ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA XXIV.1

OM AKTIERÄTT VID BOLAGSSTÄMMA

AV

LARS ERIK TAXELL

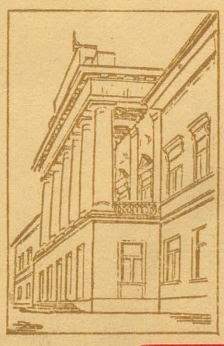

EJ HEMLÅN

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1959

346.06
NOR

Juridiska Institutionen
vid Uppsala Universitet

JURIDISKA BIBLIOTEKET
VID UPPSALA UNIVERSITET

346.06 NOR

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f43db

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA XXIV.1

OM AKTIERÄTT VID BOLAGSSTÄMMA

AV

LARS ERIK TAXELL

UPPSALA UNIVERSITET
[illegible]

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1959

Anmäld 21.5. 1959
Tryckt 28.12. 1959

ÅBO 1959
ÅBO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

FÖRORD

Det nu föreliggande arbetet utgör en del av en större undersökning rörande aktiebolagets rättsliga organisation och det närliggande spörsmålet om aktieägarnas och tredje mans rättsskydd.

Ur detta komplex, som rymmer frågeställningar med mycket skiftande innebörd, har i det nu bearbetade avsnittet uttagits några centrala spörsmål, som har avseende på aktierättens utövning vid bolagsstämma. Vägledande har varit en strävan att belysa de problem beträffande vilka olika meningar framkommit i inhemsk praxis och doktrin (t.ex. frågan om jäv vid bolagsstämma), eller vilka icke alls eller endast bristfälligt behandlats hos oss (t.ex. rättsskyddet när reglerna om utövande av aktierätt vid bolagsstämma åsidosatts). Härvid har med avsikt förbigåtts sådana spörsmål som, ehuru de har nära samband med de nu behandlade, icke synts kräva någon mera ingående rättslig bedömning (t.ex. proceduren vid bolagsstämma). Urvalet har sålunda blivit i viss mån godtyckligt.

Den nordiska rätten på området följer i stort sett samma grundlinjer. Men i många detaljfrågor skiljer sig den finländska rätten från de övriga nordiska ländernas. Detta beror framför allt på de betydligt nyare aktiebolagslagarna i Danmark (1930), Norge (1957) och Sverige (1944). Endast den inhemska rätten har här bearbetats. Genom hänvisningar har jämförelser gjorts med lagstiftningen i de skandinaviska länderna.

Av den litteratur som utnyttjats för undersökningen, har endast den nordiska beaktats i hänvisningarna.

När den följande framställningen använder uttrycket utövning av aktierätt, avses därmed rättighetsutövning vid bolagsstämma, därest icke annat särskilt anges.

I de fall då en paragraf angivits utan att själva lagen nämnts, avses L om aktiebolag.

Åbo i maj 1959.

L. E. Taxell

INNEHÅLL

Förkortningar 6
Citerad litteratur 7

1. Allmänt 9
I. Aktierättens innebörd 9. II. Förvaltningsbefogenheterna vid bolagsstämma 10. III. Varje aktie medför aktierätt 10. IV. Betydelsen av aktieägares personliga kvalifikationer 11.
2. Förutsättningarna för aktierättens utövning 12
A. Legitimation 12.
Namnaktier 13.
I. Legitimationsregeln (§ 32 m. 1) 13. II. Inskrivningen 15. III. Prövningen av aktieförvärvet 16. IV. Betydelsen av påskrift på aktiebrevet 19. V. Ändring av inskrivning 19. VI. Oskiftat dödsbo 24. VII. Konkursbo m.m. 25
Innehavaraktier 26.
B. Anmälan att deltaga i bolagsstämma. Kontroll av legitimation 26
I. Anmälan, föranmälan 26. II. Kontroll 28.
3. Bristande överensstämmelse mellan legitimation och aktierätt 29
I. Problemets innebörd 29. II. Ogiltig överlåtelse 29. III. Överlåtaren förblir legitimerad 29. IV. Förbehåll att överlåtaren får utöva aktierätten 32. V. Lösningsrätt 33. VI. Innehavaraktier 34. VII. Arv och testamente 35. VIII. Sammanfattning 35.
4. Bolagsstämmans prövning av legitimation och aktierätt 35
Namnaktier 35.
I. Bolagsstämmans bundenhet 35. II. Icke inskriven aktieägares rätt 37.
Innehavaraktier 40.
5. Aktiernas röstvärde. Röstlängd 40
A. Röstvärde 40.
B. Förteckning över närvarande aktieägare 42.
6. Aktierätten i särskilda fall 44
I. Pantsättning etc. 44. II. Samäganderätt 45. III. Begränsningar i aktieägares handlingsförmåga 47. IV. Juridisk person som aktieägare 48. V. Bolagets egna aktier 48. VI. Dotterbolags aktierätt 50.
7. Ombud för aktieägare 52
I. Rätten att ställa ombud 52. II. Fullmakten 52. III. Ombudets behörighet och befogenhet 54. IV. Ombud för flere aktieägare; flere ombud 54. V. Aktieägares närvaro 55.
8. Frågan om jäv 55

I. Innebörd 55. II. Praxis och doktrin 56. III. Specialstadgandet i § 12 m. 3 58. IV. Skäl för och mot jävsbestämmelser 58. V. Betydelsen av allmänna rättsgrundsatser 59. VI. ABL § 24 m. 1 59. VII. Rättsskyddet 60. VIII. Resultat 62. IX. Jävsbestämmelser i bolagsordning 63. X. Jäv för ombud 63.

9. Rättsskyddet 65

A. Allmänt 65.

I. Rättsskyddets innebörd 65. II. Ogiltiga bolagsstämmobeslut 65. III. Skadestånd 67. IV. Riktlinjer för bedömningen 68.

B. Aktieägares rättsskydd när aktierätten icke utövats 68.

I. Aktieägare har icke anmält sitt förvärv 68. II. Förvägrad inskrivning 69. III. Aktieägare har obehörigt avförts från aktieboken 73. IV. Inskriven aktieägare har hindrats deltaga i bolagsstämma 73. V. Innehavaraktier 74. VI. Betydelsen av att utesluten aktieägare icke hade förmått påverka stämmans beslut 74.

C. Aktieägares rättsskydd mot obehörig utövning av hans aktierätt 75.

I. Överlåtaren utövar aktierätten 75. II. Ogiltig överlåtelse 76. III. Felaktig inskrivning 76. IV. Företrädare för aktieägare saknar behörighet eller befogenhet 77. V. Ersättning 77.

D. Övriga aktieägares och bolagets rättsskydd 78.

I. Klanderrätt 78. II. Fastställelsetalan 79.

FÖRKORTNINGAR

ABL Lag om aktiebolag 2.5. 1895.

DaASL Lov om aktieselskaber 15.4. 1930 (jämte senare tillkomna ändringar publicerad genom Bekendtgørelse af lov om aktieselskaber 28.8. 1952). Danmark.

NoASL Lov om aksjeselskaper 6.7. 1957. Norge.

SvABL Lag om aktiebolag 14.9. 1944. Sverige.

AndL Lag om andelslag 28.5. 1954.

SBL Lag om skuldebrev 31.7. 1947.

Beträffande övriga förkortningar hänvisas till *Hakulinen, Y. J.:* Finsk-svensk-tysk juridisk ordbok. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B: 1. Helsinki 1944.

CITERAD LITTERATUR

Augdahl, P.: Aksjeselskapet etter norsk rett. 2 utg. Oslo 1946.

Caselius, I. — Heikonen, A. R.: Osakeyhtiö I. 2 painos. Porvoo 1955.

Caselius, I.: Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. DL 1944 299—319.

— Voidaanko KK 11 luvun 4 §:ssä ja 12 luvun 4 §:ssä lausuttua periaatetta soveltaa myöskin avoimella siirrolla varustettuihin osakkeisiin? JFT 1946 86—93.

Cederberg, L.: Osakeyhtiölain määräykset osakkeenomistajien ja osakkeenomistajien vähemmistön oikeuksien turvaamisesta osakeyhtiössä. 2 painos. Porvoo 1941.

— Osakeyhtiön hallituksen jäsenen oikeudesta ottaa osaa yhtiökokouksen päätöksen tekoon siitä toimenpiteestä, johon hallituksen vuoden kuluessa pitämä hallinto ja siitä tehty tili antaa aihetta. Festskrift för B. J. Grotenfelt. Helsingfors 1929 197—213.

— Minoritetsskydd i aktiebolag. Förhandlingarna å det femtonde nordiska juristmötet i Stockholm 1931. Stockholm 1931 60—83.

— Rec. av Nial H., Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut. TfR 1935 435—455.

— Aktiebolags förvärv av egna aktier. JFT 1942 78—115.

Chydenius, W.: Lagen om aktiebolag. Åggelby 1936.

Ekström, F. W.: Privaträttens allmänna läror. Helsingfors 1921.

Förslag till förordning om aktiebolag jämte motiv. Lagberedningens publikationer 1914: 5. Helsingfors 1914.

Granfelt, O. Hj.: Grunddragen av Finlands konkursrätt. 3 uppl. Lovisa 1950.

Heikonen, A. R.: Yhtiökokoukseen osallistumisen laillisista edellytyksistä. Protokoll fört vid Finlands juristförbunds nionde juristdagar 1958. Vammala 1958. 64—79. (Heikonen).

— Osakeluetteloon osakkeenomistajaksi merkityn oikeudesta ottaa osaa yhtiökokoukseen. JFT 1955 132—136.

— Yhtiökokoukseen osallistumisen ennakkoilmoittautumisesta. LM 1958 497–500.

Hernberg, A.: Om decharge enligt finsk aktiebolagsrätt. Helsingfors 1913.

Ikkala, O.: Tilintarkastuksesta. Porvoo 1958.

Juridiska föreningens förhandlingar 1928 nr 3 »Få medlemmar och suppleanter i ett aktiebolags styrelse å bolagsstämma deltaga i beslut om beviljande av decharge åt styrelsen och i val av revisorer, vilka komme att granska samma styrelses räkenskaper och förvaltning?» (*Gartz, Å,* JFT 1928 260—264).

Juridiska föreningens förhandlingar 1932 nr 7 »Äger aktionär, som efter bolagsstämma blivit ägare av aktier, föra talan om upphävande av beslut, som av bolagsstämman fattats?» (*Nybergh, G.,* JFT 1933 158—164).

Juridiska föreningens förhandlingar 1952 nr 7 »Kan en oåterkallelig fullmakt utfärdas?» (*Olsson, C.,* JFT 1952 236—254, *Nybergh, G.,* JFT 1953 227).

Juridiska föreningens förhandlingar 1954 nr 4 »Vilka regler skola anses gälla om utövningen av rösträtt vid bolagsstämma, när aktie blivit överlåten, men överlåtelsen ännu icke blivit inregistrerad?» (*Riska, O.*, JFT 1955 37—44).

Kôersner, A.: Om aktiebok, inregistrering av aktier och aktieförvärv. Stockholm 1929.

Krenchel, H. B.: Håndbog i dansk aktieret. 2 udgave. København 1954.

Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag. Statens offentliga utredningar 1941: 9. Stockholm 1941.

Lagberedningens utlåtande med anledning av väckt förslag om vissa tillägg till och ändringar i nådiga förordningen af den 24 november om anonyma eller aktiebolag, avgivet den 21 februari 1890. Helsingfors 1890.

Nial, H.: Aktiebolagsrätt. Stockholm 1946. (Nial).

— Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut. Stockholm 1934.

— Aktiebolagsrättsliga studier. Röstavtal. Enmansbolag och dotterbolag. Fusion. Stockholm 1935.

Olsson, C.: Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. Helsingfors 1949.

Palmgren, B.: Förbud mot verkställighet av bolagsstämmobeslut. JFT 1949 4—25.

Palmgren, G.: Kan i aktiebolag, vars bolagsordning innehåller s.k. utlänningsparagraf, ägare av fria aktier fordra att dessa förses med påteckning om förbud mot överlåtelse till utlänning? JFT 1947 229—237.

Raninen, H.: Suomen kauppatapalausuntoja selityksineen I. Helsinki 1943. (Raninen).

— Esteellisyydestä kaupparekisteriin merkityn osakeyhtiön yhtiökokouksessa. DL 1946 80—109.

Regeringens proposition till lag om samäganderätt. Nr 143 1957.

Rodhe, K.: Aktiebolagsrätt. 2 uppl. Stockholm 1953.

Stenbeck, E., Wijnblad, M., Nial, H.: Aktiebolagslagen jämte dithörande författningar med förklaringar. 3 uppl. Stockholm 1956. (Stenbeck).

Tawaststjerna, I.: Oikeudesta osakehuoneustoon. DL 1924 254—288.

Taxell, L. E.: Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rättshandla. Åbo 1946. (Taxell).

— Aktiebolagets verkställande direktör. Rättslig ställning, kompetens och ansvarighet. JFT 1947 46—93.

— Rec. av Olsson, C., Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. JFT 1950 68—72.

— Styrelsemedlems ansvar för beslut som han motsatt sig. JFT 1954 62—71.

— Några synpunkter på styrelsemedlems ansvar. DL 1954 352—367.

— Om dotterbolags rösträtt. JFT 1959 281—287.

Zitting, S.: Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta. Porvoo 1957.

1. ALLMÄNT

I. Aktierätten innesluter två grupper av befogenheter: *förvaltningsbefogenheter* och *ekonomiska befogenheter*. Deras syfte är att trygga aktieägarnas ekonomiska ställning och intressen i bolaget. Förvaltningsbefogenheterna är därutöver nödvändiga för att aktiebolaget såsom rättslig organisation skall kunna fungera i den av lagen föreskrivna utformningen.

Denna tudelning av aktieägarens befogenheter är allmänt godtagen; se bl.a. Olsson 16 f, Caselius-Heikonen 70 f, Nial 42.

Aktieägares förvaltningsbefogenheter utövas vid bolagsstämma (t.ex. rösträtt) eller i anslutning till bolagsstämma (t.ex. klanderrätt). Med *bolagsstämma* avses en sammankomst av aktieägare sammankallad på det sätt som bolagets författning (ABL och bolagsordningen) anger och med behörighet att fatta beslut för bolaget i dess angelägenheter.

Bolagsstämmobeslut kan enligt ABL § 23 ersättas med ett *beslut* som biträtts *av samtliga aktieägare*. Förutsättning härför är att enighet nås i alla punkter. I ett sådant fall behöver de för bolagsstämman gällande formföreskrifterna icke följas.

En sammankomst vid vilken beslut fattas gemensamt av aktieägare och *utomstående personer*, t.ex. bolagets borgenärer, är icke en bolagsstämma. Sådana beslut är icke rättsligt bindande för bolaget; en annan sak är att bolaget de facto kan vara tvunget att följa dem. För sin rättsliga giltighet kräver de sanktion av vederbörande bolagsorgan.

Krenchel 270: det strider mot aktiebolagets natur att andra än aktieägare har rösträtt. Augdahl 432 f: endast aktieägare kan ha rösträtt, detta är en preceptorisk ordning.

Icke heller beslut av en *grupp aktieägare*, t.ex. innehavarna av prioritetsaktier, kan gälla som bolagsstämmobeslut. Det är icke möjligt att utan bemyndigande i lag på en sådan grupp överföra befogenheter som enligt ABL förutsättes ankomma på bolagsstämma. Det sagda hindrar icke att en gruppsammankomst ges rätt att framställa förslag för bolagsstämman.

I motsats härtill förutsätter Caselius-Heikonen, 46, möjligheten att en grupp aktieägare utser styrelsemedlem eller revisor.

Enligt SvABL § 105 m. 3 kan en aktieägargrupp utse revisor, se även NoASL § 20 m. 4.

II. I princip kan en aktieägare *endast vid bolagsstämma* vara delaktig i handhavandet av bolagets angelägenheter (§ 23). I stöd av aktierätten är han icke behörig att deltaga i eller inverka på övriga bolagsorgans beslut och åtgärder. Och ställningen som bolagsman ger honom inte någon behörighet att företräda bolaget; icke ens om han innehar aktiemajoriteten kan han med rättslig verkan handla eller besluta för bolaget. ABL medger likväl vissa undantag; sålunda kan en aktieägare eller en aktieägarminoritet i vissa fall föra talan för bolaget (§ 16 m. 3, 26 a m. 3, 26 c m. 4, 30 m. 3) eller sammankalla bolagsstämma (§ 31 m. 3), varjämte en enskild aktieägare genom rättsmedel kan angripa felaktiga bolagsstämmobeslut (§ 30). Dessa särskilda förvaltningsbefogenheter har givits dels i bolagets, dels i respektive aktieägares eget intresse.

Följande *förvaltningsbefogenheter* tillkommer aktieägare *vid bolagsstämma:* att själv eller genom ställföreträdare närvara vid stämman, att yttra sig och framställa förslag i förekommande ärenden och att erhålla upplysningar beträffande dessa; härtill kommer rösträtten eller befogenheten att votera för eller mot framställda förslag och därigenom bidraga till utformandet av stämmans beslut. Dessa befogenheter kompletteras med klanderrätten: befogenheten att i efterhand med rättsliga medel angripa formellt eller materiellt felaktiga beslut av bolagsstämma (§ 30). Ytterligare må nämnas aktieägarminoritetens rätt att för visst ärende yrka på sammankallande av bolagsstämma (§ 31).

De nu nämnda förvaltningsbefogenheterna utgör mycket väsentliga moment i *aktierätten* fattad som ett komplex av de olika rättsliga företeelser som har avseende på aktieägares (bolagsmans) ställning i bolaget. De kan likväl, såsom av det följande framgår, i viss utsträckning begränsas och modifieras, varjämte deras utövande kan bindas vid särskilda förutsättningar.

III. Enligt § 24 m. 1 har varje aktieägare vid bolagsstämma *»minst en röst»*. Detta innebär, att man icke kan skapa aktier enligt vilka aktieägaren icke skulle ha förvaltningsbefogenheter (inkl. rösträtt) vid bolagsstämma. Därav följer också, att utövandet av förvaltningsbefogenheter vid bolagsstämma icke ens genom föreskrift i bolagsordningen kan göras beroende av att aktieägare innehar ett visst antal aktier.

Det har i inhemsk rättslitteratur rått en viss tvekan därom, huruvida stadgandet i § 24 m. 1 att varje aktieägare har minst en röst är absolut; frågan har fått aktuali-

tet bl.a. i samband med problemet om jäv vid bolagsstämma (nedan s. 59).

Chydenius 59: stadgandet »lärer ej kunna brytas genom förord i bolagsordningen». Cederberg, Festskr. Grotenfelt 205, anser, att lagens förarbeten ger vid handen, att stadgandet är avsett att vara absolut. Raninen, DL 1946 92, betraktar bestämmelsen i § 24 som absolut blott i den meningen, att det icke kan finnas aktier utan rösträtt; som stöd för sin uppfattning hänvisar han bl.a. till *Lagberedningens utlåtande* 1890, 40 (se även 59), där den i tysk och belgisk rätt lagfästa uppfattningen godtas, att »varje aktionär måste hava rösträtt» och att »en statuarisk bestämmelse därom, att för rösträtt skulle fordras ett visst minsta antal aktier, är utan verkan». Gartz, JFT 1928 261, uttalar, att »den med aktierätten förenade rösträtten väl kan genom förbehåll i bolagsordningen inskränkas men aldrig helt och hållet upphävas».

Enligt vissa utländska rättssystem kan det förekomma aktier utan rösträtt; t.ex. dansk rätt (Krenchel 270).

Förutsättning för utövande av aktierätt är icke att aktiens belopp till fullo *betalats* till bolaget. Även efter dröjsmål med betalningen bibehålles aktieägare i stöd av § 24 m. 1 vid sin rätt till dess aktien förklarats förverkad (§ 20). Detta innebär även att aktierätten kan utövas vid bolagsstämma redan innan aktiebrev utgivits (se § 19 m. 4).

Så även Raninen, DL 1946 89 f, Heikonen 74 f.

SvABL § 119 m. 1 stadgar, att »rösträtt ej må utövas för aktie, å vilken icke fullgjorts förfallen inbetalning».

Bolagsordningarna föreskriver ibland, att aktierätt icke får utövas av aktieägare som förvärvat sin aktie, inskrivits i aktieboken eller anmält sig för inskrivning däri senare än en *viss tid före bolagsstämman*, t.ex. två veckor. En sådan bestämmelse, som närmast avser att skydda bolaget och övriga aktieägare mot överrumpling från nya aktieägares sida, är att anse som giltig, oaktat den icke väl sammangår med en formell tolkning av § 24 m. 1 och § 32 m. 1.

A. å. Chydenius 59.

Caselius-Heikonen 78: genom bolagsordning kan bestämmas, att ny ägare för styrelsen skall styrka sitt förvärv en viss tid före bolagsstämma för att få deltaga däri; så även Olsson 68, Raninen 184.

Den nu nämnda ordningen är uttryckligen förutsatt i utländsk lagstiftning, se t.ex. DaASL § 56 m. 5, NoASL § 41 m. 1.

IV. Utan hänsyn till *personliga kvalifikationer* kan aktieägare utöva sin aktierätt; utländskt medborgarskap, avsaknad av medborgerligt förtroende etc. utgör icke hinder. En annan sak är att vissa personliga omständigheter, bl.a. omyndighet och konkurs, kan hindra aktieägaren att personligen utöva

sina befogenheter; han företrädes då enligt allmänna regler om ställföreträdarskap av förmyndare, konkursförvaltare etc.

Bolagsordningen kan uppställa krav på vissa kvalifikationer som förutsättning för förvärv av aktier, t.ex. inhemskt medborgarskap eller medlemskap i en namngiven organisation. En aktieförvärvare, som icke i detta avseende fyller bolagsordningens krav, får icke genom att införas i aktieboken legitimeras att utöva aktierätt vid bolagsstämma. Men ifall en aktieägare upphör att äga de kvalifikationer som bolagsordningen föreskriver — förlorar sitt medborgarskap, utträder eller uteslutes ur sin organisation — kvarstår han likväl som aktieägare och kan utöva sin aktierätt (jfr UtlFastighL § 7). För att hindra sådan aktieägare att kvarstå i bolaget kan i bolagsordning intagas förbehåll om lösningsrätt för övriga aktieägare eller för bolaget (§ 21 m. 3).

2. FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR AKTIERÄTTENS UTÖVNING

A. LEGITIMATION

Nödvändig förutsättning för utövande av aktierätt vid bolagsstämma är legitimation. Med *legitimation* avses här ett utåt skönjbart förhållande, som enligt lag utgör presumtion för att en bestämd person är ägare till vissa aktier. Den legitimerade är icke alltid aktieägare, han har t.ex. överlåtit sina aktier. Och en aktieägare kan sakna legitimation, t.ex. innan hans förvärv av namnaktie inskrivits i aktieboken. Formell legitimation och materiell aktierätt täcker icke alltid varandra.

Praktiska hänsyn har framtvingat aktierättsliga legitimationsregler. Framför allt föreligger ett behov för bolaget att i olika situationer enkelt och snabbt kunna konstatera vem som kan vara och därför också i regel är aktieägare. Härtill kommer, att det för dem som i ett eller annat avseende företräder bolaget, är av vikt att på förhand veta vid vilka fakta de är berättigade och skyldiga att fästa avseende när det gäller att avgöra, om en person skall få utöva aktierätt eller icke. För aktieägarna är det fördelaktigt och bekvämt att kunna utöva aktierätt så snart de kan peka på vissa faktiska omständigheter, som normalt ger vid handen, att aktierätt finnes. I fråga om namnaktier har man genom legitimationsreglerna dessutom nått andra fördelar: den prövning av rätten till bestämda aktier, som legitimationen förutsätter, behöver icke upprepas varje gång aktierätten utövas, och denna prövning förbehålles en sakkunnig och ansvarig instans inom bolaget (styrelsen).

Se betr. legitimationens syften bl.a. Olsson 62 f.

Stadganden om legitimation ingår i de flesta utländska aktiebolagslagar, t.ex. SvABL § 114 m. 1, NoASL § 41.

DaASL § 28 m. 2 föreskriver, att namnaktie skall »noteres i Aktiebogen», men stadgandet har icke givits den innebörden, att inskrivning skapar legitimation; enligt § 56 m. 3 kan bolagsordningen ange särskilda förutsättningar för deltagande i bolagsstämma. Krenchel, 262, uttalar, att aktieägare som önskar tillträde till bolagsstämma »maa godtgøre sin Aktieret». I Forslaget till Lov om Aktieselskaber 1941 § 28 m. 2 förordas införandet av en legitimationsregel.

Tillämpningen av särskilda legitimationsregler framkallar lätt situationer i vilka personer gör anspråk på att få utöva aktierätt trots att de icke är aktieägare, aktierätten har t.ex. överlåtits men legitimationen kvarstår. En sådan bristande överensstämmelse mellan det formella och det materiella rättsläget kan bedömas schematiskt: man tar hänsyn endast till legitimationen. En sådan lösning är icke tillfredsställande. Det bör framstå som en angelägen uppgift för lagstiftning och rättstillämpning att hindra obehörig utövning av aktierätt med alla de konsekvenser en sådan kan ha i olika riktningar. Det förefinnes risk för att icke-aktieägares utövning av aktierätten skadar bolaget och aktieägarna. Det gäller därför att utan väsentligt åsidosättande av de omständigheter som motiverat legitimationsreglerna, komplettera dessa så, att de verkliga aktieägarnas rätt i största möjliga utsträckning respekteras.

Namnaktier

I. Ägare till *namnaktie* legitimeras genom att införas i aktieboken (inskrivning eller inregistrering). Denna *legitimationsregel* har ABL § 32 m. 1 uttryckt sålunda: »dock äge överlåtelsen ej verkan mot bolaget, innan nye ägaren blivit i aktieboken inskriven».

Stadgandet har en dubbel innebörd.

För det *första* fastslår stadgandet, att en aktieöverlåtelse genom inregistreringen får rättsverkan mot bolaget. Inskrivningen i aktieboken medför m.a.o. att den inskrivne i förhållande till bolaget betraktas som ägare till de aktier som i aktieboken antecknats på hans namn och sålunda blir berättigad att i stöd av dessa aktier utöva de aktierättsliga befogenheterna. Aktieägaren blir *materiellt* berättigad i förhållande till bolaget. Inregistreringen framstår som ett led i den kedja av händelser genom vilka aktieöverlåtelsen fullbordas.

Se härom bl.a. Olsson 113 ff.

För det *andra* innebär det nämnda lagstadgandet, att inregistreringen skapar en *formell* förutsättning för aktierättens utövning i förhållande till bolaget. Den sålunda uppkomna legitimationen betyder, att den inskrivne förmodas vara ägare till de på hans namn inregistrerade aktierna. I stöd av den presumtion som legitimationen sålunda skapat, kan den inskrivne utöva de i aktierätten liggande befogenheterna. Därtill kommer, att inregistreringen utgör *nödvändig* legitimation. Utan denna kan utövning av aktierätt icke ske.

Se t.ex. *HD 1935 II 186.*

Den omständigheten att inregistreringen bildar ett led i aktieöverlåtelsens fullbordande betyder icke, att den har någon rättsverkan med avseende på förhållandet till överlåtaren, överlåtarens borgenärer eller andra personer. Inskrivningen har verkan endast i förhållande till bolaget. En tvist om aktieöverlåtelsens giltighet eller om bättre rätt till aktierna berörs icke alls av inskrivningen eller av den prövning av överlåtelsen som därförinnan verkställts från bolagets sida; se även ABL § 32 a.

I samma riktning uttalar sig Chydenius 32 not 2, Caselius-Heikonen 79 f, Olsson 115, Nial 67, Augdahl 303, 310 f.

Se även *HD 1945 I 14*, *HD 1938 I 12* samt Caselius, JFT 1946 86 ff, DL 1944 316 ff.

I princip gäller legitimationsregeln också aktieägares *ekonomiska befogenheter*. Härvid måste likväl väsentliga undantag göras, särskilt i fråga om befogenheter som kan utövas på grund av innehav av särskilda till aktiebreven fogade kuponger (dividend- och emissionskuponger).

Se betr. dessa frågor särskilt Olsson 88 ff, Zitting 142 ff.

Enligt ordalydelsen avser legitimationsregeln i § 32 m. 1 endast »*överlåtelse*». Härmed avses i det följande köp, byte och gåva samt därmed jämförliga rättshandlingar. Lagrummet avser likväl icke endast sådana fall, utan detsamma bör även tillämpas då aktierätten övergått på annat sätt, t.ex. genom arv eller testamente. De skäl som motiverar legitimationsregeln, har avseende även på sådana fall.

HFD 1932 II 3203: § 32 m. 1 är tillämplig i fråga om arv.

Olsson, 65 f, uttalar, att legitimationsregeln jämväl gäller familjerättsliga fång och exekution. Se även Chydenius 35.

Enl. SvABL § 114 m. 1 skapas legitimation genom inskrivning i aktieboken; regeln gäller även andra förvärv än överlåtelse.

NoASL § 41 m. 1 kräver för utövning av aktierätten vid bolagsstämma att aktieägaren för bolaget »anmeldt og godtgjort sitt aksjeerverv»; inskrivning i aktieboken (aksjeprotokollen) är således icke erforderlig, jfr § 43.

Enligt dansk rätt utgör inskrivning icke nödvändig legitimation, se ovan s. 13 samt Krenchel 262.

Kravet på legitimation genom inskrivning bör upprätthållas jämväl när aktier övertagits vid bolagets bildande eller vid en ökning av aktiekapitalet, oaktat det icke i dessa fall är fråga om överlåtelse utan om stiftande av aktierätt.

Legitimationsregeln kan icke i alla situationer undantagslöst tillämpas; se nedan framställningen om oskiftat dödsbo etc. (s. 24).

Att föra aktieboken är *styrelsens* uppgift och skyldighet (§ 17). Det är likväl icke nödvändigt att styrelsen själv befattar sig med inskrivningarna. Dessa kan under styrelsens överinseende och enligt dess direktiv ombesörjas av någon underlydande instans. Särskilt i stora bolag med livlig aktiecirkulation är detta av praktiska skäl ofrånkomligt. Men i överensstämmelse med styrelsens uppgifter och ansvar är styrelsen likväl ansvarig för allt som rör aktieboken och inskrivningarna däri.

Caselius-Heikonen, 77, anser, att alla förändringar i äganderättsförhållandena skall behandlas vid styrelsesammanträde. Olsson 116: styrelsen kan på eget ansvar begagna medhjälpare för det manuella arbetet.

II. De *första aktieägarna* inregistreras utan särskild anmälan i stöd av de godkända aktieteckningarna. Styrelsen bör draga försorg därom, att detta sker så tidigt, att aktieägarna efter det bolaget antecknats i handelsregistret blir i tillfälle att utöva sina aktierättsliga befogenheter. Av § 17 framgår, att inregistreringen icke är beroende av att aktiernas belopp till fullo inbetalats.

Det sagda gäller även när nya aktier tillkommer genom *ökning* av aktiekapitalet. De nya aktierna skall på styrelsens försorg inregistreras på tecknarnas namn så snart det förhöjda aktiekapitalet antecknats i handelsregistret (se § 29 m. 2).

Raninen 175: innan beslutet om förhöjningen antecknats i handelsregistret medför de nya aktierna ej rösträtt.

Ifall aktiekapitalet *nedsättes* så, att en del aktier indrages eller aktier sammanlägges, skall det genom nedsättningen skapade nya rättsläget gälla från det nedsättningen antecknats i handelsregistret. Har styrelsen försummat att göra de av nedsättningen betingade anteckningarna i aktieboken, har de gamla legitimationsanteckningarna likväl upphört att gälla.

Så även Raninen 175 f.

Om vid *fusion* aktieägarna i det överlåtande bolaget tilldelas aktier i det övertagande bolaget, är det naturliga förfarandet att aktieägarna inlämnar sina gamla aktiebrev för utbyte mot nya; i det sammanhanget bör inregistrering ske.

När aktie genom *överlåtelse* eller på annat sätt övergått från en aktieägare till en annan, inregistreras den nya ägaren i stöd av särskild *anmälan* från hans sida. Anmälningen bör göras av den nya aktieägaren eller hans ställföreträdare. Överlåtaren är icke behörig att utan bemyndigande göra anmälan. Av ombud behöver man icke kräva särskild fullmakt, innehav av indosserat aktiebrev är tillfyllest. Någon skyldighet för den nya aktieägaren att låta inskriva aktien föreligger icke; varken överlåtaren eller bolaget kan sålunda yrka på att inregistrering sker.

Caselius-Heikonen 78: endast nya ägaren och icke överlåtaren kan göra anmälan.
HD 1937 II 257: bolaget ansågs icke berättigat att fordra, att aktieägare skall låta inregistrera sina aktier.
Enl. NoASL § 41 m. 2 föreligger anmälningsskyldighet.

När aktieägare anmäler aktie för inskrivning, bör han förete tillförlitlig utredning om sitt förvärv. Han bör härvid uppvisa aktiebrevet vederbörligen indosserat; ifall indossament icke tecknats, bör förvärvet styrkas på annat sätt (arv, testamente etc.). Även utredning om erlagd överlåtelseskatt bör presteras; har föreskriven stämpelskatt icke betalats, bör inskrivning icke ske (StämpelL § 88).

III. I vilken omfattning är den som skall verkställa inregistreringen berättigad och skyldig att *pröva* aktieförvärvet?

Chydenius, 33 f, har tolkat § 32 m. 1 så, att bolaget har rätt att pröva överlåtelsens giltighet, och att någon skyldighet att verkställa inskrivning icke föreligger. Då bolaget har rätt till prövning, måste denna vara »godtycklig». Å andra sidan framhåller Chydenius likväl, att bolaget, när indosserad namnaktie företes för inskrivning, »äger pröva ej blott om indossamentet är formellt riktigt utan även om fånget är lagligt». Om inskrivning av lagligt fång vägrats, kan förvärvaren genom rättegång yrka på att bolaget förpliktas verkställa inskrivning.
Olsson, 121—143, har mycket ingående behandlat den prövning som skall föregå inregistreringen. Styrelsen har en prövningsskyldighet, men denna sträcker sig icke längre än till den formella legitimationen (129). Prövningsrätten anser Olsson vara begränsad sålunda, att »styrelsen icke får utsträcka prövningen längre än till den formella legitimationen, såvida särskild anledning till en vidsträcktare prövning icke föreligger». En sådan regel »sammangår väl med aktiernas natur av löpande papper och särskilt med principerna i ABL § 32 a» (131).
Caselius-Heikonen, 78 f, framhåller, att styrelsen särskilt skall fästa uppmärksamheten vid att fånget är klarlagt, vilket är fallet om indossamentkedjan är fortgående.
Raninen 180: bolaget skall endast undersöka att indossamentkedjan är obruten, men behöver icke pröva huruvida indossamenten är riktiga; endast i det fall

att indossament saknas (t.ex. arv) bör bolaget verkställa en grundligare prövning och förfara på samma sätt som vid prövning av cession av fordran.

SvABL § 39 m. 2 stadgar, att styrelsen ej må vägra att införa »den, som företer — — — aktiebrev ställt till viss man, såframt han kan till stöd för sin rätt till aktien åberopa lydelsen av sammanhängande, till honom fortgående skriftliga överlåtelser». N i a l, 66, konstaterar, att »den legitimation som sålunda utan bevisning ger rätt till införing i aktieboken är densamma som den legitimation vilken ligger till grund för godtrosförvärv». Beträffande den bevisning som anmälaren bör förelägga, se bl.a. S t e n b e c k 134.

Styrelsens skyldighet att verkställa inskrivning är enligt SvABL § 214 straffsanktionerad. Det råder likväl icke någon tvekan därom, att styrelsen har både rätt och skyldighet att vägra inskrivning, om det i ett givet fall är u p p e n b a r t, att den formella legitimationen icke motsvaras av materiell rätt; uttrycklig lagbestämmelse härom har icke ansetts behövlig; en misstanke att legitimationen icke motsvarar det verkliga förhållandet ger likväl icke styrelsen rätt att vägra inskrivning. Se betr. dessa problem N i a l 66 f, S t e n b e c k 137, R o d h e 93.

I detta sammanhang skall styrelsens rätt och skyldighet att verkställa prövning av aktieförvärvet icke i detalj utredas. Endast några omständigheter skall beröras.

Den av C h y d e n i u s företrädda ståndpunkten kan icke vara riktig oaktat den får ett visst stöd av § 32 m. 1: »— — och stånde bolaget fritt, då sådan inskrivning begäres, att giltigheten av överlåtelsen pröva». *Skyldigheten* att pröva förutsättningarna för inskrivning bör vara det centrala. Både bolagets och den verkliga aktieägarens intresse kräver detta. För båda är det angeläget, att en person som icke är aktieägare, ej erhåller legitimation.

Generellt kunde *normen* för styrelsens prövning anges på följande sätt: inskrivning bör icke ske, ifall det i stöd av föreliggande omständigheter med erforderlig tydlighet framgår, att den som gjort anmälan icke är aktieägare. Där sådana särskilda omständigheter icke föreligger, bör inskrivning ske.

Gränsen för prövningsskyldigheten kan i överensstämmelse härmed dras så, att bedömningen icke blir mera ingående än den som aktieförvärvaren själv bör företaga för att enligt § 32 a kunna åberopa god tro. I praktiken innebär detta, att prövningen koncentreras på de formella omständigheterna, i vanliga fall på indossamenten på aktiebrevet. Anmälarens materiella rätt skall prövas endast om det föreligger sakligt motiverade skäl att antaga en relevant brist däri.

Det sagda innebär, att den som anmäler aktie, icke bör inskrivas, ifall det av omständigheterna med erforderlig tydlighet framgår, att han är *bulvan*. Detta gäller oberoende av bulvanförhållandets syfte; detta kan t.ex. vara att kringgå förbudet mot överlåtelse till utlänning eller en bestämmelse i bo-

Juridiska Institutionen

lagsordning om begränsad röstskala. På lösa antaganden om förekomsten av bulvanförhållande får inskrivning likväl icke vägras.

Caselius-Heikonen 81: styrelsen är berättigad men icke skyldig att vägra införa en bulvan, det beror på styrelsens prövning i vilken mån den anser skäl till vägran föreligga.

Vid prövningen av aktieförvärvet behöver uppmärksamhet i allmänhet icke fästas vid omständigheter som hänför sig till tiden före närmast *föregående inskrivning*.

Se även Caselius-Heikonen 79.

Om det vid prövningen med erforderlig tydlighet framgår, att överlåtelsen är *ogiltig*, förefaller det naturligt att inregistrering icke sker. Ogiltighetsfallen måste likväl behandlas olika. Är ogiltighetsgrunden sådan, att den kan göras gällande endast genom rättegång (angriplighet), har den prövande styrelsen ingen anledning att fästa avseende vid densamma. Överlåtelsen betraktas som giltig ända till dess det i laga ordning definitivt fastslagits, att den är ogiltig. Detta gäller bl.a. då ogiltigheten är svag, d.v.s. icke kan göras gällande i förhållande till en godtroende kontrahent; som exempel kan nämnas vissa slag av lindrigt tvång och svek (AvtL § 29, 30). Frågan därom huruvida en förvärvare varit i god tro eller icke är sålunda en omständighet som man vid prövningen av överlåtelsens giltighet icke har anledning att fästa avseende vid. Sålunda blir det blott de fall då ogiltigheten har karaktären av nullitet som kommer under prövning; t.ex. överlåtelse i strid mot förbudet om överlåtelse till utlänning (UtlFastighL § 13). Framgår det tydligt, att en självverkande ogiltighetsgrund förefinnes, är styrelsen skyldig att vägra inregistrering.

Raninen 181: då det för bolaget kan vara mycket svårt att skaffa och framlägga bevis för att en aktieöverlåtelse icke är verklig eller giltig, är bolaget ej skyldigt att föra bevis ens i det fall att man inom bolaget skulle veta, att förvärvet är felaktigt; sålunda kan bolaget t.o.m. mot bättre vetande godkänna en person som aktieägare.

Ifall aktieöverlåtelse gjorts beroende av ett suspensivt *villkor*, får inskrivning icke ske innan det klarlägges att villkoret gått i uppfyllelse. Är villkoret resolutivt, kan inskrivning ske omedelbart, men den skall på anmälan upphävas, om villkoret uppfylles och överlåtelsen sålunda återgår.

Är överlåtelsen bunden vid en *tidsbestämmelse*, bör inregistreringen, om den verkställes före den angivna tiden, ange från vilken dag den medför legitimation. Intill denna tidpunkt är överlåtaren legitimerad.

Huruvida aktieköparen *betalat* priset eller icke saknar betydelse vid prövningen av om inskrivning skall ske. I förhållandet mellan kontrahenterna övergår aktierätten genom överlåtelseavtalet, därest icke annat överenskommits.

Omständigheter som har avseende på ogiltighetsgrunder, villkor eller tidsbestämmelser framgår vanligen icke av aktiebreven eller av de handlingar som därutöver i speciella fall kan anses erforderliga för prövningen av aktierättens övergång. Någon skyldighet att införskaffa uppgifter om sådana fakta som det framlagda materialet ej ger vid handen, har styrelsen normalt icke.

Innehåller bolagsordningen föreskrift om lösningsrätt eller annan *förvärvsbegränsning*, får inskrivning icke ske innan överlåtelsen är definitiv.

Betr. olika slag av förvärvsbegränsningar se Olsson 150 ff.

IV. När inregistrering ägt rum, förses aktiebrevet vanligen med *påskrift* härom. Men sådan påskrift är icke nödvändig för legitimationen, denna skapas genom inskrivningen i aktieboken och endast därigenom. Ifall aktiebrevet försetts med påskrift om inregistrering, men sådan likväl icke skett, föreligger således icke legitimation.

HD 1936 II 196 (se även s. 38): bolagets disponent hade på aktiebrev tecknat bevis över verkställd inregistrering; då aktierna likväl icke inskrivits i aktieboken, ansågs aktieägaren icke behörig att utöva rösträtt vid bolagsstämma. — HovR ansåg i motsats härtill, att den omständigheten att styrelsen försummat sin skyldighet att inregistrera aktierna icke kunde beröva aktieägaren hans rätt att deltaga i bolagsstämman.

Olsson, 146 f, erkänner, att en påskrift på aktiebrevet, som icke motsvaras av inskrivning, saknar betydelse för aktieägarens rätt i bolaget. Han uttalar sig likväl för uppfattningen att låta den, »vars aktiebrev av behörig person försetts med påskrift om inregistrering, gentemot bolaget gälla som aktieägare, även om själva inregistreringen på grund av styrelsens försummelse aldrig skett».

V. Inskrivning i aktieboken medför legitimation även om densamma helt eller delvis avviker från det verkliga förhållandet eller icke gjorts i föreskriven ordning, t.ex. i stöd av anmälan från obehörig person.

När en felaktig inregistrering skett, uppkommer frågan: kan en inskrivning i aktieboken av styrelsen *ändras* utan att anmälan gjorts?

Som regel gäller att anteckningarna i aktieboken icke får ändras på initiativ av styrelsen utan endast i stöd av anmälan av den vars namn skall inskrivas. Är en anteckning i aktieboken till någon del felaktig eller missvisande, kan den efter förnyad prövning ändras efter anmälan av den inskrivne aktieägaren.

Motivet till denna ordning är främst att aktieägare, vars namn införts i aktieboken, har anspråk på rättsskydd. Han bör kunna lita på att den legitimation som inskrivningen skapat, och som är en nödvändig förutsättning för att han skall kunna utöva sin aktierätt i förhållande till bolaget, icke upphäves utan hans medverkan. Och för bolaget samt för övriga aktieägare, som enligt § 26 b är berättigade att taga del av aktieboken, är det av betydelse att det råder fasthet och klarhet i fråga om legitimationen. En företagen legitimationsprövning, som lett till inskrivning, skall vara bindande för framtiden. En ordning, som på detta sätt begränsar styrelsens frihet att ändra anteckningarna i aktieboken, skapar det bästa skyddet mot godtycke och missbruk.

Se även Olsson 148 f.

Raninen 182: inregistreringen är icke bindande för bolaget i den utsträckning att man icke mera kunde åberopa brister i överlåtelsens materiella grund och sålunda upphäva registreringens rättsverkan; han säger likväl icke på vilket sätt registreringen kan upphävas utan hänvisar endast till möjligheten att detta kan ske genom utslag av domstol (HD 1920 II 841).

Det sagda innebär även, att ett organ ovanför styrelsen — bolagsstämma eller förvaltningsråd — icke kan ålägga styrelsen eller någon annan instans att göra ändringar i aktieboken. Uppgiften att föra denna och ansvaret härför har av ABL tillagts styrelsen (§ 17), varför de nämnda organen icke kan ha befogenhet att befatta sig med frågor rörande inskrivning.

Då man, såsom här skett, i första hand motiverar förbudet för styrelsen att på eget initiativ ändra en inskrivning med ett behov av rättsskydd för de inskrivna aktieägarna, kan man fråga, om icke registreringen borde kunna upphävas, när det framgår att densamma är *felaktig*, t. ex. på den grund att den inskrivne besitter aktierna som bulvan eller i stöd av en ogiltig överlåtelse.

Den som icke är aktieägare, har intet godtagbart krav på skydd för sin legitimation. Trots det måste man fasthålla vid regeln att en anteckning i aktieboken icke får ändras. Regeln bör följas med tanke på aktieägarna i allmänhet och deras behov av rättsligt skydd. Även övriga skäl som ovan anförts, har giltighet oberoende av om inskrivningen är riktig eller felaktig. Sålunda bör anteckningen i aktieboken förbli oförändrad oaktat styrelsen erfar, att förvärvaren är bulvan, eller finner, att prövningen av överlåtelsen varit bristfällig. Ej heller får en inregistrering upphävas på den grund att det vid en efterprövning framgår, att inskrivning icke borde ha skett därför att aktieförvärvaren är utlänning eller icke fyller bolagsordningens krav på medlemskap i en viss organisation.

Det sagda innebär ingalunda, att styrelsen under alla omständigheter och

för all framtid vore bunden av ett beslut att verkställa inskrivning. Förbudet avser blott ändringar på styrelsens eget initiativ. Styrelsen är skyldig att ånyo pröva en inregistrering, ifall anmälan göres av den som önskar få sitt namn återinfört i stället för den inskrivnes. Om sålunda A överlåtit sin aktie till B, och A sedermera anhåller att bli inskriven i stället för B med hänvisning till att B är hans bulvan eller att överlåtelsen är ogiltig, bör inskrivningen ånyo prövas av styrelsen. Om B samtycker till ändringen, återinskrives A. Men om sådant samtycke icke föreligger, och det icke heller på annat sätt framgår, att B avstått från sina anspråk att erkännas vara aktieägare, ankommer det icke på styrelsen att avgöra vem som verkligen är aktieägare. Detta är i sista hand en domstolssak. Först i stöd av ett laga kraft vunnet utslag, som fastställt A:s aktierätt, är styrelsen berättigad och skyldig att på anmälan återinföra A i aktieboken. I undantagsfall kan annan utredning vara tillfyllest, myndighet har t.ex. konstaterat att aktiebrevet stulits.

I nu föreliggande fall kan inregistrering på A:s namn omintetgöras av att B överlåtit aktien till en förvärvare i god tro.

O l s s o n, 149, uttalar, att styrelsen icke är berättigad att ersätta bulvans namn med huvudmannens ens i det fall, att bulvanförhållandet utretts genom laga kraft vunnet domstolsutslag, däremot har styrelsen i sistnämnda fall rätt att stryka bulvanens namn.

N i a l, 158, anser, att en skenaktieägare utan vidare kan strykas.

Det som här sagts gäller icke undantagslöst; det ges fall i vilka styrelsen på *eget initiativ* kan ändra en anteckning i aktieboken.

Se *HFD 1922 I 10:* Styrelsen hade på eget initiativ i stöd av ett utslag av domstol i aktieboken gjort en anteckning att inskrivningen av aktier på A:s namn var felaktig; bolagsstämma hade med anledning härav förvägrat A rösträtt för ifrågavarande aktier. A yrkade på förbud att verkställa bolagstämmans beslut. Styrelsens anteckning att inskrivningen var felaktig ansågs bindande, varför A:s talan förkastades. HFD ansåg även, att det icke ankom på domstolen att i detta ärende pröva riktigheten av styrelsens ifrågavarande anteckning i aktieboken.

Jfr NoASL § 43 m. 2.

Styrelsen är berättigad att ändra en anteckning som blivit oriktig på grund av felskrivning eller annat uppenbart misstag. Detsamma gäller ändring av formella omständigheter, t.ex. namnbyte.

Så även O l s s o n 149, K ô e r s n e r 94 f.

Har bolaget i stöd av § 21 m. 3 inlöst egna aktier, skall dessa på styrelsens försorg avföras från aktieboken (m. 4). Detsamma bör gälla aktier som inlösts när aktiekapitalet nedsatts.

Se Kôersner 49 f.

Ifall aktie enligt § 20 förklaras förverkad, skall aktieägaren avföras ur aktieboken. Den nya ägaren (köparen) införes dock icke utan anmälan från hans sida.

Har inregistreringen verkställts av en icke behörig instans, alltså utan uttryckligt eller tyst uppdrag av styrelsen, är denna berättigad att från aktieboken avföra den inskrivne och återinföra den tidigare aktieägaren. Om styrelsen likväl godkänt den obehöriga inregistreringen, kan den icke mera företaga någon ändring. Ett godkännande kan anses föreligga, ifall styrelsen efter vunnen kännedom om inskrivningen låtit denna kvarstå, eller den inskrivne med styrelsens vetskap tillåtits utöva aktierätt vid bolagsstämma eller andra aktierättsliga befogenheter i förhållande till bolaget.

Caselius-Heikonen, 82, uttalar, att styrelsen kan avlägsna en anteckning som gjorts av en obehörig person; om en sådan anteckning länge funnits i aktieboken, kan styrelsen anses ha konkludent godkänt densamma.

Inskrivning kan ha verkställts av en styrelse som icke varit beslutför eller icke sammankallats i föreskriven ordning, någon eller några styrelsemedlemmar har t.ex. avsiktligt ställts utanför. Brister av detta slag kan i allmänhet icke åberopas i förhållande utåt. Inskrivningen bör därför bibehållas. Undantag göres likväl för det fall att den inskrivne varit medveten om de förhållanden under vilka inregistreringen ägt rum. Det är i en sådan situation naturligt, att styrelsen genom ett i laga ordning tillkommet beslut kan upphäva den verkställda inskrivningen, t.ex. om en styrelsemedlem förmått några andra medlemmar att bakom de frånvarandes rygg verkställa en felaktig inskrivning på sitt namn.

Anteckningarna i aktieboken presumeras vara tillkomna i behörig ordning tills motsatsen visas. Se *HD 1929 I 4* (min.): aktie hade inskrivits på försorg av styrelsens ordförande utan samtycke av den andra medlemmen i styrelsen, anledning förelåg icke att frånkänna den inskrivne aktieägaren rösträtt; maj. tog icke ställning till frågan.

Det har hittills varit fråga om sådana ändringar i aktieboken som upphäver den inskrivnes legitimation. En annan sak är att styrelsen, när den erhållit kännedom om någon omständighet som utgör hinder för den inskrivne att utöva aktierätten, kan göra anteckning härom i aktieboken. En sådan anteckning *upphäver icke* den inskrivnes formella *legitimation*. Den ger endast uttryck åt det faktiska förhållandet att legitimationen icke motsvaras av aktierätt och att den inskrivne därför icke bör tillåtas utöva aktierätten (se

nedan s. 29 ff). Som exempel kan nämnas: den i aktieboken inskrivne har överlåtit sin aktie, han är bulvan, såsom utlänning har han icke varit berättigad att förvärva aktien (bunden aktie) eller det har genom domstolsutslag fastslagits, att han icke är aktieägare.

Ifall styrelsen i strid med det som här sagts om dess rätt att på eget initiativ göra ändringar i aktieboken, från denna *avför en inskriven aktieägare*, uppkommer frågan huruvida legitimationen därigenom upphört.

HD 1937 I 8: Aktieägare som hade inskrivits i aktieboken, hade förvägrats rätt att deltaga i bolagsstämma; styrelsen hade på eget initiativ ändrat anteckningarna i aktieboken genom att däri införa annan person som ägare till aktierna. Med anledning härav anhöll de från bolagsstämman utestängda aktieägarna om förbud mot verkställighet av ett bolagsstämmobeslut enligt vilket två av dessa aktieägare skilts från medlemskap i styrelsen.

HD: då styrelsens åtgärd att på eget initiativ ändra anteckningarna i aktieboken saknade rättslig giltighet och verkan, och då de ifrågavarande aktieägarnas införande i aktieboken icke varit så uppenbart felaktigt, att bolagsstämman, som väl haft rätt att ingå i prövning härav, ägt förvägra dem rätt att deltaga i förhandlingarna vid stämman och där utöva rösträtt, förbjöd HD verkställighet av beslutet.

I HovR:s motivering säges, att bolagsstämman enligt § 32 saknat befogenhet att ingå i prövning av inregistreringarnas giltighet då inregistreringarna icke i laga ordning förklarats ogiltiga.

Olsson 149: obehörig ändring i aktieboken är verkningslös, den utstrukne är fortfarande legitimerad som aktieägare.

Frågan kan bedömas på olika sätt.

En möjlighet vore att fästa avgörande vikt vid den omständigheten att aktieägarens namn finnes i aktieboken vid den tidpunkt då bolagsstämma hålles. Den vars namn därförinnan avlägsnats från aktieboken — med rätt eller orätt — har förlorat sin legitimation.

En annan möjlighet vore att låta själva inskrivningen, den åtgärd som skapar legitimation i förhållande till bolaget, vara avgörande. Legitimationen har sin grund i det faktum att inskrivning ägt rum. Den omständigheten att den inskrivnes namn sedermera avförts från aktieboken behöver icke i och för sig tilläggas relevans.

När man väljer mellan dessa alternativ, bör man eftersträva en ordning som skyddar den inskrivne aktieägaren. Det senare alternativet tillgodoser bättre detta skyddsbehov. Det kan även anses stå i överensstämmelse med stadgandet i § 32 m. 1 om inskrivningens rättsverkan. Och det är icke nödvändigt och knappast heller riktigt att tillmäta en rättsstridig åtgärd från styrelsens sida sådan verkan att legitimationen upphäves.

Det kan sålunda fastslås, att en av styrelsen på eget initiativ företagen obe-

hörig ändring av en anteckning i aktieboken är utan rättslig verkan. Den vars namn genom en sådan åtgärd strukits ur aktieboken, är fortfarande legitimerad. Visserligen är aktiebokens anteckningar, sådana de framträder vid ett givet tillfälle, i första hand avgörande för legitimationen. Men om det visas, att en obehörig ändring gjorts, är den anteckning som förekommit före ändringen, avgörande för legitimationen.

Det som här fastslagits gäller endast sådana fall då styrelsen på eget initiativ företagit en ändring och kan icke tillämpas när en person B efter anmälan inskrivits med påföljd, att den verkliga aktieägaren A avförts från aktieboken. Även om B:s legitimation icke bygger på någon rätt, upphäver den A:s. Frågan om vem som har bättre rätt till aktien, A eller B, skall icke avgöras av styrelsen (ovan s. 20 f).

VI. Från regeln att ny aktieägare bör inregistreras för att bli legitimerad kan ett undantag göras: *oskiftat dödsbo* kan åberopa den avlidne aktieägarens legitimation och sålunda utöva aktierätten utan att inskrivas.

Chydenius 35: »Så länge aktie utgör del av oskiftat dödsbo, vari flere hava del, synes aktierätten utan någon inskrivning kunna utövas av den, som förestår boet; inskrivning är omöjlig så länge det icke avgjorts på vems lott aktien kommer». — Så även Raninen 183, Heikonen 67.

Olsson, 65, anser, att dödsboet bör inskrivas.

Stadgandet i § 32 m. 1 om »överlåtelse» behöver icke nödvändigt utsträckas därhän, att varje sådan förändring av rätten till aktie som icke är att betrakta som överlåtelse i egentlig mening, borde antecknas i aktieboken. En anteckning som blott anger, att aktien numera tillhör den inskrivnes dödsbo, synes meningslös. Den återger en omständighet som är klar även utan att aktieboken ger upplysning därom. Att anteckna dödsbodelägarnas namn vore icke heller förenligt med det som gäller i fråga om dödsboet under utredningen och avvecklingen; de enskilda rättsinnehavarna äger blott var sin kvotdel av dödsboet som helhet. Normalt representerar det oskiftade dödsboet endast ett övergångsstadium.

Se även Taxell, JFT 1950 70.

Det sagda hindrar icke att dödsboet antecknas som aktieägare, om anmälan göres. Inskrivningen kan medföra vissa praktiska fördelar genom att klarlägga vem eller vilka som är behöriga att på dödsboets vägnar utöva aktierätten. Men nödvändig legitimation för dödsboet utgör inregistreringen icke.

Förhållandet är ett annat när aktierätten icke mera utövas av dödsboet

utan av en *arvinge* eller en *testamentarie* i stöd av dennes egen rätt till aktien. Då bör inskrivning ske. Intill dess är dödsboet legitimerat. Det är icke nödvändigt att aktierättens övergång är definitiv, när inskrivning sker. Arvskiftet eller testamentet behöver icke ha vunnit laga kraft. Det är tillräckligt att på aktiebrevet antecknats namnet på den person som vid skifte eller i stöd av testamente erhållit aktien, eller att det av arvskiftesinstrument eller andra handlingar tydligt och tillförlitligt framgår vem som blivit ägare till viss aktie. Ifall en förändring sedermera inträder till följd av att arvskifte eller testamente klandrats, och laga kraft vunnet utslag häröver föreligger, kan inskrivningen i stöd därav ändras.

Chydenius 35: laga kraft vunnet arvskifte eller testamente bör företes innan arvinge eller testamentarie kan inskrivas.

VII. Aktieägares *konkursbo* behöver icke inregistreras. När en aktieägare försättes i konkurs, inträder icke någon förändring med avseende på aktierättens subjekt. Konkursgäldenären är fortfarande aktieägare, han har endast förlorat den rättsliga möjligheten att utöva sin aktierätt. Vid bolagsstämma företräder konkursförvaltningen de aktier som hör till konkursboet. Den aktierättsliga legitimationsregeln avser att utpeka aktieägaren, icke att klarlägga vem som är berättigad att på annans vägnar utöva aktierätten.

Olsson, 67 f, uttalar, att samma ändamålsenlighetssynpunkter, som talar för att inregistrering av t.ex. dödsbo är nödvändig för legitimationen, kan åberopas när fråga är om konkursbo. Han tillägger dock, att man hos oss i praktiken torde omfatta en annan ståndpunkt; med hänvisning härtill framhåller han, att man torde få anse, att konkursförvaltarna får utöva aktierätten utan inregistrering.
Raninen, 180, förutsätter, att konkursboet inskrives.

Samma synpunkter som gäller konkurs, äger giltighet när aktieägare ställts under *förmynderskap*.

En annan sak är att begränsningen i aktieägarens rätt, på anmälan av konkursförvaltare eller förmyndare, kan antecknas i aktieboken i syfte att hindra aktieägaren att själv deltaga i bolagsstämma. Men en sådan anteckning har icke betydelse för ställföreträdarens legitimation.

Ej heller den som i stöd av en *nyttjanderätt* — grundad på avtal eller testamente — är berättigad att utöva aktierätten behöver legitimera sig genom inskrivning i aktieboken. Han kan förete annan utredning om sin behörighet. Av praktiska skäl är det dock att föredraga att inskrivning sker. Härigenom överföres prövningen av nyttjanderättshavarens behörighet från bolagsstämman till styrelsen.

Beträffande nyttjanderätt till aktie i stöd av avtal eller testamente hänvisas till Olsson 45—48 samt i anslutning därtill Taxell, JFT 1950 69. Se även Caselius-Heikonen 44 f, Heikonen 70 f, Raninen 178.

Nial, 66, uttalar för svensk rätt, att principiellt skall endast aktieägare införas, således icke panthavare eller annan »rättsägare». Härifrån gör SvABL § 220 likväl undantag med avseende på »testamentarisk nyttjanderätts- eller avkomsträttshavare», härvid är det fråga om s.k. helnyttjanderätt, ej partiella nyttjanderätter; Stenbeck 707.

Innehavaraktier

I fråga om innehavaraktier ger *besittningen* av aktiebrevet legitimation. Den som har aktiebrevet i händer, förmodas äga rätt att utöva aktierätten (jfr SBL § 13 m. 1). Aktiebrevet bör således företes vid bolagsstämman.

Stadgandet i § 32 m. 1 om inskrivningens betydelse för överlåtelsens rättsverkan mot bolaget har icke avseende på innehavaraktier. Aktieägarens namn behöver icke antecknas i aktieboken (§ 17). Har inskrivning likväl skett, saknar den betydelse för legitimationen.

Så även Chydenius 31, Olsson 64, *HFD 1933 I 45.*

Ifall innehavaraktie pantsatts, kan aktieägaren som legitimation förete tillförlitligt intyg varav framgår, att panthavaren i denna egenskap innehar aktiebrevet. Aktieägaren bör då anses vara legitimerad under förutsättning att icke någon annan i stöd av innehav av samma aktiebrev gör anspråk på att få utöva aktierätten.

Motsvarande ordning gäller, när aktiebrevet har deponerats eller i stöd av annat avtal innehas av annan person än aktieägaren, likaså om aktien är utmätt.

Olsson 81: bevis över deposition i bank medför legitimation, »om det av beviset framgår att deponenten icke kan förfoga över aktien förrän efter stämman». Se även Heikonen 75.

Se även Nial 156.

Innan aktiebrev utgivits kan aktieägaren legitimera sig i stöd av interimsbevis eller annat av bolaget utfärdat intyg över godkänd aktieteckning.

B. ANMÄLAN ATT DELTAGA I BOLAGSSTÄMMA. KONTROLL AV LEGITIMATION

I. Aktieägare som önskar taga del i bolagsstämma bör därom göra *anmälan vid stämman.* Därest icke särskilda ordningsföreskrifter antagits, bör anmälan

göras innan den förteckning över aktieägare, som enligt § 28 m. 1 bör ingå i protokollet, har uppgjorts och godkänts. Aktieägare som anmäler sig senare, har icke något rättmätigt anspråk på att få utöva sin aktierätt vid stämman. Bolagsstämman kan dock besluta upptaga honom i förteckningen över närvarande aktieägare och sålunda låta honom utöva sin aktierätt (nedan s. 44).

N i a l 159: anmälan kan ske ända till dess röstlängden godkänts av stämman.

Ibland föreskriver bolagsordningen, att aktieägare som önskar deltaga i bolagsstämma, bör anmäla härom till bolaget, t.ex. föregående dag — *föranmälan*. På grundvalen av de gjorda föranmälningarna uppgöres förteckningen över de närvarande aktieägarna före stämman. Det är här fråga om en av praktiska skäl betingad ordning och icke om någon materiell begränsning av aktierätten. Den tid som förflyter mellan kallelsens delgivning och anmälningsfristens utgång bör vara så lång, att anmälan utan svårighet kan ske.

Ibland föreskriver bolagsordningen, att röstsedel skall utges till aktieägarna när föranmälan göres.

Se betr. föranmälan bl.a. H e i k o n e n, LM 1958 497 ff samt SvABL § 114 m. 2, NoASL § 69 m. 3, N i a l 158 f, K r e n c h e l 271 f, A u g d a h l 424.

Aktieägare som försummat att göra föranmälan inom den i bolagsordningen angivna tiden, har intet rättmätigt krav på att få utöva aktierätt vid stämman. Då bolagsordningens bestämmelse om föranmälan är en ordningsföreskrift, förefinnes likväl möjlighet att på åtgärd av den som uppgör förteckningen eller genom beslut vid bolagsstämman i förteckningen över närvarande aktieägare intaga den som anmält sig efter fristens utgång. Försenade anmälningar behöver dock icke beaktas. Men ifall detta sker, får man icke förfara godtyckligt, utan alla försenade anmälningar bör behandlas på samma sätt.

Aktieägare har icke någon rätt att före stämman få veta vilka som gjort föranmälan. Å andra sidan föreligger icke något hinder för bolaget att lämna uppgift härom.

Den som gjort föreskriven föranmälan, upptages i protokollet som närvarande även om han icke skulle ha infunnit sig när stämman börjar. Till dess motsatsen styrkts betraktas han såsom närvarande vid stämman — detta kan ha betydelse t.ex. i fråga om klanderrättens utövning.

Enligt svensk rätt skall aktieägare anmäla sig vid stämman även om han gjort föranmälan; N i a l 159.

Även utan stöd av bolagsordning kan den som sammankallar stämma uppmana aktieägarna att anmäla sig på förhand. Men ett sådant direktiv är icke bindande. Aktieägare som anmäler sig först vid stämman, får icke avvisas med hänvisning till försummad föranmälan.

Legitimation behöver icke nödvändigt förefinnas när föranmälan göres. Det är tillräckligt att aktieägaren är legitimerad när förteckningen över närvarande aktieägare uppgöres. Sålunda kan i fråga om namnaktier anmälan om inskrivning göras samtidigt med föranmälningen. Om inskrivning sedan följer innan förteckningen över närvarande aktieägare är upprättad, bör den ifrågavarande aktieägaren intagas i förteckningen.

Enligt SvABL skall legitimation föreligga före anmälningstidens utgång, se § 114 m. 2 jfr med § 39 m. 1 stycke 4.

II. Sedan anmälan om deltagande i bolagsstämma gjorts sker *kontroll* av legitimationen. När det konstaterats, att den som anmält sig är legitimerad, införes han i förteckningen över närvarande aktieägare (§ 28 m. 1).

Göres anmälan vid bolagsstämman, ankommer det på stämmans ordförande att granska legitimationen. Detta sker innan förhandlingarna i sakfrågorna inledes. Beträffande namnaktier kontrolleras legitimationen med stöd av aktieboken. Innehavaraktie eller intyg över pantsättning eller deposition av sådan aktie bör företes ordföranden.

När föranmälan förekommit, granskas legitimationen av den som anförtrotts uppgiften att för bolagsstämman uppgöra förteckningen över de närvarande aktieägarna.

Ifall aktieägare företrädes av ombud eller annan ställföreträdare, granskas dennes behörighet i samband med legitimationskontrollen (nedan s. 53).

Granskningen av legitimationen är formell. Avgörande är anteckningarna i aktieboken samt företedda handlingar — aktiebrev, intyg etc.

Den som upprättar förteckningen över närvarande aktieägare avgör i första hand huruvida de olika aktieägarna är legitimerade eller icke. Uppkommer vid stämman tvekan eller tvist rörande legitimationen i ett konkret fall, överlämnas avgörandet av stämmans ordförande till stämman, t.ex. om två personer gör anspråk på att få utöva aktierätt för samma aktier, eller om någon aktieägare påstår, att i förteckningen upptagits för få aktier för honom eller för många aktier för annan aktieägare. Ordföranden är icke behörig att ensam avgöra sådana frågor. Det är här icke fråga om proceduren vid stämman utan om förutsättningarna för den enskilde att få utöva aktierätt.

Annorlunda i dansk rätt; K r e n c h e l, 263, anser, att ordföranden avgör huruvida och i vilket omfång en aktieägare har rösträtt, han utgår härvid från principen

att frågor av juridisk natur skall avgöras av ordföranden och icke av stämman.

Att utan varje stöd i lag godtaga en sådan princip är enligt min tanke icke möjligt. Se även C h y d e n i u s, 60, som motiverar uppfattningen att tvister rörande fullmäktigs behörighet avgöres av bolagsstämman, med argumentet, att lagen icke stadgar något om ordförandens befogenheter.

3. BRISTADE ÖVERENSSTÄMMELSE MELLAN LEGITIMATION OCH AKTIERÄTT

I. Det förekommer, att en i aktieboken inskriven person icke är aktieägare:

— han har icke förvärvat aktierätt (överlåtelsen är ogiltig, eller en felskrivning har skett i aktieboken) eller

— han har upphört att vara aktieägare (aktien har överlåtits).

Huru skall en sådan bristande överensstämmelse mellan legitimation och aktierätt bedömas?

II. Ifall en aktieöverlåtelse från A till B är *ogiltig*, har B, trots att han inskrivits, icke blivit aktieägare. Inskrivningen har icke konstitutiv verkan, den kan icke avlägsna bristerna i en ogiltig överlåtelse. Den saknar betydelse i förhållandet mellan A och B. Och då aktierätten fortfarande tillhör A, kan inskrivningen icke heller ge B någon materiell rätt i förhållande till bolaget. Genom inskrivning uppkommen legitimation utgör blott en presumtion för aktierätt. Blir det klarlagt, att aktierätten icke har förvärvats av B, rubbas denna presumtion. I överensstämmelse med denna tankegång bakom legitimationsregeln kan man sålunda fastslå, att B icke har något rättmätigt krav på att få utöva aktierätten. Vid en styrkt bristande överensstämmelse mellan legitimation och aktierätt viker legitimationen.

Genom att B inskrivits har A förlorat sin legitimation, oaktat han fortfarande är aktieägare. Varken A eller B är sålunda behörig att utöva aktierätten.

Det som här sagts om ogiltiga överlåtelser, gäller även *bulvanförhållanden* samt *felskrivning* med avseende på den inskrivnes namn eller antal aktier.

H e i k o n e n 68: bulvan är icke röstberättigad, då han icke är verklig aktieägare.

III. Sin största praktiska betydelse har frågan om bristande överensstämmelse mellan legitimation och aktierätt när en inskriven aktieägare *överlåtit* sin aktie utan att förvärvaren inregistrerats. Situationen är denna: överlåtaren A är legitimerad men icke aktieägare, förvärvaren B är aktieägare men icke legitimerad.

Innan inskrivning skett kan B icke utöva aktierätten. Han saknar den nödvändiga legitimationen. Och oaktat han är aktieägare i förhållande till A och till tredje man, har överlåtelsen icke vunnit rättsverkan i förhållande till bolaget (§ 32 m. 1). A kan icke heller i egenskap av ombud för B företräda denne vid bolagsstämma; B kan icke genom ombud utöva en rättighet som han är förhindrad att personligen utöva.

Kan A fortfarande utöva aktierätt i stöd av de överlåtna, på hans namn inskrivna aktierna?

Chydenius 32: aktierätten »får utövas av den inskrivne även om han icke längre är aktionär». Motiveringen härför är bl.a.: »då överlåtelsen, så länge den icke inskrivits, är utan verkan mot bolaget, så måste det stå bolaget fritt att låta sin inskrivne aktionär rösta».

Ranінen, 183, ansluter sig till Chydenius med åberopande av motiveringen för uppfattningen att den nya aktieägaren, som icke ännu inskrivits, icke får utöva rösträtt.

Olsson, 71 f, hävdar en motsatt uppfattning och framhåller bl.a., att man icke såsom Chydenius får förbise den möjligheten att varken A eller B är röstberättigad, att det vore stötande för rättskänslan att låta A disponera över B:s aktier, samt att åsikten att A ej får utöva aktierätten »bäst är ägnad att förhindra, att förbudet mot splittring av aktierätten och eventuella rösträttsbegränsande regler kringgås».

Caselius-Heikonen, 79 f, pekar på att man i praktiken torde förfara så, att A får utöva rösträtt; förutsättning härför är likväl att bolaget icke har kännedom om överlåtelsen. — Denna ståndpunkt innebär, att A i princip icke är berättigad att utöva de aktierättsliga befogenheterna; se JFT 1955 132—136 och DL 1944 318; se även Heikonen 68 och JFT 1955 132 ff.

Se även Cederberg, TfR 1935 437, och G. Palmgren, JFT 1947 229 not 3; båda anser, att A icke är röstberättigad, frågan tangeras likväl endast av dem.

Frågan om A:s rösträtt vid bolagsstämma har även diskuterats inom Juridiska föreningen i Finland, se JFT 1955 37—44; huvudreferenten (O. Riska) ansåg, att A genom överlåtelsen förlorar sin rösträtt vid bolagsstämma; betr. uttalanden i diskussionen se JFT 1955 467 f.

HD 1946 II 200: A som inskrivits som aktieägare, hade deltagit i en bolagsstämma efter det han överlåtit aktierna; på grund härav hade en aktieägare yrkat på förbud mot verkställighet av besluten vid stämman. HD: då den omständigheten att A hade tillåtits utöva rösträtt, ehuru han ej mera ägde aktierna, icke hade inverkat på besluten vid bolagsstämman, förkastade HD yrkandet på förbud mot verkställighet.

Motiveringen ger sålunda vid handen, att A ej varit berättigad att deltaga i bolagsstämma efter det han överlåtit sina aktier.

HD 1943 II 107: talan om ogiltigförklarande av fastighetsköp (säljaren ett aktiebolag) förkastades bl.a. på den grund att det icke visats, att de personer som deltagit i den bolagsstämma, där beslut om försäljning fattades, icke skulle vara verkliga ägare till de av dem företrädda aktierna.

HD 1929 II 578: aktieägare, som efter bolagsstämman sålt sina aktier, ansågs ej berättigad att fullfölja talan om förbud mot verkställighet av beslut vid stämman.
HD 1920 U 841 (nedan s. 37): majoriteten (3 medl.) i HD uttalade i motiveringen, att endast aktieägare enligt ABL var berättigad att taga del i beslut i bolagets angelägenheter.

Stadgandet i SvABL § 114 m. 1 att »varje aktieägare, som införts i aktieboken och anmäler sig till deltagande i förhandlingarna», har rösträtt, anses innebära, att rösträtt endast tillkommer den som verkligen är aktieägare; den som överlåtit sin aktie men kvarstår i aktieboken, har således icke rösträtt, N i a l 157, S t e n b e c k 139, 460, R o d h e 110. För att hindra icke-aktieägare att vid bolagsstämma utöva aktierätt föreskriver § 115, att av den som vill utöva rösträtt kan krävas, att han avger en försäkran att han verkligen är aktieägare.

Befogenheterna i förhållande till bolaget, bland dem förvaltningsbefogenheterna, bildar aktierättens centrala moment. Det som i övrigt innefattas i aktieägarens rätt — befogenheten att förfoga över aktierätten genom överlåtelse, pantsättning etc. (dispositionsbefogenheten), som icke förutsätter inskrivning — är i jämförelse härmed sekundärt. Överlåtelse av aktie från A till B innebär icke blott att dispositionsbefogenheten övergår, utan framför allt att de centrala befogenheter som ligger i aktierätten, övergår från A till B. Så länge dessa befogenheter tillkommer A har en överlåtelse icke ännu ägt rum. Men överlåtelsen förutsätter icke att B omedelbart i stöd av avtalet skall få utöva de aktierättsliga befogenheterna. Frågan härom, som icke alls rör förhållandet till A, regleras för namnaktiernas vidkommande av stadgandet om inskrivning i aktieboken. Genom överlåtelsen (avtalet) har A upphört att vara aktieägare, »materiellt» tillkommer aktierätten därefter B. Inskrivningen överför icke någon rätt från A till B utan har, såsom ovan framhållits, betydelse i två andra avseenden: B:s genom överlåtelsen förvärvade rätt blir verksam i förhållande till bolaget, och B erhåller legitimation. Det beror helt på B, om han vill uppnå förmånen att i förhållande till bolaget utöva den aktierätt som överlåtelsen givit honom.

Den formella omständigheten att A:s namn kvarstår i aktieboken, och att A alltså fortfarande är legitimerad, kullkastar icke det som nu sagts. Legitimationen innebär blott en presumtion för att aktierätten tillkommer den i aktieboken inskrivne. Denna presumtion gäller till dess motsatsen visats.

Som stöd för uppfattningen att A icke är berättigad att fortfarande utöva aktierätten kan ytterligare hänvisas till de av *Olsson* anförda (ovan s. 30) och enligt min tanke riktiga motiven. Denna uppfattning tillgodoser även bäst såväl bolagets som aktieägarnas intressen och rättsskydd.

Alla här nämnda argument sammangår med ordalydelsen i det i detta sammanhang mycket väsentliga stadgandet i § 23 m. 1: »Bolagsmännens beslu-

tanderätt i bolagets angelägenheter utövas i enlighet med denna lag och bolagsordningen vid behörigen utlyst bolagsstämma av de därvid närvarande aktieägarna». Det finns enligt min tanke icke några giltiga skäl för uppfattningen att i stadgandet inlägga något annat än att med »bolagsmännen» och »aktieägarna» menas de som verkligen är aktieägare.

Det kan sålunda *fastslås*, att A icke är berättigad att vid bolagsstämma utöva aktierätten efter det han överlåtit sin aktie till B. Den avgörande tidpunkten för överlåtelsens rättsverkan mellan A och B är överlåtelseavtalets ingående. Tradition eller indossament kräves icke (jfr SBL § 22 m. 1).

Det sagda innebär även att styrelsen, när den erhållit tillförlitlig vetskap om överlåtelsen, självmant kan anteckna i aktieboken, att A överlåtit aktien. Ehuru anteckningen icke upphäver A:s formella legitimation — detta sker först när B efter anmälan inskrives — utgör den ett faktiskt hinder för A att fortfarande utöva aktierätten.

Se NoASL § 43 m. 2.

Betr. de särskilda frågor som gäller överlåtelse av aktie genom gåva, se L om gåvoutfästelser 31.7. 1947 § 3.

IV. Kan ett vid överlåtelsen träffat *förbehåll* att A skall få utöva aktierätten till dess B inskrivits, tillerkännas giltighet i förhållande till bolaget?

Den förvaltningsbefogenhet som består i att utöva aktierätt vid bolagsstämma, utgör ett så centralt moment i aktieägarens rätt, att den icke kan skiljas därifrån. Ifall aktieöverlåtelse ägt rum, har jämväl rätten att taga del i bolagsstämma övergått till förvärvaren. Att fortfarande låta A utöva aktierätten skulle strida mot förbudet att splittra aktierätten, d.v.s. att skilja de aktierättsliga befogenheterna från varandra.

Se betr. splittring av aktierätten Olsson 40 ff. Förbudet mot splittring kan icke, såsom Olsson riktigt framhåller, härledas ur stadgandet i § 5 m. 2 att aktie icke får delas; detta stadgande har likväl betydelse som ett argument för uppfattningen att aktien och därmed aktierätten icke får delas mellan olika personer.

Caselius-Heikonen 44 f: A kan icke överlåta sin aktierätt och förbehålla sig själv rösträtten; Heikonen 69 f.

I svensk rätt anser man, att i stadgandet om akties odelbarhet i förhållande till bolaget (§ 3 m. 3) ligger, att rätten att deltaga i bolagsstämma icke kan skiljas från äganderätten till aktien, se Rodhe 110; Nial 47: aktieägare kan icke vid överlåtelse av sin aktie förbehålla sig rösträtten.

Då B icke före inskrivningen äger någon i förhållande till bolaget verksam förvaltningsbefogenhet, är hans medgivande att A får utöva aktierätten utan rättslig betydelse.

Förbehållet äger således icke giltighet i förhållande till bolaget. Det kan ha betydelse endast med avseende på kontrahenterna i den meningen, att B icke kan rikta något krav mot A, om denne utövat aktierätten, vilket i praktiken är möjligt så länge överlåtelsen icke kommit till bolagets kännedom.

Den enda möjligheten att ge A befogenhet att utöva aktierätten under tiden mellan överlåtelseavtalet och inskrivningen är att kontrahenterna avtalar, att aktierätten övergår först när B inskrivits i aktieboken. Då kvarstår A som aktieägare med alla förvaltningsbefogenheter till dess aktien inregistrerats på B:s namn.

V. Gäller det nu sagda även när bolagsordningen innehåller klausul om *lösningsrätt*?

B kan självfallet icke utöva aktierätten. Han kan vinna legitimation först när det efter lösningstidens utgång klarlagts, att ingen begagnat sin lösningsrätt.

Så även Olsson 188, Caselius-Heikonen 79. Se även Raninen 178.

Beträffande A bör man skilja mellan två fall.

För det första kan lösningsklausulen ha det innehållet, att de lösningsberättigade kan lösa aktien av förvärvaren B. Då är, därest icke annat förbehåll träffats, överlåtelsen definitiv i förhållande mellan A och B. A har avstått från sin aktierätt. Det enda som till följd av lösningsklausulen tillsvidare är öppet är huruvida B eller någon av de lösningsberättigade blir ägare till aktien. Det är därför givet, att A icke mera kan utöva aktierätten.

För det andra kan lösningsklausulen vara utformad så, att A, som vill överlåta aktie till B, innan överlåtelse sker bör bjuda aktien till inlösen. Ett sådant hembud från A:s sida, vilket icke förutsätter ett slutligt överlåtelseavtal mellan A och B, hindrar icke att A fortfarande utövar aktierätten. Denna har icke ännu övergått. Om aktien löses av en därtill berättigad person, upphör A:s befogenhet att utöva aktierätten när lösningsförfarandet slutförts; vad som härutinnan kräves beror främst på bolagsordningens föreskrifter. Utnyttjas lösningsrätten icke, övergår aktierätten till B när överlåtelseavtalet mellan A och B ingåtts. Intill denna tidpunkt är A aktieägare. Ett föravtal mellan A och B upphäver icke A:s befogenhet att utöva aktierätten.

Olsson, 189 f, skiljer icke mellan de två här berörda fallen; han konstaterar, att överlåtaren genom avtalet förlorar sitt ekonomiska intresse i bolaget, och att denne därför icke har rätt att utöva förvaltningsbefogenheter med stöd av de överlåtna aktierna.

En i bolagsordningen ingående *tillståndsklausul* — bolaget (styrelsen) skall samtycka till aktieöverlåtelsen — kan uppfattas så, att bolagets samtycke är ett villkor i egentlig mening. Därest icke överlåtelseavtalet eller tillståndsklausulen ger annat vid handen, är man berättigad att betrakta villkoret som suspensivt. Om samtycke icke ges, inträder överlåtelsens rättsverkningar icke. B blir sålunda aktieägare först när samtycket givits. Intill dess kan A såsom aktieägare utöva aktierätten.

A.å. Olsson, 189 f, trots att han anser att bolagets samtycke är ett villkor för aktieövergång (153); Olssons argument att A genom avtalet förlorar sitt ekonomiska intresse i bolaget är icke i detta fall i allt giltigt — med tanke på att B möjligen icke av bolaget godkännes som aktieägare kan A anses ha ett intresse av att utöva aktierätten intill dess B:s förvärv är definitivt.

VI. Innehav av aktiebrev ger legitimation då fråga är om *innehavaraktier*. Den som har aktiebrevet i sin hand presumeras antingen vara aktieägare eller vara berättigad att på aktieägarens vägnar utöva aktierätten. Med avvikelse från det som gäller om namnaktier har legitimationen denna dubbla innebörd. Även en annan olikhet framträder: traditionen utgör icke principiellt en förutsättning för överlåtelsens rättsverkan i förhållande till bolaget, dess betydelse framträder endast däri, att den skapar legitimation. Detta innebär, att B också i förhållande till bolaget är aktieägare så snart överlåtelseavtalet ingåtts.

Förblir A i besittning av aktiebrevet, t.ex. därför att B icke har betalat priset, kan han i stöd av sin legitimation utöva aktierätten. Men därvid utövar A icke sin egen rätt, utan han företräder B, även om detta icke är utåt skönjbart. Innehavet ger A behörighet att utöva aktierätten. Hans befogenhet att göra detta är beroende av B:s uppdrag. Detta behöver icke vara uttryckligt. Även i stöd av ett tyst medgivande av B kan A deltaga i bolagsstämma. Ifall A utan B:s uttryckliga eller tysta medgivande utövar aktierätten, har denna omständighet normalt betydelse endast i förhållande mellan A och B och icke i relation till bolaget.

Om överlåtelsen från A till B är ogiltig, har B icke i stöd av innehav av aktiebrevet något rättmätigt krav på att få utöva aktierätten. Detsamma gäller, om B över huvud icke kan stöda sitt innehav på något avtal (aktiebrevet är stulet, hittat etc.). Legitimationen förlorar sin betydelse i och med att det klarlägges, att innehavaren varken har aktierätt eller rätt att företräda den verkliga aktieägaren. En godtroende innehavare av ett aktiebrev kan likväl under vissa förutsättningar, vilka här förbigås, åtnjuta skydd och sålunda betraktas som rättmätig aktieägare.

VII. Aktierättens övergång på annat sätt än genom avtal (*arv, testamente* etc.) kan i de avseenden om vilka nu varit fråga, bedömas enligt ovan angivna riktlinjer. De särskilda problem som därvid kan uppkomma, skall icke behandlas.

VIII. *Sammanfattningsvis* kan för såväl namn- som innehavaraktier konstateras:

Aktierätt kan icke vid bolagsstämma utövas utan legitimation. Men denna ger icke den legitimerade någon rättslig befogenhet att utöva aktierätten. Legitimationen utgör endast en presumtion för aktierätt — i fråga om innehavaraktier kan den dessutom innebära en presumtion för en rätt att på aktieägarens vägnar utöva aktierättsliga befogenheter. Motsvaras legitimationen icke av en sådan rätt som här nämnts, förlorar den sin betydelse. Legitimationen gäller likväl till dess bristande överensstämmelse mellan den och aktierätten påvisas.

4. BOLAGSSTÄMMANS PRÖVNING AV LEGITIMATION OCH AKTIERÄTT

I regel tar bolagsstämman befattning med frågor rörande legitimation och aktierätt endast så, att ordföranden företar den formella kontroll som ovan nämnts (s. 28).

Ifall det vid bolagsstämman göres gällande, att legitimationen i något fall icke motsvaras av aktierätt, uppkommer två spörsmål:

— kan bolagsstämman åsidosätta legitimationen, och

— kan bolagsstämman låta en icke legitimerad aktieägare utöva aktierätt?

Namnaktier

I. Den prövning av förvärv av namnaktie som inskrivningen i aktieboken förutsätter, har med verkan för framtiden verkställts av styrelsen eller av en denna underordnad bolagsinstans på styrelsens uppdrag och ansvar. Beslutet om inskrivning är definitivt. Bolagsstämman har icke av lagen givits någon rätt till efterprövning (ovan s. 20). En sådan uppgift skulle icke heller lämpa sig för bolagsstämman. Konstaterandet av att en person verkligen är aktieägare kan kräva en sådan bedömning av fakta som en sammankomst av aktieägare med ofta inbördes stridiga intressen icke har förutsättningar att företaga tillräckligt ingående och objektivt. Därtill kommer, att deltagarna i en

bolagsstämma icke, såsom fallet är med styrelsens medlemmar, handlar under personligt ansvar i den meningen, att de kunde göras ansvariga för skada orsakad av deras beslut; endast i speciella undantagsfall kan ansvarighet inträda.

Med ledning härav kan man som regel fastslå, att *bolagsstämman är bunden* av den legitimationsprövning som styrelsen verkställt. Bolagsstämman bör således följa aktieboken och låta de däri inskrivna personerna utöva aktierätt vid stämman.

Regeln har likväl undantag.

Är inskrivningen *felaktig* på ett sådant sätt, att styrelsen skulle vara berättigad att på eget initiativ ändra densamma, handlar bolagsstämman riktigt, när den från stämman utestänger den legitimerade. Bolagsstämmans möjlighet att åsidosätta legitimationen bör kunna sträcka sig lika långt som styrelsens rätt att på eget initiativ i aktieboken ändra eller därur avföra en felaktig anteckning (ovan s. 21 f). Hit hör bl.a. de fall då aktie förklarats förverkad (ABL § 20) eller bolaget i stöd av lag eller bolagsordning inlöst aktie (§ 21 m. 3). Den förre aktieägaren bör sålunda av stämman hindras att utöva sin aktierätt, trots att hans namn ännu icke avförts från aktieboken.

Bolagsstämma kan även utestänga den som *överlåtit* sin aktie, men fortfarande är legitimerad.

Överlåtaren A kan icke avföras från aktieboken annat än i samband med att förvärvaren B inskrives. Men efter det överlåtelse skett har A icke något rättmätigt krav på att få deltaga i bolagsstämma. Om det tillförlitligen styrkes, att A icke mera är aktieägare, bör legitimationen vika, och A icke tillåtas utöva aktierätten.

Vad kräves för att överlåtelsen skall anses vara tillförlitligen styrkt?

Frågan kan icke uttömmande besvaras. Närmast ifrågakommer sådana fall då A inför stämman eller i meddelande till styrelsen uppgivit, att han överlåtit sin aktie, eller då B genom anmälan till styrelsen fullgjort sin hembudsskyldighet. När styrelsen sålunda har vetskap om att överlåtelse ägt rum, bör den underrätta bolagsstämman, därest A gör anspråk på att få utöva aktierätten. Ifall A medger, att han överlåtit sin aktie, skall han icke få utöva sin aktierätt. Bestrider A däremot överlåtelsen, bör han få deltaga i stämman, därest det icke av andra fakta klart framgår, att han överlåtit sin aktie.

Även i andra fall då det efter prövning av föreliggande fakta klart framgår, att den inskrivne icke är aktieägare är det naturligt att legitimationen skall kunna åsidosättas. Det kan härvid vara fråga om en uppenbart ogiltig överlåtelse, t.ex. överlåtelse till utlänning av bunden aktie (UtlFastighL § 13), bulvanförhållande, eller överlåtelse i syfte att kringgå rösträttsbegränsningar i

bolagsordningen. Hit hör även det fall då någon genom domstols utslag, som icke ännu vunnit laga kraft, förklarats icke vara aktieägare.

HD 1920 U 841: i aktieboken inskrivna personer hade av bolagsstämman hindrats utöva rösträtt, oaktat de gjort i bolagsordning föreskriven föranmälan och i stöd därav erhållit röstsedel. På grund härav hade de yrkat på förbud mot verkställighet av bolagsstämmans beslut.

HD (3 medl.) konstaterade, att de ifrågavarande personerna visserligen hade inskrivits i aktieboken, men då det visats, att de i verkligheten icke ägde aktierna, utan att åtminstone större delen av aktieposten överlåtits till dem i syfte att kringgå bolagsordningens bestämmelse att ingen aktieägare fick rösta för mera än 1/10 av det vid stämman företrädda röstetalet, och då enligt ABL endast aktieägare var berättigad att taga del i beslut i bolagets angelägenheter, samt då ifrågavarande anteckning i aktieboken, som visats vara felaktig, således icke kunde inverka på sak, förkastade HD yrkandet på förbud mot verkställighet.

2 medl. fastställde HovR:s utslag, däri det bl.a. sades, att varken bolagsstämman eller dess ordförande enligt ABL § 32 haft befogenhet att pröva giltigheten av de till grund för inskrivningen liggande aktieöverlåtelserna och i strid med företagen inskrivning förvägra aktieägarna rösträtt vid bolagsstämman.

Minoritetens i HD ståndpunkt är helt formell och synes icke ge bolagsstämman någon möjlighet att avvika från legitimationen. Den främsta invändning som kan göras mot en sådan uppfattning, är att den icke ger ett tillräckligt rättsligt skydd vare sig åt bolaget, den verkliga aktieägaren eller övriga aktieägare.

R a n i n e n 179: en icke-aktieägare, som erhållit aktien genom skenbar överlåtelse, skall förvägras rösträtt.

Styrelsen kan ha antecknat i aktieboken att hinder möter för en inskriven person att utöva aktierätten (ovan s. 22). I sista hand ankommer det på bolagsstämman att besluta huruvida aktiebokens uppgifter i detta avseende skall vara avgörande eller icke. De anteckningar som vid tidpunkten för bolagsstämman finnes i aktieboken beträffande den vars aktierätt det gäller, anses ha kommit till stämmans kännedom; förteckningen över de vid stämman närvarande aktieägarna bygger på aktieboken.

Då bristande överensstämmelse mellan legitimation och aktierätt tillförlitligen styrkts, är bolagsstämman icke blott berättigad utan även skyldig att avvisa den legitimerade. Om legitimationen åsidosättes i ett fall då det är oklart huruvida legitimation och aktierätt täcker varandra, förefinnes risken att den som verkligen är aktieägare blir avvisad från bolagsstämman. I ett sådant fall har bolagsstämman begått ett formellt fel. Avgörandet av frågan om rätt att deltaga ankommer på stämman och icke på ordföranden. Den vars aktierätt det gäller, är berättigad att taga del i omröstningen härom (se nedan om jäv s. 55 ff).

II. Kan en *icke-inskriven aktieägare* tillåtas taga del i bolagsstämma?

HD 1936 II 196: Vid bolagsstämma hade en aktieägare tillåtits rösta med 161 aktier, ehuru endast 102 var införda i aktieboken på hans namn, resten eller 59 aktier var försedda med disponentens anteckning om att de inskrivits, ehuru detta icke skett. En annan aktieägare yrkade på förbud mot verkställighet av ett beslut genom vilket efter omröstning utsetts medlemmar i styrelsen.

HD ansåg, att den ifrågavarande aktieägaren icke haft befogenhet att utöva rösträtt för de icke inskrivna 59 aktierna; då rösträtt likväl utövats i stöd av dem och detta avgörande hade inverkat på valets resultat, ansåg HD att bolagsstämmans beslut tillkommit i strid med lag, varför verkställigheten förbjöds.

HovR förkastade yrkandet på förbud mot verkställighet med motivering att aktiebreven (59 aktier) försetts med anteckning om inregistrering, och att den omständigheten att styrelsen hade försummat sin skyldighet att anteckna aktierna ej hade kunnat beröva aktieägaren rätt att vid bolagsstämman uppträda i stöd av aktierna.

Se även *HD 1937 II 431:* sedan B:s anhållan att bli inskriven i aktieboken hade förkastats, yrkade han vid domstol på att bli inregistrerad med verkan från den dag hans anhållan av bolaget avslagits. HD biföll yrkandet så, att inskrivningen skulle ha verkan från den dag den skedde.

Olsson, 76 ff, konstaterar, att den som ej anmält sitt förvärv för inskrivning icke får deltaga i bolagsstämma. Den aktieägare som styrelsen obehörigt vägrat inregistrera, borde däremot kunna tillerkännas rösträtt vid bolagsstämma, likaså den som styrelsen på eget bevåg avfört från aktieboken; Olsson motiverar sin uppfattning med att en annan lösning leder till ett obilligt resultat för aktieförvärvaren, isynnerhet som man icke kan tillåta honom att utan inskrivning klandra bolagsstämmobeslut, och en skadeståndstalan ofta innebär en mycket bristfällig kompensation.

Raninen 183: såsom röstberättigad kan man icke anse en person som icke är inskriven; stadgandet att aktiebok skall föras är absolut, varför en omröstning i vilken en icke inskriven aktieägare deltagit är ogiltig även om bolagsstämma och styrelse skulle godkänna densamma.

Ifall den som förvärvat aktie, *icke anmält* sitt förvärv för inskrivning i aktieboken, skall bolagsstämman icke tillåta honom utöva aktierätt. Överlåtelsen har icke ännu erhållit rättsverkan mot bolaget; härför fordras inskrivning i den ordning som lagen föreskriver. Och inskrivningen är nödvändig legitimation.

Icke ens i det fall att aktieägare företer domstols laga kraft vunna utslag, som bekräftar hans aktierätt, är han berättigad att utan inskrivning taga del i bolagsstämma, den nödvändiga legitimationen förefinnes icke.

A.å. Raninen, 184, som anser, att rösträtt kan utövas genast när utslaget vunnit laga kraft oberoende av inskrivning.

Det sagda äger även tillämpning ifall anmälan om inskrivning gjorts, men densamma icke före stämman prövats av styrelsen. Att dröjsmål möjligen förekommit inverkar icke på sak.

Samma regel gäller ifall styrelsen *vägrat inskriva* anmält aktieförvärv. Giltiga skäl för en sådan vägran kan ha funnits: överlåtelsen har ansetts vara ogiltig, formella förutsättningar för inregistrering har saknats (felaktigt indossament, obetald överlåtelseskatt etc.), eller styrelsen har icke ansett sig kunna godkänna överlåtelsen (tillståndsklausul i bolagsordningen). Men även när giltigt skäl för vägran saknats, är situationen densamma. Bolagsstämman är icke berättigad att verkställa en efterprövning. Styrelsens negativa beslut är bindande. En annan sak är att styrelsen kan ändra ståndpunkt, eventuellt efter det kompletterande utredning presterats, och verkställa inskrivning. Men så länge förvärvet ej har rättsverkan mot bolaget, och den nödvändiga legitimationen icke åstadkommits, skall förvärvaren icke tillåtas utöva aktierätt vid bolagsstämma.

En inskriven aktieägare A kan ha blivit kränkt i sin rätt genom att en annan person B *efter anmälan* felaktigt inskrivits som aktieägare i hans ställe; B har t.ex. förvärvat aktien genom brottsligt eller annars lagstridigt förfarande. I sådana fall är styrelsen icke berättigad att återinföra A, frågan om vem som har rätt till aktien skall icke lösas av styrelsen (ovan s. 20 f). Det är icke möjligt att ge bolagsstämman vidsträcktare befogenheter än styrelsen i detta avseende har. Stämman bör därför hålla sig till anteckningen i aktieboken med påföljd att A, i avsaknad av legitimation, icke får utöva aktierätt. En annan sak är att B, ifall det styrkes att aktierätten icke tillkommer honom, kan utestängas från stämman.

I svensk rätt har man ansett, att den verkliga aktieägaren kan klandra ett bolagsstämmobeslut som tillkommit genom medverkan av den som felaktigt införts i aktieboken; i konsekvens härmed har bolagsstämman ansetts befogad att tillerkänna den tidigare inskrivne aktieägaren rösträtt; S t e n b e c k 139.

Ändring av inskrivning i aktieboken kan ha skett på styrelsens initiativ. Kan bolagsstämman åsidosätta en sådan ändring och låta den tidigare inskrivna utöva sin aktierätt?

I undantagsfall är styrelsen berättigad att självmant ändra en anteckning i aktieboken (ovan s. 21 f). En sådan åtgärd binder bolagsstämman, den som genom ändringen avförts har förlorat sin legitimation.

Ifall styrelsen utan att ha rätt därtill på eget initiativ avfört A från aktieboken, är denna åtgärd utan rättslig verkan. A:s legitimation kvarstår oaktat hans namn strukits (ovan s. 23 f). Om det sålunda visas, att A:s namn under sådana omständigheter avlägsnats från aktieboken — oberoende av om någon annan införts i hans ställe eller ej — bör bolagsstämman låta A deltaga.

Har A avförts från aktieboken av någon som icke är berättigad att göra an-

teckningar i densamma, t.ex. en i bolagets tjänst anställd person utan styrelsens uppdrag, saknar åtgärden rättslig betydelse. A är fortfarande legitimerad och bör sålunda tillåtas utöva sin aktierätt.

I de här nämnda fallen, då A kan deltaga i bolagsstämma oaktat hans namn avlägsnats från aktieboken, föreligger en skyldighet för stämman att tillåta honom utöva aktierätt. Förutsättning härför är likväl att det tydligt framgår, att hans namn obehörigen strukits.

Innehavaraktier

Det som i fråga om namnaktie sagts om bolagsstämmans möjligheter att åsidosätta legitimationen gäller i tillämpliga delar innehavaraktie. Bolagsstämman kan sålunda förvägra den som företer aktiebrev eller därmed likställt legitimerande bevis, att utöva aktierätt, ifall det tillförlitligen styrkes, att han icke är aktieägare.

Olsson, 80, uttalar i fråga om innehavaraktie: i princip bör den som är formellt legitimerad men som saknar materiell rätt, avvisas av bolagsstämman.

För att den legitimerade skall kunna avvisas från stämman bör det dessutom visas, att han icke heller är berättigad att företräda aktieägaren. Innehavet av aktiebrevet ger nämligen behörighet att utöva aktierätten, särskild fullmakt kräves icke.

Aktieägare som icke legitimerar sig på föreskrivet sätt, skall icke av bolagsstämman tillåtas utöva aktierätten.

5. AKTIERNAS RÖSTVÄRDE. RÖSTLÄNGD

A. RÖSTVÄRDE

Aktieägares rösträtt — befogenheten att medverka vid utformandet av beslut i bolagets angelägenheter — kan utövas endast vid bolagsstämma. En frånvarande aktieägares röst, avgiven före eller efter stämman, får icke medräknas. Undantag kan göras blott om alla aktieägare är ense om ett beslut (§ 23 senare delen).

Varje aktieägare har minst en röst (§ 24 m. 1); aktier utan rösträtt kan icke förekomma. I § 24 m. 2 fastslås principen lika många röster som aktier. Stad-

gandet är dispositivt: bolagsordningen kan ange en annan beräkningsgrund för röstetalet än antalet aktier. Olika möjligheter yppar sig härvid; lagen uppställer ej några restriktioner.

Bolaget kan utge aktier med *olika röstvärde*, t.ex. så, att aktierna i klassen A medför en röst, aktierna i klassen B två röster. De förra kan vara prioritetsaktier med företrädesrätt till vinst.

I bolagsordningar förekommer ofta bestämmelser om *begränsad röstskala* eller röstmaximum. Vanligen avfattas bestämmelsen så, att aktieägare ej får rösta för mera än en viss del, t.ex. en femtedel, av det sammanlagda eller det vid stämman företrädda röstetalet. Ett fast fixerat röstmaximum kan även förekomma, t.ex. att ingen har flere än tio röster (eller endast en röst). Har en vid stämman närvarande aktieägare så många aktier, att det högsta tillåtna röstetalet överskrides, skall hans röstetal reduceras på åtgärd av ordföranden. Både aktietalet och röstetalet antecknas i protokollet (§ 28 m. 1).

Även en *graderad röstskala* kan anges i bolagsordningen. En sådan innebär, att röstetalet icke stiger i samma proportion som aktietalet.

Exempel: för de 10 första aktierna 3 röster per aktie, för varje följande aktie intill 50 ges 2 röster, och för varje aktie därutöver tillkommer 1 röst.

Det är även möjligt att i bolagsordningen föreskriva, att en reducering av röstetalet endast gäller särskilda närmare angivna ärenden.

Se betr. aktier med olika röstvärde SvABL § 119 m. 2, NoASL § 72 m. 1 jfr § 30.

Har en aktieägare tillåtits rösta med ett större röstetal än det som enligt lag eller bolagsordning tillkommer honom, är de beslut till vilka han medverkat, formellt felaktiga. Detsamma gäller, om hans röstetal beräknats för lågt. Har felet icke inverkat på omröstningens resultat, saknar det dock rättslig betydelse.

Huru skall röstetalet beräknas när en aktieägare jämväl företräder en annan, eller när samma person representerar flere aktieägare? Det principiellt riktiga är att skilt för sig beräkna envar aktieägares röstetal.

Så Augdahl 429.

Ibland måste likväl bolagsordningens föreskrifter tolkas på ett annat sätt: t.ex. formuleringen »ingen får rösta för mera än en femtedel av det vid stämman företrädda röstetalet» (jfr BostABL § 7) innebär, att reducering av röstetalet skall ske även om de aktier i stöd av vilka en person uppträder, tillhör flere aktieägare.

Se även nedan s. 54 f.

Aktietalet och icke röstetalet beaktas, när man har att avgöra huruvida en eller flere aktieägare företräder en så stor del av aktiekapitalet, att de kan utöva en minoritetsrätt (§ 26, 26 a, 26 c, 31). Sålunda är det tillräckligt, att en aktieägare har aktier som motsvarar en tiondedel av aktiekapitalet även om hans rösträtt utgör t.ex. endast en tjugondedel av alla aktiers sammanlagda röstetal. Är däremot röstetalet en tiondedel, men aktietalet blott en tjugondedel, kan minoritetsrättigheterna icke utövas, därest icke bolagsordningen innehåller avvikande bestämmelse.

B. FÖRTECKNING ÖVER NÄRVARANDE AKTIEÄGARE (RÖSTLÄNGD)

Enligt ABL § 28 m. 1 skall i bolagsstämmas protokoll antecknas de närvarande aktieägarna med angivande av envars aktietal och röstetal. Lagen föreskriver icke vem som skall uppgöra förteckningen och anger icke vilken betydelse densamma har.

Förteckningen skall grunda sig på aktieboken, som bör hållas tillgänglig vid stämman. I densamma upptages de personer som är vederbörligen legitimerade som aktieägare eller företrädare för aktieägare och som gjort föreskriven anmälan.

Vem åligger det att uppgöra förteckningen över närvarande aktieägare?

Se Raninen 184 ff.

Innehåller bolagsordningen bestämmelse om föranmälan, bör förteckningen uppgöras på styrelsens försorg i stöd av de gjorda föranmälningarna. Detta ingår i styrelsens skyldighet att förbereda bolagsstämman.

Kräver bolagsordningen icke föranmälan, uppgöres förteckningen av stämmans ordförande.

Ifall reducering av röstetalet skall äga rum, bör detta ske på försorg av den som uppgör förteckningen.

Förteckningen har betydelse i två olika avseenden.

För det första har protokollet, vari förteckningen ingår, *bevisvärde*. Förteckningen utgör sålunda bevis för vilka aktieägare som närvarit vid stämman samt deras aktie- och röstetal. Detta är av betydelse särskilt när ett bolagsstämmobeslut efteråt klandras. Protokollet kan likväl motbevisas, men intill dess detta skett, betraktas dess anteckningar som riktiga. För att tjäna detta bevissyfte behöver förteckningen icke fastställas av stämman. Lagstiftaren

har strävat att på annat sätt trygga protokollets bevisvärde, nämligen genom föreskriften om protokollets justering (§ 28 m. 2).

För det andra är det naturligt att förteckningen tjänar som *röstlängd*. Den är avgörande för vem som får rösta och vilket röstetal envar röstande har. Någon föreskrift härom finnes inte i lagen. Intet hindrar, att en omröstning sker direkt med stöd av aktieboken utan förmedling av förteckningen över närvarande aktieägare. Detta är möjligt i bolag med ett fåtal aktieägare, eller när endast några aktieägare är närvarande vid en stämma. Men i andra fall, särskilt när de närvarande aktieägarna är många eller när röstreduceringar skall ske, kräver praktiska hänsyn att en särskild röstlängd uppgöres.

Ifall förteckningen över de närvarande aktieägarna skall användas som röstlängd, bör den *fastställas* av stämman. Detta betyder, att stämman har att avgöra vilka personer som skall upptagas i förteckningen samt det röstetal som tillkommer envar av dem. En möjlighet vore att förteckningen skulle bekräftas av stämmans ordförande eller, när den uppgjorts i stöd av föranmälan, av den som på styrelsens försorg upprättat förteckningen. Ett sådant förfarande vore att föredraga, enär förteckningens uppgörande förutsätter jämförelse med aktieboken och granskning av legitimationshandlingar, vilka uppgifter knappast är lämpade för den månghövdade bolagsstämman. Men då röstlängden kan vara avgörande för huru besluten vid bolagsstämman utfaller, och då stämmans ordförande eller någon annan person icke enligt lag tillagts rätt att besluta vid bolagsstämma, är det riktigt att röstlängden underställes stämman för godkännande. Ett formellt beslut om godkännande är icke nödvändigt. Har den uppgjorda förteckningen föredragits utan att invändningar mot densamma gjorts, anses den ha blivit fastställd.

Enl. SvABL § 118 m. 5 skall förteckningen över närvarande aktieägare godkännas av stämman och gäller därefter som röstlängd.

Därest någon vid stämman närvarande aktieägare gör invändning mot förteckningen till den del den berör honom själv eller annan person, skall stämman avgöra frågan. Ifall yrkandet på rättelse icke enhälligt godkännes av stämman, skall omröstning äga rum. Härvid följer man den preliminära förteckning som uppgjorts i stöd av föranmälningarna eller av stämmans ordförande. Även den vars rösträtt ifrågasatts, äger taga del i omröstningen.

Ifall stämman icke enas om ordförande, och bolagsordningen icke föreskriver röstning per capita, sker ordförandevalet först efter det förteckningen av stämman godkänts som röstlängd. Därest föranmälan icke förekommit, skall den preliminära förteckningen i så fall uppgöras av den som öppnat bolagsstämman.

Se Raninen, DL 1946 81.
Så SvABL § 118 m. 4.

Praktiska skäl talar för att en fastställd röstlängd icke *ändras*. Olägenheterna av en ändring framträder särskilt i de fall då bolagsordningen innehåller föreskrift om begränsad röstskala. Sålunda bör röstlängden bibehållas oförändrad, oaktat en däri antecknad aktieägare avlägsnar sig från stämman. Förhållandet bedömes som om denne skulle ha avstått från att rösta. Infinner sig en i den fastställda röstlängden icke upptagen aktieägare, har han intet krav på att bli antecknad. Varje legitimerad aktieägare har visserligen rätt att deltaga i bolagsstämma. Men av praktiska skäl är det icke möjligt att ge aktieägarna obegränsad frihet. De måste underkasta sig vissa för förhandlingarnas gång nödvändiga ordningsföreskrifter. Den som infunnit sig för sent, har dock rätt att närvara och yttra sig.

Det sagda hindrar icke stämman att genom särskilt beslut ändra den fastställda röstlängden. En ändring kan betingas av att det under stämmans lopp framgått, att en obehörig person upptagits i förteckningen, eller att någon av misstag eller annars utan skäl uteslutits. Ändring kan även ske på den grund att en aktieägare avlägsnar sig, en annan aktieägare sentida anmäler sig eller en aktieägare, som gjort föranmälan, ej alls infinner sig. Men en aktieägare har icke rätt att kräva, att röstlängden skall rättas på grund av ändrade förhållanden.

Enligt svensk rätt får röstlängden ej ändras på grund av att aktieägare avlägsnar sig från stämman eller ny aktieägare infinner sig; däremot kan röstlängden genom majoritetsbeslut ändras, om den under stämmans lopp skulle befinnas vara oriktig; Nial 163.

Ifall bolagsstämman *ajourneras*, kan man begagna den tidigare röstlängden, likväl med möjlighet för den ajournerade stämman att besluta om ändring av densamma.

6. AKTIERÄTTEN I SÄRSKILDA FALL

I. Den som *pantsatt* aktie, är fortfarande berättigad att deltaga i bolagsstämma. Panthavaren har däremot icke denna rätt.

Så även Chydenius 34 not 1, Raninen, DL 1946 89, Heikonen 73 f.

Denna ståndpunkt motiveras med att pantsättarens rätt till den pantsatta aktien icke bör begränsas mera än panthavarens anspråk på säkerhet förut-

sätter. Panthavaren kan visserligen ha ett faktiskt intresse av att kunna inverka på bolagsstämmans beslut, t.ex. för att trygga aktiernas värde. Men hans krav på säkerhet får icke vidgas därhän, att honom ges befogenheter som icke följer av själva panträtten. Ett avtal mellan pantsättare och panthavare enligt vilket den senare får utöva aktierätten, bedömes som ett ombudsavtal och ger panthavaren rätt att företräda aktieägaren vid bolagsstämma.

Det som här sagts om pantsatt aktie gäller även andra liknande fall: aktien har deponerats, utmätts eller belagts med kvarstad, dividendrätten har överlåtits etc.

Olsson, 66 f, uttalar med hänvisning till UL 4: 30, enligt vilket lagrum utmätningsborgenären har panträtt i det utmätta, att gäldenären (aktieägaren) intill dess realisation skett har rätt att utöva förvaltningsbefogenheterna.
Se även Heikonen 73.

II. Aktie kan ägas av två eller flere personer samfällt. Sådan *samäganderätt* uppkommer vanligen genom arv eller testamente, men kan även grunda sig på avtal. Det riktiga är att alla samägare inskrives i aktieboken, förbudet mot splittring av aktie hindrar icke detta.

Så även Olsson 48 f; se även där åberopad litteratur.
Chydenius 34 not 1: då aktie är gentemot bolaget odelbar, synes den kunna inskrivas endast på en persons namn, men detta hindrar ej att den äges av flere. — Se även Augdahl 268 f.
HD 1954 II 46: i HR:s motivering, som omfattades av såväl HovR som HD, sades bl.a. att en person som jämte en annan (makar) ägde aktier, ej var berättigad att ensam företräda dem vid bolagsstämma.

Ifall flere personer har samäganderätt till *en* aktie, kan ingen av dem skilt för sig utöva aktierätten vid bolagsstämma.

Olsson 50: kan samägarna icke enas om att utse en företrädare, måste de avstå från att utöva rösträtt vid bolagsstämma.
Caselius-Heikonen 44: representationen vid bolagsstämma är odelad; om samägarna är närvarande vid stämman, kan de endast gemensamt utöva rösträtt; se även Heikonen 65 f.

Aktierättens utövande vid bolagsstämma förutsätter överenskommelse mellan samägarna. En sådan ordning är möjlig, att alla samägare är närvarande vid en stämma och en av dem med de övrigas tysta samtycke uppträder för aktierna. Det naturliga är dock att en av samägarna skriftligen bemyndigas att företräda jämväl de övriga. Ett sådant bemyndigande kan antecknas i aktieboken, men bör icke, om sådan inskrivning skett, uppfattas som vanlig

aktieägarlegitimation utan endast som en fullmakt, vilken i vanlig ordning kan återkallas. Den befullmäktigade kan även vara en tredje man.

Olsson 49. Jfr NoASL § 30 m. 3.

Kan aktieägarna icke enas om vem som skall deltaga i bolagsstämma, betyder det att aktierätten icke kan utövas. Det är icke möjligt att flere samägare jämsides uppträder vid bolagsstämma i stöd av samma aktie. Numera finns likväl en möjlighet att ordna förhållandet nämligen i stöd av § 6 i L om vissa samäganderättsförhållanden av den 5 april 1958. God man, som enligt detta lagrum förordnats att förvalta den samfällda aktien, är behörig att med uteslutande av samägarna utöva aktierätten vid bolagsstämma.

Förordnande av god man kan även ifrågakomma i stöd av överenskommelse mellan samägarna; se Reg. prop. 143/1957 s. 3.

Det är icke möjligt att i sådana fall då samägarna är oense tillämpa § 3 eller 4 i L om vissa samäganderättsförhållanden; med avseende på det senare lagrummet är att märka, att deltagande i bolagsstämma icke är en åtgärd som är »nödvändig för godsets bevarande, skyddande eller sedvanliga nyttjande».

Är aktierna *flere*, kan samägarna överenskomma om en sådan fördelning, att envar självständigt företräder de aktier som förts på honom. Detta innebär icke en upplösning av samäganderättsförhållandet utan endast en överenskommelse om aktierättens utövning. Överenskommelsen är verksam även utan inskrivning i aktieboken. En inskrivning, som efter ny överenskommelse kan återkallas, medför den praktiska fördelen, att den underlättar behörighetsprövningen vid bolagsstämma.

Se även Olsson 49.

Enligt § 2 i L om vissa samäganderättsförhållanden skall envar samägare anses äga viss andel (ideell andel) i det samfällda godset; där ej annat framgår, är delarna lika stora. Kan detta lagrum tillämpas så, att om A, B och C gemensamt äger 30 aktier, envar av dem skilt för sig kan utöva aktierätt beträffande 10 aktier?

Enligt § 3 i nämnda lag har en samägare rätt att utan att höra övriga samägare förfoga över sin andel ävensom att under vissa förutsättningar tillgodogöra sig det samfällda godset. Om en samägare t.ex. säljer sin andel, betyder detta ingalunda att han överlåter så många aktier, som svarar mot hans kvotdel, han överlåter endast sin ideella andel i den gemensamma egendomen. På principiellt samma sätt bör man enligt min tanke bedöma frågan om utövande av aktierätten. En samägare kan icke framställa anspråk i stöd av vissa

bestämda aktier motsvarande hans kvotdel av hela antalet gemensamma aktier, utan endast som ägare jämte övriga samägare till alla de samfällda aktierna. En annan ståndpunkt skulle de facto innebära en upplösning av samäganderättsförhållandet i fråga om aktierättens utövning. Därtill kommer, att särskilda svårigheter kunde uppstå, ifall en samägare utan samtycke av de övriga skulle tillåtas utöva aktierätten för en del av aktierna, t.ex. i fråga om tillämpningen av bestämmelserna om minoritetsrättigheter, röstbegränsningar etc.

Det som tidigare framhållits beträffande utövning av aktierätt i fråga om en samfälld aktie, gäller sålunda även när flere aktier är föremål för samäganderätt.

Alla aktierättsliga befogenheter kan icke i nu ifrågavarande avseende bedömas på samma sätt; sålunda är det uppenbart, att en samägare utan de övrigas samtycke bör tillåtas taga del av aktieboken. Se härom O l s s o n 50.

Ifall enligt bolagsordningen röstreducering bör ske, bedömes situationen som om aktierna skulle tillhöra en enda person.

Se *HD 1929 II 772.*

Det som ovan sagts om samäganderätt till aktier gäller även de fall då rättsförhållandet mellan aktieägarna har karaktären av ett s.k. enkelt eller civilt bolag.

Se Reg. prop. 143/1957 s. 1 f.

III. Förmyndaren företräder *omyndig* aktieägare. Detta gäller även om aktien förvärvats med medel varöver den omyndige äger råda (FörmL § 16). Man kan nämligen icke kräva, att bolagsstämman eller den som uppgör förteckningen över närvarande aktieägare skall pröva med vilka medel en omyndig persons aktier förvärvats. Den som fyllt femton år bör likväl tillåtas utöva aktierätten, om det t.ex. genom förmyndarens förklaring tydligt framgår, att aktierna tillhör den egendom varöver den omyndige har rätt att förfoga.

Ifall mannen i *äktenskap* ingånget före 1930 råder över hustrun tillhöriga aktier (MakEgL 2: 1, ÄLP § 3), företräder han henne vid bolagsstämma. Om makar i ett äktenskap, vars förmögenhetsrättsliga förhållanden regleras av ÄL, gemensamt äger aktier, kan ingendera maken utan den andras bemyndigande utöva aktierätten.

Se betr. dödsbo, H e i k o n e n 66 f.

Har en aktieägare försatts i *konkurs*, företrädes han vid bolagsstämma av konkursförvaltningen. Är godemännen eller sysslomännen två eller flere, är

envar berättigad att utan fullmakt av de övriga företräda konkursgäldenären vid bolagsstämma (se KonkS § 70).

Se Heikonen 72.
Se betr. konkursförvaltningens delning Granfelt 95 f.

IV. Ifall ett bolag, en förening eller en annan *sammanslutning* är aktieägare, utövas aktierätten av någon som har rätt att teckna sammanslutningens namn (firma), t.ex. en bolagsman i öppet bolag, en styrelsemedlem i aktiebolag, en förenings ordförande. Är rätten att teckna firma kollektiv, kräves fullmakt för att aktierätten skall kunna utövas av en enda firmatecknare.

Se även Olsson 50 f.

Den som handhar ett bolags eller en annan organisations löpande förvaltning, t.ex. en verkställande direktör, kan utöva aktierätten även om han icke ensam kan teckna firman. Genom att särskilt befullmäktiga annan än firmatecknare eller en av flere firmatecknare kan styrelsen hindra de teckningsberättigade personerna att utöva aktierätten; den speciella fullmakten äger företräde framom det generella bemyndigandet att teckna firman.

Prokurist har samma behörighet att utöva aktierätten som annan firmatecknare.

Ifall bolagsordningen innehåller föreskrift därom, att aktieägares ombud vid bolagsstämma själv bör vara aktieägare, har detta icke tillämpning på de särskilda fall som här berörts. Ett indirekt stöd för denna uppfattning ger § 24 m. 1.

Se även Stenbeck 474, Augdahl 425.

V. Kan ett aktiebolag i stöd av *egna aktier* utöva aktierätt vid bolagsstämma?

Caselius-Heikonen 105 och Heikonen 76 f: bolaget kan icke rösta med egna aktier; så även Raninen, DL 1946 88 f; se även Taxell 344 not 1 och Holmén, Prot. vid Finl. Jur. förbunds 9. Jur. dagar 1958 s. 85—89.

I utländska lagar ingår allmänt förbud för bolaget att utöva rösträtt för egna aktier: se t.ex. SvABL § 119 m. 3, DaASL § 40, NoASL § 38 m. 4; se även Krenchel 279.

I § 21 m. 2 ingår *förbud* för bolaget att *mot vederlag* förvärva egna aktier. Har ett sådant förvärv likväl skett, är det givet att bolaget, som överträtt det legala förbudet, icke kan utöva den ur aktierna härflytande rätten.

Ifall bolaget i stöd av § 21 m. 3 *inlöst* egna aktier, bör dessa enligt m. 4

avföras från aktieboken och aktiebreven göras obrukbara. När detta skett, har de formella förutsättningarna för utövande av aktierätt bortfallit. Men huru bedömes situationen, om bestämmelsen i § 21 m. 4 icke iakttagits, utan bolaget i aktieboken antecknats som aktiernas ägare? Det nämnda stadgandet är icke en ordningsföreskrift, som bolaget kan följa om det önskar, utan det är ett för bolagsorganen bindande direktiv. Bolaget kan icke få någon rätt genom att sätta sig över föreskriften. Aktierätt kan således icke utövas.

Så även Cederberg, JFT 1942 102.

Bolaget är berättigat att *utan vederlag* (gåva, testamente) förvärva aktier, vilkas belopp till fullo inbetalats. Aktiebreven behöver icke makuleras, utan bolaget kan i aktieboken antecknas som aktieägare. De faktorer som motiverat förbudet att förvärva aktier mot vederlag — främst aktiekapitalets bevarande — kan icke här åberopas.

Se Cederberg, JFT 1942 90, Taxell 340 f.

Kan bolaget genom en styrelsemedlem eller en annan företrädare utöva aktierätt för dessa aktier?

HD 1926 I 18: Genom testamente hade förordnats, att aktier i ett bolag skulle överlämnas till styrelsen i samma bolag, vilken skulle använda dividendmedlen för ett uppgivet ändamål. Styrelsen hade sedermera bemyndigat en person att vid bolagsstämma utöva rösträtt för aktierna. Några aktieägare yrkade hos överexekutor på förbud mot verkställighet av ett bolagsstämmobeslut om val av styrelse, till vilket beslut den av styrelsen befullmäktigade bidragit; yrkandet motiverades med att varken styrelsen eller dess ombud hade rätt att företräda dessa aktier vid bolagsstämma.

Magistraten förbjöd beslutets verkställande i stöd av § 23 och 30, då bolaget vid egen bolagsstämma icke kunde utöva aktieägare tillkommande personliga rättigheter.

HovR fastställde magistratens beslut.

HD (2 medl.): enär styrelsen, i vars besittning aktierna enligt testamentet lämnats för det däri angivna ändamålet, i egenskap av förvaltare av ifrågavarande aktier måste anses ha rätt att på grund av dem utöva rösträtt, förkastades det framställda yrkandet. En tredje medlem förenade sig om detta resultat med motivering att det icke ens påståtts att aktieförvärvet icke antecknats i aktieboken. — 2 medl. uttalade, att det icke visats någon laglig grund för styrelsens befogenhet att utöva rösträtt vid bolagsstämman, varför de fastställde HovR:s utslag.

Cederberg, JFT 1942 102: bolaget torde få rösta för aktier som det mottagit som gåva; han hänvisar till förenämnda avgörande av HD.

Mot uppfattningen att bolaget får utöva aktierätten talar starka skäl. Aktiebolagets organisationsstadganden (i lag och bolagsordning) förutsätter, att

aktieägarna är utomstående personer. Härtill kommer det mera vägande argumentet att ABL:s stadganden om skydd för aktieägarna och för tredje man kunde kringgås eller berövas sin verkan, ifall bolaget självt skulle tillåtas rösta vid bolagsstämma; man kan t.ex. hänvisa till skyddsstadgandet i § 33 om olaga vinstutdelning. Inför sådana materiella skäl måste den formella synpunkten att bolaget är legitimerad aktieägare vika. Aktierätten får således icke utövas vid bolagsstämma så länge bolaget är innehavare av aktierna.

Avgörandet i HD 1926 I 18 har måhända påverkats av den omständigheten att aktierna enligt testamentet skulle förvaltas av styrelsen för ett speciellt ändamål. Se Taxell 344 not 1 samt Olsson 46 not 120.

I vissa utländska rättssystem har bolaget ansetts sakna rösträtt även utan särskilt stadgande därom i lag; se t.ex. Nial, Aktiebolagsrättsliga studier 17 f (SvABL 1910), Augdahl 266 (NoASL 1910).

En annan sak är att bolaget kan tillgodoräkna sig dividend på aktierna och sålunda utnyttja deras ekonomiska värde, likaså kan bolaget föryttra aktierna; se Taxell 344.

VI. Kan det nu ifrågavarande förbudet utsträckas att omfatta ett *dotterbolag* (B), som äger aktier i moderbolaget (A).

Se även den utförligare framställningen i JFT 1959 281—287 (Taxell).

Cederberg, JFT 1942 113 f: av den omständigheten att rösträtt icke får utövas för aktier som bolaget självt förvärvat, torde man kunna sluta sig till att detta icke heller kan ske i det fall att moderbolaget har »ett alldeles dominerande inflytande i dotterbolaget; de av dotterbolaget innehavda aktierna böra nämligen under dylika omständigheter betraktas såsom tillhörande moderbolaget», varför rösträtt icke kan utövas av dotterbolaget.

Caselius-Heikonen 103: förbudet att rösta för egna aktier gäller även dotterbolag och andra därmed jämförbara bolag ävensom t.ex. en av bolaget behärskad stiftelse eller pensionsfond.

SvABL § 119 m. 3: dotterbolag får icke rösta för aktier i moderbolaget; vad som menas med dotterbolag anges i § 221. Se även Nial 159, samt för äldre rätt (SvABL 1910), som saknar stadgande, Nial, Aktiebolagsrättsliga studier 107 not 84.

NoASL § 73 m. 3: dotterbolaget har ej rösträtt; begreppet dotterbolag bestämmes i § 89 m. 2.

Moderbolaget A:s bestämmanderätt över dotterbolaget B kan ha olika grund. Antingen beror förhållandet mellan de två bolagen på aktieinnehav — A äger alla eller en större del av aktierna i B — eller på avtal — rörande kreditgivning, konkurrensreglering, produktionsinriktning etc. I vartdera fallet kan det vara fråga om en organiserad samverkan mellan bolagen — samma personer i ledningen, gemensam försäljning etc. Det faktiska beroendeför-

hållande vari B står till A, kommer på grund härav att starkt växla från fall till fall.

Situationen är otvivelaktigt en annan än då fråga är om A:s egna aktier. A och B är två särskilda rättssubjekt. Kravet att aktieägaren ej får vara identisk med bolaget är uppfyllt. B kan icke heller i fråga om aktierättens utövning betraktas som en rättslig ställföreträdare för A, formellt är det B som är aktieägare och legitimerad såsom sådan genom inskrivning i aktieboken. Härtill kommer, att stadgandet i § 24 m. 1 att varje aktieägare har minst en röst ej får åsidosättas utan mycket starka skäl.

Det kan å andra sidan framhållas, att det faktiska beroendeförhållande vari B står till A, kan medföra liknande olägenheter och risker som i det fall att A skulle utöva aktierätt för egna aktier — övriga aktieägares och tredje mans rätt kan komma att åsidosättas. ABL erbjuder likväl särskilda möjligheter att stävja missbruk genom utnyttjande av B:s rösträtt, framför allt klander av materiellt felaktiga bolagsstämmobeslut (särskilt enligt § 30 m. 4) samt det skadeansvar som utan hänsyn till B:s beroendeförhållande till A vilar på styrelsemedlemmarna i B. Liknande risker förekommer i andra fall utan att det kan bli fråga om förbud att utöva aktierätt, t.ex. då en majoritetsaktieägare bestämmer över två aktiebolag utan att det ena äger aktier i det andra. Det är otvivelaktigt riktigare och naturligare att erbjuda rättsskydd när missbruk verkligen förekommit än att uppställa en schematisk regel om förbud att utöva aktierätt. Ett sådant förbud kunde dessutom medföra svårigheter beträffande det organiserade samarbetet mellan A och B.

Resultatet blir sålunda att B kan utöva aktierätt vid bolagsstämma i A. En annan lösning skulle förutsätta, att man med tillräcklig bestämdhet kunde ange när ett aktiebolag är att betrakta som dotterbolag till ett annat. I avsaknad av lagstadgande är detta knappast möjligt.

Caselius-Heikonen 102: B är dotterbolag, om A äger över hälften av dess aktier.

En sådan schematisk lösning är orealistisk och ohållbar. A:s innehav av mera än halva aktiestocken behöver icke innebära att B faktiskt är beroende av A, t.ex. om A:s rösträtt är begränsad genom bestämmelse i bolagsordning. Å andra sidan kan ett beroendeförhållande mellan de två bolagen uppkomma utan att A ens äger hälften av aktierna; aktieinnehavet kan vara splittrat på ett sådant sätt, att A t.ex. med 40 % av aktierna i B helt behärskar dess bolagsstämmor. Och såsom ovan sagts behöver ett förhållande moderbolag—dotterbolag ej grunda sig på aktieinnehav utan kan bero på avtal mellan bolagen.

Man kan tänka sig situationer i vilka B:s *förvärv* av aktier i A skett under förhållanden som innebär ett klart kringgående av förbudet i § 21 m. 2 om förvärv mot vederlag av egna aktier. I ett sådant undantagsfall kan det vara riktigt att frånkänna B aktierätt vid bolagsstämma i A. — Se Cederberg, JFT 1942 113.

7. OMBUD FÖR AKTIEÄGARE

I. ABL har omfattat principen att aktieägare vid bolagsstämma kan företrädas av *ombud* (§ 24 m. 2). Bolagsordningen kan likväl föreskriva, att endast aktieägarna personligen kan utöva sin aktierätt. Utan stöd av bolagsordning får ett ombud icke utestängas från bolagsstämma, således icke genom beslut av en tidigare stämma.

Bolagsordningen kan av ombud kräva vissa personliga kvalifikationer. En vanlig föreskrift är att endast aktieägare kan vara ombud. Syftet med densamma är att hindra, dels att utomstående personer utövar inflytande på bolagets angelägenheter, dels att de interna bolagsförhållandena blir kända utanför aktieägarnas krets. Ett ombud som icke är aktieägare, skall uteslutas på åtgärd av stämmans ordförande.

Även andra krav kan av bolagsordningen ställas på ombudets person, t.ex. att han är finsk medborgare eller att han råder över sig själv och sin egendom.

Saknar bolagsordningen föreskrift om ombudens kvalifikationer, gäller allmänna regler om fullmäktige.

II. Ombudet bör ha *fullmakt*. Primärt gäller vanliga fullmaktsregler. Stadgandena i AvtL kap. 2 kan likväl icke i alla avseenden tillämpas, då det icke är fråga om att ingå rättshandlingar för huvudmannen. Endast några fullmaktsfrågor skall här beröras.

Fullmakten är icke formbunden. Skriftlig fullmakt, som förelägges stämman, är den naturliga formen. Fullmakt som grundar sig på fullmaktsgivarens meddelande till fullmäktigen (s.k. muntlig fullmakt, AvtL § 11 m. 2), behöver stämman icke godkänna. En fullmakt, som delgivits bolaget genom meddelande till styrelsen eller till stämmans ordförande, löper risken att icke godtas av bolagsstämman; det är i sista hand stämmans sak att granska och godkänna ombudets legitimation. Även en ställningsfullmakt kan ifrågakomma.

SvABL § 120 innehåller bestämmelse om fullmaktens form; så även NoASL § 72 m. 2.

Skriftlig fullmakt kan vara ställd till viss person eller till innehavaren. Den kan vara specificerad men även fullmakt in blanco har av praxis godkänts. En generalfullmakt eller en fullmakt att förvalta en persons förmögenhet eller att handha hans ekonomiska angelägenheter ger också behörighet att utöva aktierätt.

Fullmakt kan ges för en enda eller för flere särskilt angivna stämmor. Giltighetstiden kan även vara begränsad till en viss tidrymd, t.ex. ett kalenderår. Fullmakt vars giltighetstid icke begränsats, gäller tillsvidare.

Enskild näringsidkares prokurist är behörig att utöva aktierätten, om detta kan anses höra till bedrivandet av huvudmannens rörelse (FirmaF § 24). Bolagsstämman behöver likväl icke ingå i prövning härav, utan kan utgå från att prokurist, som anmält sig, är behörig att företräda sin huvudman. Ifall det klarlägges, att aktien icke hör till »affärsförmögenheten», bör prokuristen dock avvisas.

Frågan om ombuds behörighet *prövas* i första hand av stämmans ordförande eller, ifall föranmälan skett, av den som på styrelsens försorg uppgör förteckningen över aktieägarna. Avgörandet ankommer på bolagsstämman, om frågan av ordföranden underställes dess prövning, eller om aktieägare gör invändning mot ombuds behörighet, eller om ombud, vars fullmakt icke godkänts, yrkar på rättelse. När förteckningen över närvarande aktieägare av stämman fastställts, anses även frågan om ombudens behörighet ha blivit avgjord.

Se även Chydenius 60.
Beträffande rättelse av förteckningen över närvarande aktieägare, se ovan s. 44.

Den som företer *innehavaraktie* är behörig att utan särskild fullmakt företräda aktieägaren. Huruvida innehavaren är aktieägare eller blott dennes ombud behöver sålunda icke prövas.

Fullmakt kan när som helst *återkallas* enligt reglerna i AvtL kap. 2. Ett återkallande kan också ske så, att aktieägaren själv infinner sig vid bolagsstämma och där utövar de i aktierätten liggande befogenheterna på ett sådant sätt, att det framgår, att fullmäktigen icke mera är behörig. Återkallande kan ske oaktat fullmakten givits för viss tid eller för vissa bolagsstämmor. Även i det fall att fullmaktsgivaren i förhållande till fullmäktigen förbundit sig att icke återkalla fullmakten kan en återkallelse ske i vanlig ordning. Att återkallelsen står i strid med en given utfästelse rör icke bolaget, utan kan endast ha betydelse för det interna förhållandet mellan fullmaktsgivare och fullmäktig.

Olsson 44: fullmakten kan ej vara oåterkallelig, ty då bleve situationen densamma som om rösträtten hade överlåtits, vilket icke är möjligt i förhållande till bolaget utan endast inter partes; så även Heikonen 69.
Se även Olsson, JFT 1952 236 ff och Nybergh, JFT 1953 227.
Augdahl 424: fullmakten kan återkallas även om den uttryckligen är angiven som oåterkallelig.

Fullmakt att företräda aktieägare vid bolagsstämma måste anses ha *förfallit*, om aktierna överlåtits före stämman.

Rodhe 114: fullmakt kan användas ända tills ny aktieägare införts i aktieboken.

Dör aktieägaren, fortfar fullmäktigens behörighet enligt AvtL § 21. Om aktieägaren förklaras omyndig eller försättes i konkurs, bör fullmakten anses ha förfallit (se AvtL § 22, 23). I praktiken torde förutsättningar för tillämpningen av undantagsstadgandet i AvtL § 24 knappast förefinnas.

III. Fullmäktigens *behörighet* är vanligen icke preciserad. Ombudet kan vid bolagsstämman utöva aktierätten på samma sätt och i samma utsträckning som aktieägaren själv. Behörigheten kan likväl genom föreskrift i fullmakten begränsas till ett eller flere ärenden. Fullmäktigen är icke då behörig att företräda huvudmannen i andra än i de nämnda ärendena. Fullmakten kan också begränsas så, att fullmäktigen blott är behörig att närvara och yttra sig men icke att rösta.

Fullmäktigen är i förhållande till huvudmannen skyldig att följa de *direktiv* som denne kan ha givit, t.ex. huru han skall rösta i ett visst ärende. Sådana anvisningar berör blott det interna förhållandet mellan parterna och är icke av betydelse för bolagsstämman. Även om de skulle ha angivits i själva fullmakten och därigenom kommit till bolagsstämmans kännedom, påverkar deras åsidosättande icke bolagsstämmans beslut. Huvudmannen kan icke angripa ett bolagsstämmobeslut på den grund att hans ombud röstat på ett annat sätt än direktiven förutsätter. Det som fullmäktigen gjort eller underlåtit att göra bedömes på samma sätt som om huvudmannen själv skulle ha deltagit i bolagsstämman. Man kan icke åberopa bestämmelserna i AvtL kap. 2 om följderna av att en fullmäktig överskrider sina befogenheter. Det är icke nu fråga om att ingå avtal eller företaga annan rättshandling för aktieägarenhuvudmannens räkning. Det föreligger icke tillräckliga skäl att utsträcka AvtL:s regler till de fall som det nu är fråga om — beslut av ett organ i ett aktiebolag.

Olsson 44: huru ombudet utnyttjar fullmakten angår blott honom och huvudmannen.
Se även Augdahl 430.

IV. Ett ombud kan *företräda flere aktieägare*. Vid en omröstning behöver han icke votera på samma sätt för samtliga huvudmän. Sker röstning enligt huvudtalet, vilket enligt bolagsordning ofta förekommer vid val av ordförande för bolagsstämman, har ombudet blott en röst, oberoende av huru många huvudmän han företräder. I de fall då antalet röstande enligt § 24 m. 2 bestämmer en omröstnings resultat, är antalet huvudmän (aktieägare) och icke anta-

let ombud avgörande. En annan ordning skulle innebära att omröstningsresultatet skulle bli olika beroende på om en aktieägare själv är närvarande vid stämman eller låter sig företrädas av en annan aktieägare.

En aktieägare kan icke vid bolagsstämma företrädas av *flere ombud* på ett sådant sätt, att varje ombud självständigt skulle rösta för de aktier för vilka han befullmäktigats. Något praktiskt behov av en sådan uppdelning föreligger icke heller, om man ställer omröstningspropositionerna så, att vid varje omröstning endast två förslag står mot varandra (parlamentarisk omröstning). Icke heller vid ett val, där man samtidigt väljer flere än en person, t.ex. styrelsemedlemmar, föreligger någon saklig anledning för en aktieägare att uppdela sina aktier på flere ombud; detta under förutsättning att man följer den riktiga ordningen att varje aktieägare röstar på lika många personer som skall väljas. En aktieägare som själv deltar i bolagsstämma har icke vid omröstning anledning eller rätt att fördela sina aktier; han bör icke heller kunna göra det genom att befullmäktiga flere ombud.

N i a l 160: en aktieägare torde icke ha rätt att låta sig företrädas av mer än ett ombud.

K r e n c h e l, 275, anser med tanke på sådana fall då röstmaximum förekommer, att en aktieägare icke kan fördela sina aktier på flere ombud.

Även om man, i motsats till det som ovan sagts, skulle tillåta aktieägare att företrädas av flere ombud, kan man icke på denna väg kringgå bolagsordningens föreskrifter om röstbegränsning.

V. Aktieägare som låter sig företrädas av befullmäktigat ombud, kan det oaktat *närvara* vid stämman och där yttra sig. Men så länge han låter fullmakten gälla, kan han icke utöva rösträtt.

Beträffande s.k. *legitimationsöverlåtelse,* som här icke skall beröras, se O l s s o n 73—76 och där åberopad litteratur samt H e i k o n e n 70.

8. FRÅGAN OM JÄV

I. Ett ärende som behandlas vid bolagsstämma, kan vara av sådan beskaffenhet, att en aktieägare direkt eller indirekt har ett personligt intresse i dess avgörande; det kan men behöver icke vara fråga om en intressekonflikt mellan bolaget och aktieägaren. Som exempel må nämnas avtal mellan bolaget och en aktieägare, fråga om ansvarsfrihet för styrelsens medlemmar som är aktieägare, val av revisorer och styrelsemedlemmar, bestämmandet av dessas eller verkställande direktörens arvode etc.

Har en aktieägare, oaktat sitt personliga intresse i saken, rätt att deltaga i överläggning och omröstning, eller är han på grund av jäv rättsligt hindrad att utöva sin aktierätt?

God sed bjuder, att aktieägare *frivilligt* avhåller sig från behandlingen av ett ärende, vari han direkt eller indirekt är personligt intresserad, åtminstone då hans intresse står i uppenbar konflikt med bolagets. En helt annan fråga är däremot huruvida en sådan aktieägare av rättsliga skäl är tvungen att avhålla sig från ärendets behandling.

II. Jävsfrågan har berörts i inhemsk *praxis* och *doktrin*.

Under förarbetena till ABL uttalade *lantdagens lag- och ekonomiutskott*, att det är självklart, att aktieägare icke »bör få rösta i egen sak, enär det ej kan förväntas, att han skall underordna sitt eget intresse under bolagets». Det ansågs likväl icke nödvändigt att i lagen intaga några jävsbestämmelser, då sådana enligt utskottets mening skulle bli »mer eller mindre ofullständiga» (1894 års lantdag, nämnda utskotts betänkande 2 s. 17) .

I *lagberedningens* förslag tilll F om aktiebolag 1914 ingår en bestämmelse om jäv (§ 45). Lagberedningen uttalar, att innehållet i detta stadgande kan härledas ur allmänna rättsgrundsatser (Motiv s. 72).

HFD har i ett antal avgöranden ansett jäv föreligga; avgörandena har likväl icke varit enhälliga.

HFD 1927 I 19: Bolagsstämma hade beviljat styrelsen ansvarsfrihet. En aktieägare yrkade på sammankallande av ny stämma för ärendets behandling, enär beslutet icke tillkommit i laga ordning på den grund att styrelsens medlemmar, som var aktieägare, tillåtits rösta.

Landshövdingen förkastade ansökningen, enär enligt gällande lag aktieägare icke kan förvägras rätt att deltaga i avgörande beträffande ansvarsfrihet på den grund att han är styrelsemedlem.

HFD (5 medl.) ansåg, att bolagsstämmobeslutet icke tillkommit i laga ordning, emedan medlem av styrelsen enligt en i lag uttryckt allmän rättsgrundsats icke i sin egenskap av aktieägare kan deltaga i beslut om ansvarsfrihet. — 3 medl. fastställde landshövdingens utslag.

HFD 1933 I 44 (se även 1934 II 2961): jäv ansågs föreligga betr. beslut om ansvarsfrihet (5 medl.); min. (4 medl.), ej jäv. — Så även *HFD 1935 I 27* (6 medl. mot 5).

HFD 1935 II 3638: aktieägare i bostadsaktiebolag ej berättigad att taga del i behandlingen av ärende rörande hans aktielägenhet (4 medl.); min. (1 medl.), icke jäv med hänvisning till § 24.

Annorl. *HFD 1927 II 1516:* jäv ansågs ej föreligga i fråga om bl.a. behandling av frågan om ansvarsfrihet; min. (1 medl.), jäv.

Se betr. *HD:s* ståndpunkt, om vilken klarhet icke föreligger:

HD 1929 II 101: Styrelsemedlem, som var aktieägare, ansågs berättigad att taga del i val av revisor.

Se även ett avgörande av *Åbo HovR* 11/5 1928 (DL 1928 rsf. s. 98 nr 50): jäv ansågs icke föreligga betr. beslut om ansvarsfrihet.

I *rättslitteraturen* har olika uppfattningar gjort sig gällande.

Chydenius, 59, uttalar, att aktieägare synes ha rätt att rösta i egen sak.

Hernberg 21 f: jäv gäller icke vid bolagsstämma likväl med undantag för det fall att aktieägare intar parts ställning gentemot bolaget (hänvisning till § 12 m. 3).

Ekström, 440, framhåller på tal om korporationer i allmänhet, att det är klart att »medlem ej kan deltaga i en omröstning, som rör honom personligen, t.ex. i fråga om ingående av ett avtal mellan föreningen och honom».

Cederberg (Festskrift för Grotenfelt 197—213) har efter en ingående argumentering fastslagit, att aktieägare enligt i Finland gällande rätt icke på den grund att han är styrelsemedlem kan förvägras rätt att deltaga i beslut om ansvarsfrihet för styrelsen. Cederberg undantar likväl sådana fall, då det kan visas att aktieägare röstat in fraudem legis eller enbart i syfte att åstadkomma skada. Som motivering anför Cederberg, att det icke är riktigt att åberopa allmänna rättsprinciper, enär de för aktiebolag gällande rättsreglerna är speciella bestämmelser, som är härledda ur och kan förklaras med det särskilda slag av ekonomisk verksamhet som utövas i aktiebolagets form; i olika lagrum ingående jävsbestämmelser grundar sig åtminstone delvis på offentligträttsliga synpunkter. Vidare framhåller han den i § 24 uttryckta viktiga aktierättsliga principen, vilken bl.a. innebär, att aktieägarna tillförsäkrats en på aktiebolagsrättens natur grundad materiell rätt, stadgandet är därför absolut. Härutöver nämner Cederberg som ett viktigt argument att en tillämpning av jävsregler kunde innebära, att bestämmanderätten i ett aktiebolag skulle övergå till minoriteten. Slutligen pekar Cederberg på att absoluta jävsregler kunde omöjliggöra fattandet av beslut om ansvarsfrihet i sådana fall då ej andra än styrelsens medlemmar är aktieägare eller ej deltager i bolagsstämma. Cederberg anser likväl, att det enligt gällande rätt icke är möjligt att ge något bindande svar på frågan om aktieägares jäv; de lege ferenda förordar han jävsregler.

Caselius, DL 1944 312: det överensstämmer med allmänna bolagsrättsliga principer att ingen får deltaga i beslut som rör ett rättsförhållande mellan honom själv och bolaget, enär bolagets fördel kan stå i strid med hans egen.

Raninen, DL 1946 80—109, har utförligt behandlat jävsfrågan. Som resultat av undersökningen fastslås, att aktieägare är jävig att taga del i behandling av och beslut i tre grupper av ärenden som rör honom personligen: ansvarsfrihet, rättshandling mellan bolaget och honom samt inledandet av rättegång mot honom (101 f). Däremot anser han aktieägare, som är styrelsemedlem, berättigad att taga del i val av revisor. Raninens viktigaste argument: § 24 är absolut blott i den meningen, att det i ett aktiebolag ej får finnas aktier utan rösträtt — härutinnan hänvisar han till Lagberedningens utlåtande 1890 40 — samt att enligt allmänna rättsprinciper ingen får vara domare i egen sak, vilken uppfattning får stöd i Lag- och ekonomiutskottets förenämnda uttalande.

Tawaststjerna, 260, anför vissa fall av jäv.

Ikkala, 249 ff, anser icke medlemmar av styrelse eller förvaltningsråd jäviga i fråga om val av revisor.

Jävsfrågan har också diskuterats inom *Juridiska föreningen* i Finland (3/1928,

JFT 1928 260—65 och 1930 432 f): »Få medlemmar och suppleanter i ett aktiebolags styrelse å bolagsstämma deltaga i beslut om beviljande av decharge åt styrelsen och i val av revisorer, vilka komme att granska samma styrelses räkenskaper och förvaltning?» — Referenten inom Centralavdelningen (Å. G a r t z) framhöll bl.a., att frågan icke kan besvaras med utgångspunkt i allmänna rättsprinciper, att ABL § 24 ej kan vara utslagsgivande, enär den historiskt härleder sig från strävandena att bryta ett äldre åskådningssätt, enligt vilket vissa kategorier av aktieägare totalt kunde sakna rösträtt, samt att § 12 m. 3 ej berättigade till en sådan slutsats e contrario, att aktieägare i alla andra fall än det där nämnda får rösta i egen sak. Huvudvikten lade Gartz vid den omständigheten, att Lag- och ekonomiutskottets ovan nämnda uttalande hade karaktären av ett avgörande tolkningsskäl. Utgående härifrån drog han slutsatsen, att jäv i det förenämnda fallet föreligger i fråga om ansvarsfrihet men ej i fråga om val av revisor. — De flesta av dem som tog ställning till diskussionsfrågan omfattade denna ståndpunkt, medan några hävdade, att diskussionsfrågan till alla delar borde besvaras jakande.

Stadganden om jäv finnes i en del *speciallagar*, se BankL § 11 m. 3, FörsBL § 38. Jfr även AndL § 54. Det är icke möjligt att på vanliga aktiebolag ex analogia tillämpa dessa stadganden.

I *utländsk* lagstiftning ingår ofta stadganden om jäv, se bl.a. SvABL § 117, DaASL § 56 m. 6, NoASL § 73.

III. Det enda stadgandet om jäv i ABL ingår i § 12 m. 3, som har avseende pa den *konstituerande bolagsstämman*. Det är där fråga om godkännande av apport eller annat i § 4 nämnt förbehåll, vilka fall närmast kan betecknas som avtal mellan en stiftare och det blivande bolaget.

Enligt min tanke kan man icke peka på sådana skäl som skulle motivera uppfattningen, att stadgandet i § 12 m. 3 ger uttryck åt en allmän jävsprincip inom aktiebolagsrätten. Stadgandet berör några specialfall. Man är därför icke berättigad att utan mycket starka skäl extendera dess tillämpning till andra situationer, där det kan gälla en motsättning mellan bolagets fördel och en aktieägares personliga intresse. Frågan om jäv vid bolagsstämma har av lagstiftaren lämnats *öppen*.

IV. Det finns ett *starkt skäl* som talar för att en aktieägare, som har personligt intresse i ett vid bolagsstämma förekommande ärende, icke skall ha rätt att taga del i beslutet: det ligger nämligen nära, att han i en intressekonflikt ställer sin egen fördel framom bolagets; härigenom kan icke endast bolaget utan även övriga aktieägare och tredje man tillfogas skada. Genom effektiva jävsregler kan man helt eller delvis hindra detta.

Det nu nämnda skälet har ofta framhävts alltför ensidigt. Man får å andra sidan icke förbise den fara för minoritetsmissbruk, som kan ligga nära, ifall en dominerande aktieägare utestänges från delaktighet i ett bolagsstämmobeslut. Tillämpningen av jävsregler kan lätt leda till att avgöranden i viktiga

bolagsangelägenheter tillfälligt överlämnas till en aktieägargrupp som måhända icke har kännedom om och icke har möjlighet att bedöma bolagets verkliga intressen och behov och icke heller känner ett tillräckligt ansvar för bolaget. Det är ingalunda givet, att bolagsstämmobeslutet blir förmånligare för bolaget, om en aktieägare på grund av jäv uteslutes från behandlingen.

Det som här anförts för och mot jävsbestämmelser ger vid handen, att man icke enbart i stöd av sådana överväganden kan avgöra, huruvida det enligt gällande rätt är möjligt att uppställa regler om jäv eller icke. Andra skäl måste åberopas.

V. Som stöd för jävsregler inom bolagsrätten har man åberopat *allmänna rättsgrundsatser*. Meningen har synbarligen varit att peka på de grunder som motiverat jävsstadganden inom andra områden, särskilt inom process- och förvaltningsrätten. Dessa grunder är icke betydelselösa i förevarande fall, de har en viss allmängiltighet. Men problemet kan inte utan vidare lösas i stöd av dem. Och man kan starkt ifrågasätta, huruvida det överhuvud är möjligt att från samma utgångspunkter bedöma jävsfrågor inom så vitt skilda områden som t.ex. processrätten och bolagsrätten. Man får icke förbise, att lagstiftningen om aktiebolag bildar ett tämligen avgränsat område, som i många avseenden behärskas av särpräglade rättsregler. Frågan om begränsning av aktieägares rösträtt på grund av jäv kan inte lösas med utgångspunkt i allmänna och obestämda rättsprinciper. I den mån man överhuvud kan uppställa allmänna jävsprinciper, kan dessa icke ha samma innehåll och räckvidd inom alla olika områden. De måste få sin utformning av de positiva lagregler som gäller respektive rättsområde, och av de reella hänsyn som bär upp dessa stadganden. Jag kan icke finna annat än att frågan om jäv vid bolagsstämma endast kan lösas så, att man i första hand åberopar stadganden i ABL och de reella faktorer på vilka dessa stadganden bygger.

Se betr. jävsproblemet t.ex. M e r i k o s k i, Hallintovirkamiehen esteellisyys (Juhlajulk. Ståhlberg, 1945, 441—462), där det bl.a. framhålles, att reglerna om domarjäv icke utan vidare kan tillämpas på förvaltningstjänstemän.

VI. Utgångspunkt för bedömningen är stadgandet i § 24 m. 1 att varje aktieägare har minst en röst. Som motiv anför lagberedningen (se ovan s. 11) att man velat hindra att en del aktieägare helt berövas rösträtt, och att rösträtten göres beroende av innehav av ett visst antal aktier. Men också härutöver har stadgandet betydelse. Det tillägger varje aktieägare befogenhet att vid bolagsstämma utöva sin aktierätt. Ifall jäv skulle utgöra ett hinder, skulle detta visserligen icke innebära att en aktieägare helt berövas denna rätt. Men det skulle betyda, att aktieägare i särskilda fall, vilka kan vara av stor vikt

för honom personligen och för bolaget, frånkändes den rätt som enligt § 24 m. 1 tillkommer honom. Detta bör få ske endast om man kan åberopa någon annan bestämmelse i lagen eller sådana faktiska omständigheter som kan få stöd i lagens föreskrifter.

Något sådant uppvisar ABL icke. Tvärtom kan man fastslå, att lagen i många punkter bygger på principen att varje aktieägare har en mot hans andel i bolaget svarande befogenhet att inverka på bolagets angelägenheter. Denna grundsats skulle rubbas, om man ansåge att jäv hindrade utövningen av aktierätt. Och det skulle mången gång leda till att en minoritet, t.o.m. en försvinnande liten, hade möjlighet att besluta i bolagets angelägenheter, t.ex. beträffande ansvarsfrihet för den styrelse vars medlemmar är aktieägare med större aktieinnehav.

Härtill kommer svårigheten att bestämma när ett personligt intresse i en sak är av den art och styrka, att det konstituerar jäv. Man kan icke utan vidare tillämpa t.ex. processrättens jävsregler. Skall man uppställa regler om jäv, måste de vara tillräckligt preciserade. Att nå därhän är icke möjligt enbart med ledning av sådana allmänna rättsgrundsatser som icke kommit till uttryck eller fått stöd i ABL.

VII. Innan en definitiv ståndpunkt fastslås, bör det ytterligare utredas, huruvida man på annat sätt än genom jävsregler kan hindra att en aktieägares personliga fördel tillgodoses på bolagets eller övriga aktieägares bekostnad.

Jävsregler inom olika områden tjänar *rättsskyddet*. Detta skydd uppnås så, att man från behandlingen av ett visst ärende utesluter den som på grund av sitt personliga intresse däri icke kan förutsättas ha den objektivitet som ärendets prövning kräver. Kan man på annat sätt än genom jävsregler i tillräcklig utsträckning tillgodose detta objektivitetskrav, föreligger icke något angeläget behov att uppställa regler om jäv. De som i nu förevarande fall är i behov av skydd är främst bolaget och enskilda aktieägare.

Huru är detta skydd med tanke på objektiviteten tillgodosett av ABL?

Enskild aktieägare åtnjuter rättsskydd därigenom att majoritetsprincipen i vissa situationer måste träda tillbaka för hans rätt som bolagsman. Man kan hänvisa till § 27 och § 30 m. 4. Speciellt det senare lagrummet har relevans i detta sammanhang. Dess tillämpning är av väsentlig betydelse i sådana fall, då en aktieägare ställt sina personliga intressen framom bolagets och övriga aktieägares och på så sätt brutit mot den solidaritet som delägare i ett gemensamt företag är skyldiga varandra, samtidigt som han åsidosatt objektivitetskravet genom att ställa sin personliga fördel framom bolagets eller övriga aktieägares.

Också § 26 a m. 3 kan åberopas: oaktat bolagsstämman beviljat styrelsen ansvarsfrihet — till vilket beslut styrelsens medlemmar såsom aktieägare kan ha bidragit — kan en aktieägarminoritet på bolagets vägnar väcka ansvarstalan mot styrelsens medlemmar. Situationen är i realiteten densamma som om ansvarsfrihet hade förvägrats och bolaget beslutat kräva skadestånd av styrelsens medlemmar.

Den rätt som de nyssnämnda lagrummen ger en enskild aktieägare eller en aktieägarminoritet har åtminstone delvis tillkommit i bolagets intresse. Det rättsskydd som aktieägare gör anspråk på, kommer sålunda även bolaget till del. Särskilt påtagligt är detta enligt § 26 a. Men också generalklausulen (§ 30 m. 4) kan skydda bolaget. Visserligen nämner lagrummet endast »fördel på övriga aktieägares bekostnad» men detsamma kan tillämpas även i sådana fall, då ett beslut medför ekonomisk förlust för bolaget och sålunda formellt drabbar alla aktieägare lika, men samtidigt medför fördelar för vissa aktieägare och därigenom uppväger den förlust som drabbat dem i egenskap av bolagsmän.

Se härom bl.a. Cederberg, Minoritetsskydd i aktiebolag 70 f och OYL:n määräykset 18 f, samt Taxell 225 ff.

I viss utsträckning kan bolaget genom sina förvaltande organ skydda sig mot följderna av bolagsstämmobeslut som åsidosätter objektivitetskravet och samtidigt ställer ett enskilt intresse framom bolagets och därigenom aktieägarnas gemensamma fördel. Enligt § 38 m. 2 är styrelsens medlemmar skyldiga att vägra verkställa ett lagstridigt beslut av bolagsstämma, häri inkluderas beslut som åsidosätter § 30 m 4. I viss utsträckning är styrelsens medlemmar jämväl skyldiga att vägra verkställa bolagsstämmobeslut, som utan att direkt åsidosätta lagens eller bolagsordningens bestämmelser, orsakar bolaget skada. I de fall då någon verkställighetsåtgärd icke erfordras, t.ex. beslut om ansvarsfrihet, finnes likväl icke denna möjlighet att hindra bolagsstämmobeslutets verkningar.

Se även Taxell, DL 1954 365.

Även om det rättsskydd som här nämnts icke är fullständigt eller i alla situationer tillräckligt effektivt för att trygga ett skäligt objektivitets- och solidaritetskrav, är dess existens likväl ett mycket vägande argument mot uppfattningen att särskilda jävsregler gäller utan stöd av positiva lagbestämmelser. Härvid bör även rättsskyddsbestämmelsernas preventiva funktion betonas. De år 1935 tillkomna ändringarna i ABL avsåg att inom ramen för den gällande lagen utforma ett så effektivt minoritetsskydd som möjligt. Att

sedan detta skett ge en aktieägarminoritet ytterligare möjlighet att i stöd av icke lagfästa jävsregler inverka bestämmande på bolagets angelägenheter är knappast motiverat. Läget är i detta avseende ett annat än det var före 1935 års lagstiftning. Det tolkningsdirektiv som kan anses ligga i Lag- och ekonomiutskottets förenämnda uttalande, har genom den kompletterande lagstiftningen förlorat en del av sin betydelse.

Till allt detta kommer ytterligare en allmän synpunkt. Såsom aktiebolaget är uppbyggt kan man icke helt hindra aktieägarna att genom delaktighet i bolagets verksamhet främja egen fördel. Möjligheten att genom bolagsverksamheten hävda personliga ekonomiska intressen kan t.o.m. utgöra en förutsättning för att en aktieägare aktivt skall intressera sig för bolagets verksamhet. Lagen har icke anledning att inskrida mot aktieägarnas möjligheter att i bolagets verksamhetsutövning främja enskild fördel utan endast mot sådana missbruk av ställningen som aktieägare genom vilka bolaget eller övriga aktieägare direkt eller indirekt tillfogas skada. Formella jävsregler skulle i många fall kunna leda till att en aktieägare, som aktivt vill främja bolagets fördel, skulle hindras att göra detta av den anledningen att han äger ett personligt intresse i ett visst ärende, som ankommer på bolagsstämmans avgörande.

VIII. *Resultatet* av dessa överväganden blir att en aktieägare som direkt eller indirekt har ett personligt intresse i ett bolagsstämmoärende, icke av rättsliga skäl är hindrad att deltaga i dess behandling, icke ens om det föreligger en konflikt mellan bolagets och hans egen ekonomiska fördel. Har en aktieägare deltagit i behandlingen av ett sådant ärende, betyder detta alltså icke att beslutet vore formellt felaktigt, § 30 m. 2 kan icke tillämpas.

Jävsproblemet bör enligt gällande rätt lösas med ledning av stadgandena om *materiellt* felaktiga bolagsstämmobeslut och om *skadeansvar*. Den omständigheten att en aktieägare röstat i egen sak är i formellt avseende irrelevant. Men om bolagsstämmans beslut, till vilket denna aktieägare bidragit, med avseende på sitt innehåll eller sina verkningar är sådant, att detsamma berett honom eller andra otillbörlig fördel på övriga aktieägares bekostnad, kan det klandras i stöd av generalklausulen (§ 30 m. 4). Och en styrelse, som verkställt ett beslut vilket strider mot denna bestämmelse i lagen, kan ställas till ansvar för den skada som härigenom kan ha tillskyndats bolaget. Även en aktieägarminoritet har möjlighet härtill enligt § 26 a m. 3. Det bör icke heller vara helt uteslutet att i exceptionella fall kräva skadestånd av den aktieägare som vid bolagsstämma utövat sin aktierätt och sitt därpå grundade bestämmande inflytande på ett sätt som direkt skadat bolaget och gynnat honom själv. Denna fråga skall icke i detta sammanhang utredas.

Jfr SvABL § 210.

Det som här sagts äger också tillämpning då ett moderbolag företrätts vid ett dotterbolags stämma eller tvärtom.

IX. Kan jävsbestämmelser intagas i *bolagsordning*?

C h y d e n i u s, 59, synes besvara frågan nekande.
R a n i n e n, DL 1946 105 f: i bolagsordning intagen jävsbestämmelse är icke bindande.
A.å. C e d e r b e r g, Festskr. Grotenfelt 207.

Att det i viss utsträckning finnes behov av jävsregler skall icke förnekas. Det har tidigare konstaterats, att här förefinnes en lucka i lagen. Det kan därför te sig naturligt, att observera jävsfrågan när bolagsordning uppgöres.

Därest uppfattningen att jävsregler enligt gällande rätt icke förekommer enbart eller huvudsakligen motiveras med hänvisning till bestämmelsen i § 24 m. 1 att varje aktieägare har minst en röst, är det konsekvent, att icke göra intrång på denna princip genom bestämmelser om jäv i bolagsordning. Man bör likväl ha i minnet, att det primära syftet med denna lagbestämmelse är att hindra skapandet av aktier utan rösträtt. Det har också visat sig, att man inte under alla omständigheter kan hålla fast vid ett absolut förbud mot intrång i aktieägares rätt att deltaga i och rösta vid bolagsstämma. Sålunda har praxis erkänt möjligheten att genom bolagsordning som förutsättning för utövning av aktierätt föreskriva, att aktieägare innehaft sina aktier en viss tid före stämman. Likaså kan bolagsordningen föreskriva vissa formaliteter för rätt att deltaga i bolagsstämma, t.ex. föranmälan. Med tillräckligt starka skäl bör man genom bolagsordning även kunna uppställa regler, som i särskilt preciserade *undantagsfall* hindrar aktieägare att utöva aktierätten, när detta betingas av ett behov att skydda bolaget och övriga aktieägare mot missbruk av aktierätt. Sålunda kan det icke anses strida mot aktieägarnas i lag tillförsäkrade rätt, ifall i bolagsordning intages föreskrift om jäv t.ex. i fråga om avtal mellan bolaget och aktieägare, beviljande av ansvarsfrihet eller väckande av talan mot aktieägare.

Jävsbestämmelser i bolagsordning förekommer i viss utsträckning.

X. Även aktieägares *ombud* kan ha personligt intresse i ett ärende som behandlas vid bolagsstämma. Är han på grund härav jävig att utöva sin huvudmans aktierätt?

Jfr AndL § 54.
SvABL § 117 stadgar samma jäv för ombud som för aktieägare; så även DaASL § 56 m. 6 och NoASL § 72.

Ett ombud kan icke åberopa någon egen rätt i förhållande till bolaget. Fullmakten har blott givit honom behörighet att företräda huvudmannen. De skäl som i det föregående åberopats som stöd för aktieägarens rätt att trots ett personligt intresse deltaga i behandlingen av ett ärende, kan icke i detta fall tillämpas. Den avgörande omständigheten är att ett ombud, som tillåtes fullfölja sina personliga intressen, verksamt kan bidraga till att icke endast bolagets utan även aktieägarnas rätt åsidosättes. Då några lagstadganden icke i detta fall kan åberopas till skydd för ombudet, och då huvudmannen har möjlighet att ställa ett annat ombud, är det riktigt att anse, att ett ombud på grund av jäv kan uteslutas från att deltaga i behandlingen av vissa ärenden vid bolagsstämma.

Det är icke möjligt att preciserat ange de fall i vilka jäv föreligger. Avgörandet tillkommer in casu bolagsstämman. Denna kan från behandlingen av ett ärende — icke endast från utövandet av rösträtt — utesluta ett ombud som i ärendet har ett så starkt personligt intresse, direkt eller indirekt, att man objektivt bedömt med skäl kan räkna med, att han ställer sin egen fördel framom bolagets och därigenom medverkar till att tillskynda bolaget skada. Detta är fallet t.ex. i ärenden rörande ombudet tillkommande arvode som funktionär i bolaget, hans ansvarighet mot bolaget eller ett avtal mellan honom och bolaget. Indirekt kan hans personliga intresse framträda däri, att det i de nyss angivna exemplen är fråga om förmåner för hans hustru, barn eller annan nära anhörig.

Har ett ombud på sådan grund som här angivits, uteslutits från behandlingen av ett ärende vid bolagsstämma, är bolagsstämmobeslutet formellt felfritt och kan icke angripas enligt § 30 m. 2.

Om stämman tillåtit jävigt ombud deltaga i behandlingen, behöver detta icke nödvändigt betraktas som ett formfel. Då lagen icke innehåller några jävsbestämmelser, är man icke nödsakad att tillämpa stadgandena om formellt felaktiga bolagsstämmobeslut. Det ter sig naturligare att, trots jävet, låta bolagsstämmans beslut stå fast, därest detsamma icke kan angripas såsom materiellt felaktigt, t.ex. ifall ombudet bidragit till att tillföra sig otillbörlig fördel på vissa aktieägares bekostnad (§ 30 m. 4). Denna uppfattning bygger på tanken att ett behov att ingripa mot ett bolagsstämmobeslut egentligen förefinnes endast när missbruk av aktierätt förekommit med skadlig påföljd för bolaget eller aktieägare.

Av det som här sagts följer, att ett bolagsstämmobeslut kan betraktas som formellt felaktigt endast i det fall att ett ombud uteslutits från behandlingen av ett ärende, trots att jäv de facto icke förelegat.

Huru skall jävet bedömas ifall ombudet är aktieägare?

I egenskap av aktieägare kan han deltaga i ärendets behandling. Men till den del ombudet företräder annan aktieägare gäller jävet. Han bör således icke få utöva rösträtt för de aktier som han företräder i stöd av fullmakt. Genom denna ordning kan man hindra, att en aktieägare samlar fullmakter av »passiva» aktieägare och därigenom vinner majoritet för ett avgörande som tillgodoser hans egen fördel.

I *bolagsordning* kan ingå föreskrift om jäv för ombud. Genom en sådan föreskrift har jävsfrågan uttömmande reglerats, även om jäv enligt densamma icke gäller i lika stor utsträckning som i det föregående angivits.

Det som här sagts om ombud gäller också de fall då en sammanslutning (bolag, andelslag, förening etc.) i sin egenskap av aktieägare företrädes av en person som är behörig att teckna sammanslutningens namn (firmatecknare). En sådan företrädare kan utan svårighet ersättas med en annan. Förmyndare, god man och konkursförvaltare bör däremot bedömas på samma sätt som en aktieägare.

9. RÄTTSSKYDDET

A. ALLMÄNT

I. När en aktieägare hindrats utöva sin aktierätt vid bolagsstämma eller en icke-aktieägare tillåtits deltaga i stämman, uppkommer frågan huruvida den åsidosatta aktieägaren, övriga aktieägare och bolaget med anledning härav kan göra anspråk på rättsskydd. Det gäller även att pröva vilka former av rättsskydd som härvid kan ifrågakomma.

Åsidosättande av legitimation ger icke anledning till krav på rättsskydd, ifall legitimationen icke täckes av aktierätt. Om sålunda A, som är inskriven som aktieägare men de facto är bulvan, avvisas från en bolagsstämma på blotta misstanken att bulvanförhållande föreligger, har han intet anspråk på rättsskydd, trots att stämman borde ha tillåtit honom deltaga, då det icke styrkts att han saknar aktierätt. Om A likväl väcker klander- eller ersättningstalan med anledning av att han avvisats, betraktas han i stöd av sin legitimation som aktieägare tills motsatsen visats. Bevisbördan beträffande bristande överensstämmelse mellan legitimation och aktierätt vilar på bolaget.

II. Då bolagsstämman endast fattar beslut i bolagets angelägenheter och icke vidtar åtgärder av annat slag, kommer ett rättsskyddsanspråk i första hand att inriktas på själva bolagsstämmobeslutet: dess återkallande eller upphävande eller förbud mot dess verkställande. Frågan gäller under vilka förut-

sättningar *bolagsstämmobesluten* kan anses felaktiga i den meningen att de är *ogiltiga*.

Ogiltigheten kan vara av två olika slag: självverkande (nullitet) eller angriplig ogiltighet. När nullitet föreligger, behöver några åtgärder icke vidtagas mot bolagsstämmobeslutet, ogiltigheten kan när som helst göras gällande genom invändning; även i detta fall kan det dock förefinnas ett behov att genom rättegång få fastslaget, att beslutet är ogiltigt (fastställelsetalan). Angriplighet innebär, att bolagsstämmobeslutet gäller, ifall icke detsamma genom särskilda rättsliga åtgärder återkallas eller upphäves.

Enligt ABL förekommer båda dessa slag av ogiltighet (§ 30). Gränsen mellan de två fallen skall icke här klarläggas. Det må endast fastslås, att det i allmänhet icke blir fråga om nullitet i nu föreliggande fall. Sådan inträder blott i exceptionella situationer, t.ex. då personer som varken är aktieägare eller legitimerade som aktieägare deltagit i en bolagsstämma och dikterat dess beslut.

Se betr. här berörda problem bl.a. C h y d e n i u s 85 f. N i a l: Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut 57 ff.

Ogiltighet i form av bolagsstämmobeslutets angriplighet blir sålunda det normala. Härvid skiljer man mellan *formellt* felaktiga bolagsstämmobeslut — sådana som icke tillkommit i den ordning som lag eller bolagsordning föreskriver (§ 30 m. 2) — och *materiellt* felaktiga bolagsstämmobeslut — sådana som till innehållet strider mot lag eller bolagsordning (§ 30 m. 3). I båda fallen kan förbud mot verkställighet utverkas (§ 30 m. 1). Ett formellt felaktigt beslut upphäves genom att ny bolagsstämma återkallar detsamma. Ett materiellt felaktigt beslut upphäves genom att talan därom föres vid domstol.

Alla de former av rättsskydd som här nämnts — förbud mot verkställighet, sammankallande av ny bolagsstämma, talan vid domstol om beslutets upphävande — innefattas i det följande i termen *klander*.

Så även O l s s o n 81.

De felaktigheter som det här kan bli fråga om är av formell art. De har icke avseende på bolagsstämmobeslutens innehåll utan på sättet för deras tillkomst. Ifall t.ex. en legitimerad aktieägare avvisats från en bolagsstämma, har felet avseende på den »ordning» vari bolagsstämmans beslut enligt lag eller bolagsordning bör komma till. Det är därför naturligt att tillämpa stadgandena om formellt felaktiga bolagsstämmobeslut.

Se *HD 1930 II 539* samt C e d e r b e r g, TfR 1935 437.

Man kan dock icke helt se bort från stadgandena om materiellt felaktiga bolagsstämmobeslut. Det kan åtminstone i vissa situationer vara rationellt att icke ge en aktieägare, som uteslutits från bolagsstämma, rätt att angripa stämmobesluten på denna formella grund. Däremot kan det vara skäligt att ge honom rätt att angripa ett beslut, om det är materiellt felaktigt. Att gällande ordningsföreskrifter överträtts behöver nämligen icke i och för sig ha inneburit någon materiell rättskränkning; även ett formellt felaktigt bolagsstämmobeslut kan vara förenligt med bolagets och aktieägarnas intressen. Men så snart man genom att åsidosätta reglerna om vem som har rätt att deltaga i bolagsstämma framkallat ett bolagsstämmobeslut, som till sitt innehåll strider mot lag eller bolagsordning, förefinnes starka skäl att låta en förfördelad aktieägare klandra beslutet på materiell grund. Detsamma kan gälla klander på annan formell grund än den som har avseende på de regler om vilka i det föregående varit fråga, t.ex. klander med åberopande av att bolagsstämman icke sammankallats i föreskriven ordning.

Frågan därom huruvida man i det enskilda fallet skall ge den aktieägare som icke tillåtits deltaga i en bolagsstämma, klanderrätt på formell eller på materiell grund kan icke lösas generellt. Avgörandet måste bli beroende av en rättslig och faktisk bedömning som kan utfalla olika i olika situationer (se nedan).

III. Rättsskydd kan även ges i form av *skadeståndsanspråk.*

En av ABL godtagen princip är att de aktieägare som bidragit till ett bolagsstämmobeslut, icke kan åvälvas ansvar för den skada som beslutet kan ha orsakat bolaget, aktieägare eller tredje man. Regeln är dock icke undantagslös. Ett undantag anger lagen själv — beslut om olaga vinstutdelning enligt § 33. Man kan även i exceptionella fall tänka sig, att en aktieägare, som genom grovt missbruk av sin ställning vid bolagsstämma orsakat bolaget eller övriga aktieägare skada, kan göras ansvarig härför. Från sådana fall kan man likväl se bort i det följande.

SvABL § 210 innehåller ett uttryckligt stadgande om ett sådant ansvar.

Enligt det system för skadeansvar som ABL omfattat, skall ansvaret för skada, som har sin grund i ett beslut av bolagsstämma, drabba dem som verkställt beslutet, vanligen styrelsens medlemmar. Enligt § 38 m. 2 är styrelsen skyldig att vägra verkställa ett bolagsstämmobeslut som icke »behörigen tillkommit». Åsidosättande av denna skyldighet medför skadeansvar enligt § 41.

I fråga om aktieägares rätt att kräva ersättning av styrelsens medlemmar intar ABL en negativ ståndpunkt. Detta har dock avseende endast på skada,

som primärt drabbar bolaget och därigenom sekundärt alla eller vissa aktieägare. När bolaget erhållit skadestånd, anses även den enskilde aktieägaren ha blivit gottgjord. Men är det fråga om skada, som styrelsen direkt orsakat aktieägare, kan denne väcka ersättningstalan mot styrelsens medlemmar.

Se beträffande principerna för ansvarigheten i förhållande till den enskilde aktieägaren, T a x e l l, JFT 1947 46 f och där åberopad litteratur.

När aktieägare genom beslut av bolagsstämma eller till följd av åtgärd av styrelsen eller annan förvaltande instans hindrats utöva sin aktierätt och därigenom tillfogats skada, är det i första hand *bolaget* som är ansvarigt. Bolaget ansvarar utåt, även i förhållande till aktieägarna, för organens beslut och handlingar. Men i den mån fråga är om skada, som direkt orsakats enskild aktieägare, kan denne, i överensstämmelse med det som ovan sagts, rikta ersättningsanspråk jämväl mot *styrelsens medlemmar*, därest dessa orsakat skadan. I sådana fall är bolaget och styrelsens medlemmar jämsides ansvariga, ansvaret är solidariskt.

I praktiken har skadeståndssanktionen mindre betydelse, främst av den anledningen att den aktieägare som icke fått utöva sin aktierätt vid bolagsstämma, vanligen icke kan leda i bevis att han på grund därav lidit skada eller till vilket belopp hans skada uppgår. Den omständigheten att en aktieägare med orätt uteslutits från en bolagsstämma är således icke i och för sig tillräcklig som grund för en skadeståndstalan. En konkret skada bör kunna påvisas.

IV. I det följande skall utredas vilka slag av rättsskydd som i olika situationer kan förekomma. Som en allmän *riktlinje* gäller därvid, att den verkliga aktieägaren i största möjliga utsträckning bör skyddas under förutsättning att han iakttagit lagens och bolagsordningens föreskrifter om legitimation och om övriga förutsättningar för deltagande i bolagsstämma.

B. AKTIEÄGARES RÄTTSSKYDD NÄR AKTIERÄTTEN ICKE UTÖVATS

I. Ifall en aktieägare B *icke anmält* sitt förvärv av namnaktie för inskrivning, kan han icke framställa några anspråk grundade på den omständigheten att han icke fått deltaga i bolagsstämma. Överlåtelsen har icke erhållit rättsverkan i förhållande till bolaget och legitimation saknas, varför det varit riktigt att avvisa B från stämman.

Om B:s rätt att efter det han inskrivits, på annan grund — formell eller materiell — klandra ett *före* överlåtelsen tillkommet bolagsstämmobeslut har tvekan rått.

HD 1921 D 242: HD uttalade, att bolagsstämmobeslut icke kan klandras av den som förvärvat sina aktier efter det beslutet fattades.

C e d e r b e r g, TfR 1935 453 f, och OYL:n määräykset 28 not 1, har med tvekan uttalat sig för samma uppfattning.

O l s s o n, 82 ff, anser, att aktieförvärvaren har klanderrätt, men att han är bunden av överlåtarens handlingar beträffande klanderrätten; se närmare Olssons utförliga framställning och där åberopad litteratur.

Vid en diskussion inom Juridiska föreningen i Finland (diskussionsfråga 7/1932) framkom olika meningar, se JFT 1933 158—165, 419 f.

Frågan skall icke här närmare utredas. För egen del ställer jag mig avvisande till B:s rätt att klandra bolagsstämmobeslut som tillkommit före förvärvet. Har klandertalan likväl därförinnan väckts av överlåtaren, bör B tillåtas succedera i rättegången.

Se T a x e l l, JFT 1950 70.

Ifall bolagsstämman hållits *efter* överlåtelsen, men innan B inskrivits, bör B ha rätt att klandra ett felaktigt beslut. Han har i detta fall varit aktieägare när beslutet fattades, trots att hans förvärv icke ännu erhållit rättsverkan i förhållande till bolaget. När denna rättsverkan inträtt genom inskrivningen, bör B kunna påtala sådant som inträffat under hans tid som aktieägare.

Samma synpunkter och regler gäller för det fall att B anmält sitt aktieförvärv, men gjort det så sent, att inskrivning före bolagsstämman rimligen icke kunnat ske.

II. Huru tillgodoses rättsskyddet, om en aktieägare B anmält sitt förvärv, men styrelsen *vägrat inskriva* honom?

Ifall styrelsens avvisande beslut grundar sig på *giltigt skäl* — aktiebrevet saknar indossament, överlåtelseskatt har icke erlagts etc. — bedömes B:s klanderrätt på samma sätt som om någon anmälan icke alls hade gjorts.

När styrelsen *utan laga skäl* vägrat inskriva B, har bolagsstämman likväl förfarit formellt riktigt då den avvisat B. Den nödvändiga legitimationen, som endast styrelsen kan åstadkomma, har icke uppkommit i detta fall. B kan därför icke angripa ett bolagsstämmobeslut på den formella grunden att han avvisats från stämman. Fel har icke förekommit i behandlingen vid bolagsstämman utan inom styrelsen.

Kan B i avsaknad av legitimation klandra ett bolagsstämmobeslut på någon annan grund?

Olsson, 82, anser, att aktieägare, som obehörigt avvisats av styrelsen då han anhållit om inskrivning, enbart på denna grund borde kunna klandra beslut, som han till följd av styrelsens vägran varit förhindrad att påverka; i fråga om argumenteringen hänvisar Olsson till det han anfört om rätt för sådan aktieägare att få deltaga i bolagsstämma (ovan s. 38).

Caselius-Heikonen, 80, anser, att klanderrätt förefinnes; klander torde dock icke få anföras på den formella grunden att B förvägrats rösträtt vid bolagsstämma utan endast på den materiella grunden att bolagsstämmobeslutet kränker hans rätt som bolagsman.

HD 1921 D 242: HD uttalade bl.a., att den omständigheten att styrelsen obehörigen vägrat inregistrera en aktieägare, icke berövade honom rätten att föra talan i bolagets angelägenheter (klander av bolagsstämmobeslut).

SvABL § 38 m. 1 föreskriver uttryckligt, att »den som förmår visa, att styrelsen obehörigt vägrat att införa honom som aktieägare i aktieboken» har samma rätt till »talan å bolagsstämmobeslut» som inskriven aktieägare.

Stadgandet kan enligt Nial, 67, 177 f, icke »ges den innebörden, att sådan aktieägare kan klandra bolagsstämmobeslut just på den grund att han vägrats införing och till följd därav ej fått rösta»; han kan blott åberopa »annan grund». Beträffande motiven till den svenska ordningen, se Lagberedningens förslag till ABL 186 ff.

HD 1936 II 196 (ovan s. 38): HovR:s uppfattning att den omständigheten att styrelsen försummat sin skyldighet att inskriva aktieägare ej kunde beröva denne rätt att uppträda i stöd av dessa aktier, godkändes icke av HD. — Den ståndpunkt som HD här företräder, ger sålunda indirekt vid handen, att aktierätt (inkl. klanderrätt) icke kan utövas utan inskrivning oberoende av om skäl till inskrivningsvägran förelegat eller icke.

Se härom Olsson 82 not 116.

Att genom klander angripa ett bolagsstämmobeslut innebär att utöva aktierätt i förhållande till bolaget. Förutsättning härför är enligt § 32 m. 1 att inskrivningen dels givit B:s förvärv rättsverkan i förhållande till bolaget, dels legitimerat B att utöva aktierätten. Det som i detta avseende ovan sagts om förutsättningarna för rätten att deltaga i bolagsstämma gäller även klanderrätten. Det principiellt riktiga vore därför att icke ge B någon rätt att klandra ett bolagsstämmobeslut så länge inskrivning icke skett.

En sådan negativ ståndpunkt är knappast tillfredsställande. När B har materiell aktierätt, och bristen på legitimation icke beror på honom utan enbart på ett felaktigt avgörande av styrelsen, bör man, så långt det är möjligt, ge B rättsskydd.

Ifall det genom domstols utslag, som vunnit laga kraft, fastslagits, att styrelsens vägran att inskriva B grundat sig på rättsligt ohållbara skäl, och bolaget sålunda förklarats skyldigt att verkställa inskrivningen, föreligger icke tillräcklig anledning att frånkänna B rätt att klandra bolagsstämmobeslut i vilkas utformande han hade kunnat taga del, ifall inskrivning i behörig ord-

ning hade skett. Visserligen innebär denna ståndpunkt ett visst avsteg från uppfattningen att det är inskrivningen såsom sådan vilken skapar förutsättning för utövande av aktierätt i förhållande till bolaget. Avvikelsen kan dock tillräckligt starkt motiveras med den omständigheten att domstol fastslagit, att aktierätt förelegat och att inskrivning sålunda bort ske.

När B:s aktierätt och styrelsens skyldighet att inskriva B definitivt fastslagits genom rättegång, anses B sålunda ha rätt att klandra beslut vid alla de bolagsstämmor som hållits efter det överlåtelse till B ägt rum. Både materiella och formella omständigheter kan härvid åberopas, dock icke den formella omständigheten att B avvisats från en bolagsstämma. Denna har, såsom tidigare framhållits, att hålla sig till aktiebokens anteckningar. Men andra formella omständigheter, t.ex. felaktig kallelse till bolagsstämma, kan åberopas som klandergrund.

I den mån den i § 30 m. 5 nämnda fristen på sex månader skall iakttagas — frågan härom skall icke i detta sammanhang utredas — kan tillämpningen av det som nyss fastslagits bereda svårigheter. Om B på materiell grund yrkar på att ett bolagsstämmobeslut skall av domstol upphävas (§ 30 m. 3), kan man icke fordra, att B väntar med att inleda denna rättegång till dess han kan förete ett laga kraft vunnet utslag som fastslår hans aktierätt. Klanderfristen kan därförinnan ha gått till ända. Om B, innan hans aktierätt genom domstols utslag fastställts, yrkar på att ett materiellt felaktigt bolagsstämmobeslut skall upphävas, bör avgörandet i denna rättegång anstå till dess den prejudicierande frågan om hans aktierätt blivit klarlagd. Yrkande på fastställande av B:s aktierätt i den formen, att bolaget måtte förpliktas att inskriva honom (nedan) samt anspråk på upphävande av materiellt felaktigt bolagsstämmobeslut bör även kunna framställas i samma rättegång.

Se även Caselius-Heikonen 80, samt betr. tillämpningen av fataljetiden i § 30 m. 5, B. Palmgren, JFT 1949 20 ff.

När styrelsen vägrat inskriva B, kan denne i rättegång yrka på att *bolaget förpliktas inskriva* honom. Sådan talan föres icke mot styrelsens medlemmar utan mot bolaget.

Ibland har talan förts mot styrelsen, se t.ex. *HD 1938 II 206*; styrelsen framträder härvid som representant för bolaget.

Om B:s aktierätt blir fastställd i rättegången, är styrelsen skyldig att på anmälan verkställa inskrivningen. Vägrar styrelsen göra detta, kan inskrivning framtvingas enligt UL 3: 4.

Så även Caselius-Heikonen, 80 f, som ytterligare framhåller, att bolagsstämman ej torde ha rätt att tvinga styrelsen att verkställa inskrivning, då det an-

kommer på styrelsen och icke på bolagsstämman att föra aktieboken. — Denna uppfattning är riktig, indirekt kan bolagsstämman dock utöva tvång genom sin befogenhet att när som helst entlediga styrelsens medlemmar.

Domstol kan föreskriva viss tid inom vilken inskrivning skall ske samt förelägga vite; så t.ex. *HD 1938 II 555*.

En obehörig vägran att inskriva B kan medföra *skadeansvar* för bolaget och för styrelsens medlemmar.

Chydenius, 34, anser i överensstämmelse med sin uppfattning att bolaget har rätt till fri prövning av ansökan om inskrivning, att skadestånd ej kan krävas av bolaget; talan kan dock föras personligen mot de styrelsemedlemmar som förkastat ansökningen, ifall skuld stannar dem till last.

Raninen 182: styrelsen kan bli ersättningsskyldig, även bolaget kan tänkas vara skyldigt att ersätta uppkommen skada, t.ex. när ordföranden vid bolagsstämma på ohållbar grund har förvägrat aktieförvärvaren rösträtt.

Olsson, 132 f, anser styrelsen ansvarig på grund av obehörig registreringsvägran; beträffande bolagets ansvarighet uttalar han, att bolaget »åtminstone subsidiärt är ansvarigt gentemot aktieförvärvaren», och han tillägger: »Måhända bör dock den reservationen göras, att aktieförvärvaren icke vid bolagets konkurs med sin skadeståndsfordran kan konkurrera med bolagets övriga borgenärer».

Caselius-Heikonen, 77, anser, att styrelsen kan bli ersättningsskyldig; de uttalar sig icke om bolagets ansvar.

Nial 67: styrelsen kan ådömas skadestånd, om fångets ogiltighet ej kan bevisas.

Har B tillfogats skada genom att ej få utöva sin aktierätt, är *bolaget* ansvarigt härför. Detta överensstämmer med det som allmänt gäller om bolagets ansvar: bolaget är utåt, även i förhållande till aktieägarna, i regel ansvarigt för styrelsens och andra instansers beslut och åtgärder. Ansvarigheten är primär. Den skadelidande aktieägaren har i bolagets konkurs en oprioriterad borgenärs ställning. Någon rättslig grund för uppfattningen att han icke kan konkurrera med övriga borgenärer låter sig icke påvisas.

Skadeståndsanspråk kan av B riktas jämväl mot de medlemmar av *styrelsen* som vägrat inregistrera honom. Det är här fråga om en skada som genom styrelsens beslut direkt orsakats en aktieägare.

Förutsättning för skadeansvar är skuld — uppsåt eller vållande — hos styrelsens medlemmar. Ifall styrelsen med beaktande av den prövningsrätt som inom vissa gränser tillkommer densamma, haft giltigt skäl att vägra inskrivning, kan varken bolaget eller styrelsens medlemmar bli ansvariga.

I praktiken kan det vara vanskligt för B att visa, att han genom att utestängas från en eller flere bolagsstämmor lidit skada och huru stor denna skada är. Ersättningskravet blir därför i praktiken aktuellt blott i extrema och klara fall av missbruk. Den omständigheten att B icke fått deltaga i en bo-

lagsstämma är i och för sig icke tillräcklig för att konstituera skadeståndsanspråk.

III. Ifall styrelsen på eget initiativ från aktieboken *obehörigt avfört* en inskriven aktieägare A, har legitimationen för denne icke upphört (ovan s. 23). A kan fortfarande utöva aktierätt i förhållande till bolaget.

Har bolagsstämman i en sådan situation avvisat A, kan denne klandra stämmans beslut som om han vore inskriven aktieägare. Därvid kan han även såsom klandergrund åberopa den formella omständigheten att honom förvägrats rätt att deltaga i bolagsstämman.

A kan genom talan vid domstol få fastslaget, att han obehörigt avförts från aktieboken. Domstolen kan även, om yrkande härpå framställts, ålägga bolaget att ånyo inskriva A.

Ersättningstalan mot bolaget och styrelsens medlemmar kan även ifrågakomma.

Det kan även inträffa, att en person B, som icke är aktieägare, efter anmälan i vanlig ordning inskrivits, varvid A avförts. Dennes legitimation har då upphört. Det riktiga är att i detta fall bedöma A på samma sätt som den aktieägare vilken styrelsen vägrat inregistrera. A kan sålunda, om han visar att han är aktieägare och sålunda felaktigt avförts från aktieboken, klandra bolagsstämmans beslut, dock icke på den formella grunden, att han avvisats från stämman. Han kan även i domstolsväg yrka på att bolaget skall åläggas att ånyo inskriva honom. Vanligen blir det dock fråga om en rättegång mellan A och B om bättre rätt till aktien. A kan väcka ersättningstalan mot bolaget och mot styrelsens medlemmar under förutsättning att styrelsen har skuld till att B felaktigt inregistrerats i A:s ställe.

IV. Det kan inträffa, att A, som är inskriven i aktieboken, *hindrats deltaga* i en bolagsstämma t.ex. därför att det uppgivits, att han överlåtit sina aktier, eller stämman ansett, att han på grund av jäv icke får deltaga i behandlingen av ett ärende.

Ifall A icke mera är aktieägare, har han trots legitimationen intet anspråk på rättsskydd.

Men om A med orätt uteslutits, har han rätt att angripa bolagsstämmans beslut såsom formellt felaktiga. Härvid behöver A icke styrka sin aktierätt. Det är bolagets sak att visa, att A:s aktierätt upphört eller att A av någon annan orsak icke varit behörig att deltaga i stämman.

En förutsättning för att A skall få åtnjuta rättsskydd är att han iakttagit de formaliteter som är föreskrivna för deltagande i bolagsstämma — föranmälan eller anmälan vid stämman.

A kan ha uteslutits från en bolagsstämma så, att ett ombud eller en annan *ställföreträdare* för honom avvisats. Härvid kan han göra anspråk på rättsskydd på samma sätt som om han personligen hade utestängts från stämman.

Också i de nu berörda fallen kan det bli fråga om ett skadeansvar. Styrelsen kan medvetet eller av vårdslöshet ha givit bolagsstämman felaktiga uppgifter beträffande A:s aktierätt. I princip kan skadeansvar då inträda för såväl bolaget som styrelsens medlemmar. I praktiken är skadeståndsanspråket likväl av underordnad betydelse.

V. Beträffande *innehavaraktie* är problemen i viss mån enklare.

En aktieägare som på grund av bristande legitimation icke tillåtits deltaga i en bolagsstämma, har intet anspråk på rättsskydd.

Om en legitimerad aktieägare eller en ställföreträdare för honom avvisats från bolagsstämma, har man att i tillämpliga delar följa de regler som i motsvarande fall gäller för legitimerad ägare av namnaktie.

VI. En aktieägare A, som förvägrats rätt att deltaga i en bolagsstämma, kan ha haft ett så litet röstetal, att detta siffermässigt *icke* skulle ha *påverkat bolagsstämmans beslut*. Kan A även i en sådan situation med framgång klandra bolagsstämmans beslut på den grund att han avvisats från stämman?

I *HD 1936 I I 196* (ovan s. 38) och *1946 I I 200* (ovan s. 30) har HD fäst avseende vid den klandrande aktieägarens röstetal.

Se även HovR:s motivering i *HD 1937 I 8* (ovan s. 23), där det fästes avseende vid att A, som utan laga grund berövats rösträtt, genom det antal aktier som han företrädde, »varit i stånd att avgörande inverka på de vid stämman fattade besluten och på utgången av de vid densamma verkställda valen».

A u g d a h l, 438, anser, att ogiltighet icke kan inträda, om A:s röstetal är så lågt, att avgörandet icke skulle ha påverkats av hans röster.

Vid en ytlig bedömning kan det synas som om A i detta fall icke skulle ha något behov av rättsskydd, då han ej genom sina röster hade kunnat leda avgörandet i annan riktning. Härvid förbiser man dock, att utövningen av aktierätt vid bolagsstämma icke inskränker sig till att aktieägarna voterar för eller mot framställda förslag. Däri ingår jämväl som ett viktigt moment befogenheten att taga del i ärendenas behandling innan eventuell omröstning sker. Genom att vid stämman framlägga skäl för eller emot ett förslag kan även en aktieägare med litet röstetal påverka ärendenas avgörande. Denna möjlighet har A gått miste om, när han uteslutits från bolagsstämman. I överensstämmelse härmed är det naturligt att en aktieägare, som obehörigt utestängts från bolagsstämma, tillförsäkras rättsskydd även om han siffermässigt bedömt icke hade kunnat påverka avgörandet med sina röster.

Situationen är en annan när A deltagit i bolagsstämman, men icke tillåtits rösta med alla de aktier som han äger. Om A t.ex. fått rösta med endast hälften av de aktier som är registrerade på hans namn därför att det gjorts gällande, att han överlåtit den andra hälften av sin aktiepost, kan han icke på denna grund med framgång klandra bolagsstämmans beslut, ifall avgörandena vid stämman hade blivit desamma om A hade röstat med alla sina aktier.

C. AKTIEÄGARES RÄTTSSKYDD MOT OBEHÖRIG UTÖVNING AV HANS AKTIERÄTT

Till följd av lagens stadganden om legitimation kan det inträffa, att aktierätt utövas av en obehörig men legitimerad person A med förbigående av den verkliga aktieägaren B. Härvid kan B ha behov av rättsskydd.

I. Närmast ligger det fall då A *överlåtit* sin aktie, men det oaktat utövar aktierätten så länge B icke blivit inskriven. I avsaknad av legitimation har B icke talan. Men kan B, efter det han inskrivits, klandra ett därförinnan tillkommet bolagsstämmobeslut på den grund att A efter överlåtelsen tagit del i en bolagsstämma?

HD 1946 II 200 (ovan s. 30); av HD:s motivering kan man indirekt sluta sig till att A:s medverkan i en situation, där hans röster hade kunnat inverka på bolagsstämmans beslut, skulle ha motiverat ett förbud mot verkställighet av besluten; talan hade dock icke väckts av B utan av annan aktieägare.

När det vid bolagsstämman tillförlitligen styrkts, att A överlåtit sin aktie, är stämman skyldig att avvisa A (ovan s. 36). Därest A i ett sådant fall tillåtits taga del i stämman, kan B, efter det han inskrivits, på denna formella grund klandra bolagsstämmans beslut.

Om det vid bolagsstämman däremot icke klarlagts att A överlåtit sin aktie, har stämman förfarit formellt riktigt när den tillåtit A deltaga. Det vore därför inkonsekvent att efter inskrivningen låta B klandra bolagsstämmans beslut på den grund att A tagit del i stämman.

Häremot kan visserligen invändas, att det föreligger ett »fel» i det avseendet, att en icke-aktieägare medverkat till bolagsstämmans beslut. Men de regler som gäller förfarandet vid bolagsstämma — den »ordning» som lag och bolagsordning föreskriver — har iakttagits. Den formella legitimationen är avgörande för vem som skall få utöva aktierätt så länge det icke vid stämman klarlägges att densamma icke motsvaras av en materiell aktierätt. Därtill kommer, att man icke utan starka skäl bör utsträcka klanderrätten på for-

mell grund längre än nödvändigt; det är främst mot de materiellt felaktiga bolagsstämmobesluten som man har anledning att ge rättsskydd. Ytterligare kan tilläggas, att B genom att anmäla om överlåtelsen kan rubba A:s legitimation, han har sålunda haft möjlighet att hindra den uppkomna situationen.

Den omständigheten att A tagit del i en bolagsstämma, när denna saknat vetskap om att han överlåtit sin aktie, kan således icke av B åberopas som klandergrund.

Kan B efter det han inskrivits, på annan grund klandra ett bolagsstämmobeslut till vilket A efter överlåtelsen bidragit? Den som medverkat till ett beslut av bolagsstämma kan icke angripa detsamma (§ 30 m. 1). Det har även ansetts, vilket jag finner riktigt, att en aktieförvärvare i fråga om klanderrätten är bunden av det som överlåtaren gjort eller underlåtit.

Se Olsson 85 f.

I det nu föreliggande fallet behöver man likväl icke fästa avseende vid huru A förhållit sig. Han var icke aktieägare, när han deltog i bolagsstämman och hade således icke någon materiell rätt att utöva aktierättsliga befogenheter. Att A var legitimerad som aktieägare bör icke tillmätas betydelse. B har sålunda klanderrätt sedan inskrivning ägt rum (jfr ovan s. 69).

II. En *överlåtelse* av aktie från A till B kan ha varit *ogiltig*. Vilket rättsskydd tillkommer A, som fortfarande är aktieägare, när B efter inskrivning utövat aktierätten?

Styrelsen är icke berättigad att ånyo införa A i aktieboken innan B samtyckt därtill eller det genom rättegång fastslagits, att överlåtelsen är ogiltig (ovan s. 21). Innan A på nytt inskrivits, kan han icke i någon händelse angripa bolagsstämmobeslut till vilka B medverkat.

Sedan A blivit inregistrerad bör han i princip ha samma klanderrätt som i det ovan berörda fallet att en inskriven överlåtare fortfarande utövat aktierätten. I vartdera fallet har i bolagsstämman deltagit en person som icke är aktieägare. Denna omständighet kan dock åberopas som klandergrund endast i det fall att bolagsstämman varit skyldig att avvisa B och sålunda förfarit felaktigt genom att tillåta honom deltaga.

Om den ogiltiga aktieöverlåtelsen blir giltig genom att aktierna av B överlåtes till C, som kan åberopa ett godtrosskydd, kan A icke ånyo bli inskriven, varför det ej kan bli fråga om klanderrätt för honom.

III. Det kan även inträffa, att B inskrives *utan att* någon *överlåtelse* alls *ägt rum* från A:s sida, aktiebrevet har t.ex. stulits eller förkommit.

Nial, 68, har tolkat SvABL § 138 m. 1 så, att aktieägare som införts i aktieboken, men sedermera obehörigen strukits — aktien har t.ex. stulits och tjuven införts

i stöd av förfalskat indossament — principiellt är röstberättigad och berättigad att klandra ett beslut på den grund att han icke på begäran fått deltaga i bolagsstämman.

Det har tidigare framhållits, att även en oriktig inskrivning upphäver A:s legitimation, och att klander på formell grund bör ifrågakomma endast där det begåtts ett fel med avseende på förfarandet, vilket icke är fallet när bolaget saknat vetskap om att B icke är aktieägare. Konsekvensen skulle därför kräva, att man i nu förevarande fall skulle tillämpa det som nyss sagts om ogiltig överlåtelse. Det finns dock starka skäl att göra ett *undantag* när B skaffat sig aktierna genom ett mot lag stridande förfarande, speciellt om detta är kriminellt. Om t.ex. B stulit aktierna och sedan införts i aktieboken i stöd av ett förfalskat indossament, bör man ge A ett rättsskydd så, att han får klandra ett bolagsstämmobeslut på den formella grunden att B bidragit till detsamma, utan hänsyn därtill om bolaget varit medvetet om att B saknade aktierätt eller icke.

IV. Man kan ytterligare peka på det fall då en person C vid bolagsstämma uppträtt som *representant* för en inskriven aktieägare A utan att äga behörighet eller befogenhet därtill.

Har C tillåtits deltaga i stämman trots att man varit medveten om att han saknar *behörighet* — giltighetstiden för en tidsbegränsad fullmakt har t.ex.utgått — eller har den bristande behörigheten icke upptäckts till följd av ofullständig kontroll, kan A angripa bolagsstämmans beslut som formellt felaktiga. Detsamma gäller om bristen på behörighet icke kunnat eller bort upptäckas vid en sedvanlig kontroll, därest C gjort sig skyldig till ett lagstridigt förfarande, han har t.ex. företett en förfalskad fullmakt. Styrelsen är dock icke i dessa fall skyldig att på begäran av A sammankalla ny bolagsstämma enligt § 30 m. 2, ifall C icke avgörande inverkat på bolagsstämmobesluten; icke heller förbud mot verkställighet kan i en sådan situation meddelas (jfr ovan s. 75).

Begränsningar i C:s *befogenhet* har icke någon verkan i förhållande till bolaget utan rör endast relationerna mellan A och C, varför denna omständighet icke kan åberopas som klandergrund (se ovan s. 54).

V. I de fall om vilka nu varit fråga, kan den aktieägare som lidit skada genom att annan obehörigt utövat hans aktierätt kräva *ersättning* av bolaget under förutsättning att de som handlat på dess vägnar har skuld. Även styrelsens medlemmar kan bli direkt ansvariga.

I vad mån den verkliga aktieägaren kan rikta ett skadeståndsanspråk mot den som obehörigt utövat hans aktierätt beror av gängse skadeståndsrättsliga normer. Frågan förbigås här.

D. ÖVRIGA AKTIEÄGARES OCH BOLAGETS RÄTTSSKYDD

Den omständigheten att en aktieägare avvisats från bolagsstämma eller att en obehörig person tillåtits utöva aktierätt rör egentligen icke övriga aktieägare eller bolaget. Dessa är i allmänhet icke i behov av rättsskydd. Det kan dock förekomma situationer i vilka ett rättsskyddsanspråk ter sig motiverat.

I. När med avseende på aktierättens utövning lagens eller bolagsordningens för bolagsstämman givna ordningsföreskrifter åsidosatts, kan en aktieägare under vanliga förutsättningar *klandra* bolagsstämmans beslut såsom formellt felaktiga. Lagen (§ 30) förutsätter icke, att det fel som åberopas som klandergrund, skall ha avseende på den aktieägare som klandrar eller på hans aktierätt. Den enda förutsättningen som lagen anger är att den som klandrar icke bidragit till det felaktiga stämmobeslutet.

De fall som det här närmast blir fråga om är följande

— en person som är legitimerad och verklig aktieägare har avvisats från bolagsstämman,

— en icke legitimerad person, vare sig han är aktieägare eller icke, har deltagit i bolagsstämman,

— en legitimerad person, som icke är aktieägare, har deltagit i bolagsstämman under sådana förhållanden, att stämman hade varit skyldig att avvisa honom, samt

— en företrädare för en aktieägare har obehörigen avvisats, eller en person har företrätt en aktieägare utan att äga behörighet därtill.

I alla dessa fall kan envar aktieägare, som icke bidragit till ett bolagsstämmobeslut, klandra detta på ifrågavarande formella grund.

HD 1929 II 772: En person A, på vars namn ett antal aktier inregistrerats, hade förvägrats rätt att deltaga i bolagsstämma med hänvisning till att han enligt anteckning i aktieboken icke längre ägde sagda aktier. En legitimerad aktieägare B yrkade på förbud mot verkställighet av bolagsstämmans beslut bl.a. på den grund att A förvägrats yttrande- och rösträtt.

HD konstaterade bl.a., att B, som ej ens påstått sig vara befullmäktigad av A, icke var berättigad att utföra talan mot bolagsstämmans beslut på den grund att A förvägrats rösträtt.

I detta fall har HD sålunda intagit en principiellt annan ståndpunkt än den som ovan förordats.

Olsson 73: följden av att obehörig fått rösta är att beslutet är ogiltigt, det kan klandras av aktieägarna; se även det av Olsson anförda undantaget.

Stenbeck 139: såsom grund för klander av bolagsstämmobeslut kan åberopas, att en i aktieboken införd person icke var rätt ägare och följaktligen saknade rösträtt; vidare framhålles, 454, att grund för klander även föreligger då en aktieägare deltager i bolagsstämma utan föreskriven legitimation.

A u g d a h l, 437, anser, att aktieägare — icke blott den vars rösträtt avgörandet gäller — har klanderrätt i fråga om beslut i tvist rörande rösträtt.

Klandertalan utförd av annan aktieägare än den av felet direkt berörda bör likväl icke bifallas, ifall den som obehörigen tillåtits deltaga icke på ett avgörande sätt inverkat på stämmans beslut (jfr ovan s. 74 f).

Bolaget kan icke utföra klandertalan (§ 30).

II. Det kan ge anledning till tvekan huruvida annan aktieägare än den vars aktier det är fråga om eller bolaget genom rättegång kan yrka på *fastställelse* av att en i aktieboken inskriven person icke är aktieägare.

För ett specialfall är frågan reglerad i lag: talan om fastställelse av bulvanförhållande enligt L 28 juli 1939 utföres av allmän åklagare (UtlFastighL § 14). Här är det fråga om ett allmänt intresse. Vägledning för andra fall ger stadgandet icke.

I första hand bör det ankomma på den verkliga aktieägaren B att reagera mot att en annan person A utövar hans aktierätt. Men det är möjligt att han icke gör det. Hans enda intresse är måhända dividenden, som han kan lyfta i stöd av dividendkuponger, varför han icke bryr sig om att skaffa sig legitimation genom inskrivning. Det är även tänkbart att A och B avtalat, att den förre får utöva aktierätten vid bolagsstämma. Motivet kan vara att A genom bolagsverksamheten vill tillgodose personliga intressen eller formellt bibehålla en aktiemajoritet, som de facto förlorats genom en överlåtelse till B.

I den situation som här förutsatts, har styrelsen icke rätt att avföra A från aktieboken. Däremot kan bolagsstämman avvisa honom ifall det klarlägges, att han icke mera är aktieägare. Men det är möjligt att bolagsstämman icke gör det, A skyddas t.ex. av majoriteten. Rätten att klandra bolagsstämmans beslut på formell grund — yrka på ny bolagsstämma eller kräva förbud mot verkställighet — kan i realiteten vara ganska illusorisk.

Likväl synes det mig icke möjligt att ge en enskild aktieägare rätt att i rättegång yrka på fastställelse av att A icke är aktieägare. En fastställelsetalan skulle ha konsekvenser såväl för övriga aktieägare som för bolaget. Oaktat man kan peka på ett behov av rättsskydd, har man anledning att också nu fasthålla vid en av ABL:s ledande grundsatser, nämligen den att den enskilde aktieägaren har rätt att direkt inverka på bolagets angelägenheter endast i den utsträckning och i de former som lagen anger eller förutsätter. Den enskilde aktieägarens aktivitet bör i överensstämmelse härmed begränsas till utövandet av klanderrätt.

Däremot ter det sig både motiverat och möjligt att låta bolaget utföra fastställelsetalan. Det kan för bolaget vara av väsentligt intresse att den som

icke är aktieägare, hindras att påverka bolagstämmans beslut. Och bolagsorganen bör, därest icke särskilda skäl föranleder annat, ges rätt att bevaka gemensamma aktieägarintressen gentemot utanför bolaget stående personer. Att bolaget icke har klanderrätt beträffande bolagsstämmobeslut hindrar icke att detsamma i nu föreliggande fall utför en fastställelsetalan. Det förefinnes en väsentlig skillnad mellan de två fallen: klandertalan riktas mot bolaget medan fastställelsetalan ger bolaget rättsskydd mot en utomstående person.
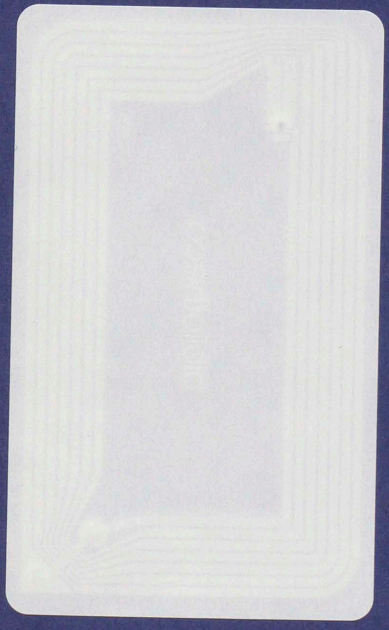
Juridiska Institutio
vid Uppsala Univ